

VZDĚLAVACÍ KNIHOVNA KATOLICKÁ.

Pořádají

Dr. JOS. TUMPACH.

Dr. ANT. PODLAHA.

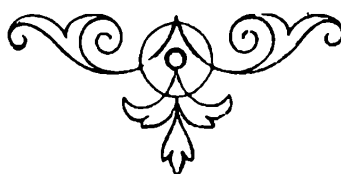
SVAZEK LX.

SEŠIT 1. — 2.

P. VÁCLAV SMOLÍK C. SS. R. :

O SOUBOJI.

ÚVAHY HISTORICKÉ, ETHICKÉ A PRÁVNÍ SE ZVLÁŠTNÍM
ZŘETELEM KE Hnutí PROTISOUBOJOVÉMU.

V PRAZE 1913.

Cyrillo-Methodějská knihtiskárna a nakladatelství. V. Kotrba,

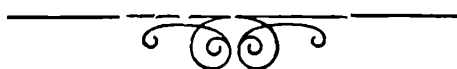
CENA K 1'—,

VZDĚLAVACÍ KNIHOVNA KATOLICKÁ

POŘADAJÍ:
Dr. JOS. TUMPACH a Dr. ANT. PODLAHA.

Se schválením
nejd. kníž. arcib. Ordinariátu v Praze ze dne 22. května 1896 č. 4884.

SWAZEK LX.

SWAZEK LX.

O souboji.

V Praze 1913.

Majitel: Cyrillo-Methodějská knihtiskárna a nakladatelství.
V. Kotrba.

O SOUBOJI.

ÚVAHY HISTORICKÉ, ETHICKÉ A PRÁVNÍ
SE ZVLÁŠTNÍM ZŘETELEM KE HNUTÍ
PROTISOUBOJOVÉMU

PODÁVÁ

P. VÁCLAV SMOLÍK C. SS. R.

V PRAZE 1913.
CYRILLO-METHODĚJSKÁ KNIHTISKÁRNA A NAKLADATELSTVÍ.
V. KOTRBA.

IMPRIMATUR.

V Praze, dne 10. října 1912.

P. Augustin Benda C. SS. R.,
superior provincie pražské.

NIHIL OBSTAT.

Dr. Antonín Vřešťál,
censor.

IMPRIMATUR.

Z kníž. arcib. Ordinariátu v Praze, dne 20. prosince 1912, čís. 17.420.

Dr. Jan Sedlák,
gener. vikář.

Úvod.

Napřed několik obrázků moderní kultury.

V německém městečku Insterburgu sedí pohromadě vybraná společnost. Slaví se t. zv. „Liebesmahl“ na počest poručíka Blaskowitse, který hodlá vstoupiti do stavu manželského s bohatou a velmi sličnou nevěstou. Všickni přítomní důstojníci jsou v nejrůžovější náladě. Vzletné přípitky oslavují hrdinu dne a šťastný ženich nestačí vyprazdňovati podávané mu číše ohnivého moku révy. Pozdě v noci zdvihá se konečně společnost k rozchodu. Jeden z nejposlednějších jest lieutenant Blaskowits, který v naprosto nepříčetném stavu potácí se ulicemi, nemoha najíti cesty ke svému bytu. Několik jiných důstojníků, vidouce jeho bezradnost a aby předešli ještě větší ostudě, kterou by nebohý opilý muž ostatnímu důstojnickému sboru mohl připravit, nabídnou se mu, že ho dovedou domů. To však opilého podráždilo. Vznikla hádka, zavzní urážlivá slova, až konečně Blaskowits, nevěda co činí, udeřil nadporučíka Hillebranda ve tvář. *Fait accompli!*

Druhého dne musil Blaskowits odcestovati, aby učinil nezbytné přípravy k nastávající svatbě. Ale mezitím byl již včerejší neblahý příběh oznámen t. zv. čestné radě. Čestná rada, které předsedal místní velitel pluku a již se zúčastnili dva generálové a řada vyšších důstojníků, povolala telegraficky poručíka Blaskowitse a oznámila mu, že jeho včerejší záležitost

nelze cestou smírnou urovnati, nýbrž že bude pro-
jednána před čestným soudem. Tím byl vlastně roz-
sudek nad ním již vynesena. Dle platných zásad soubo-
jových nemohl rozsudek čestného soudu zníti jinak,
nežli že se oba soupeřové musí bít. Z té příčiny ne-
vyčkal ani nadporučík Hillebrand, až jim usnesení
čestného soudu bude oznámeno, nýbrž vyzval o své
ujmě Blaskowitse na souboj, a dobře mířenou ranou
nešťastného mladého muže zastřelil.

Důstojnický sbor doprovodil ovšem svého kollegu
en pleine parade ke hrobu, vyslovil zdrcenému otci,
stříbrovlasému starci, „upřímnou“ soustrast, a nabídl
zoufalé, omdlávající nevěstě kavalírsky své služby. Tím
měla býti hrozná tato tragédie skončena. Že byl zma-
řen mladý, nadějný život ve chvíli, kdy nejméně se
toho nadál, že dvěma srdcím zasazena smrtelná rána —
co na tom, jenom když „čest“ stavovská byla za-
chráněna.

Na štěstí se tentokráte vyšší instance rozpome-
nuly, aspoň poněkud, na svoji povinnost. Plukovník,
který předsedal řízné čestné radě, oba generálové,
místní sborový velitel a vrah Hillebrand byli okamžitě
z aktivní služby vojenské propuštěni; Hillebrand mimo
to odsouzen ke dvouleté vazbě.¹⁾

Stojíme tu před psychologickou záhadou. U všech
kulturních národů jest přece jednomyslně uznávána
zásada, že člověk za činy, kterých se v naprosto ne-
příčetném stavu dopustil, n e m ů ž e b ý t i z o d p o -
v ě d n ý m. Touto zásadou řídí se moderní soudnictví,
o ni opírají se přčetná ustanovení právní. Značku
zodpovědnosti nese pouze čin dobrovolný; dobrovol-
ným pak sluje kon, pro který se člověk rozhodnul
ze svobodné vůle a s jasným poznáním jeho ethické
hodnoty. Proto smlouva, uzavřená ve stavu nepřičet-
ném není právoplatnou a neváže ve svědomí. Zločin,
spáchaný v takovém stavu, není trestuhodným. Pouze
jedinou výjimku připouští katolická mravouka, ethika
i světské zákonodárství, jestliže totiž někdo vlastní

¹⁾ Srv. Rud. Graf Czernin: Die Duellfrage. Wien
1904. Str. 73 a 77.

vinou se uvedl v pomíjející, dočasnou pomatenost smyslův, a čin, kterého se v tomto stavu dopustil, již před tím předvídal „saltem in confuso“, tak že mu zabrániti mohl a měl.¹⁾

Poručík Blaskowits, když těžkou urážku svého kollegy spáchal, byl úplně opilý. Že by byl býval předvídal, co se mu v tomto stavu přihodí, jest zajisté vyloučeno. Vždyť Hillebrand byl až dosud jeho přítelem; ještě před chvílí si s ním vesele připíjel. Po právu a spravedlnosti i lidskosti nemohl tudíž učiněn býti zodpovědným za svůj přečin. Hillebrand pak nemohl se právem cítiti uraženým, jelikož urážka, které se mně od člověka, pod obraz Boží zpitého, dostane, neliší se valně od nezpůsobného jednání tvora nerozumného. Zdravý smysl pro pravou humanitu by tedy očekával, že oba pánové, až vystřízliví, podají si zase přátelsky ruce a nedůstojné chování své omluví.

Leč tu zasahá do děje příšerná ruka! V tak zvaném „čestném kodexu“, který jistým stavům platí více nežli každý jiný zákon, stojí psáno, že políček jinak smazán býti nemůže a nesmí, nežli krví. Hrozná tato událost se stala; za jakých okolností, o to se kodex nestará. A proto zní ortel čestné rady: oba soupeřové smířiti se nesmějí, nýbrž vyrovnají svoji záležitost dle nezměnitelných stanov čestného kodexu — krvavým soubojem! Barbarský zajisté rozsudek. A kdo jej vynesl? Velitel pluku a řada vysokých důstojníků; tedy vesměs mužové vysoce vzdělaní, kteří zajisté s nemalým sebevědomím se za repraesentanty moderní kultury považovali. V jakém smutném osvětlení jeví se tu moc zděděných, pošetilých předsudkův, že ani mužové, kteří tak hrdě nosívali šije své vztyčené, nedovedou se z tenat jejich vybaviti! Hrabě Černín uzavírá proto svoji úvahu o tomto smutném faktu velmi případnými slovy: „Oba důstojníci přikročili k souboji patrně z jediného důvodu, že si byli dobře vědomi, v jakém

¹⁾ „Effectus malus, in causa tantum voluntarius, est imputabilis ad culpam, quando sic praevidetur, ut potuerit ac debuerit impediri, nec tamen est impeditus.“ Srv. P. Cl. Marc, Institutiones Morales Alphonsianae. Tom. I. Ed. XIII. Str. 190.

smyslu rozsudek čestného soudu dopadne. Důstojník, zdánlivě zneuctěný úderem ruky svého opilého přítele, chtěl tuto skvrnu co nejrychleji smýti, aniž by musil teprve k tomu býti přinucen šetrnou výzvou rozsudku, který se mu zdál býti samozřejmým. Tím ovšem vyhověl prostě vládnoucím zvyklostem stavovským. Ale cynismus, s jakým na prsa svého přítele, syna a ženicha mířil, a přesvědčení, že pouze krvavou vraždou odčiní výtržnost, kterou způsobili, lze vysvětliti jedině vlivem pathologicky výstředních mátoh.“¹⁾

Jiný obrázek. V letech šedesátých sloužili při prvním gardovém pluku v Postupimi tři důstojníci, bratři, hrabata Schmising-Kersenbrockové. Byli to mladí, snaživí, v oboru svém zdatní mužové, kteří se těšili nemalé přízni představených a byli všeobecně oblíbeni. Z čista jasna byli kabinetním nařízením ze dne 12. května 1864 všickni tři své důstojnické hodnosti zbaveni a z vojenské služby propuštěni. Všeobecný rozruch a podivení! Co zavadlo asi příčinu k tak radikálnímu potrestání?

„Kolínské listy“ přinesly 30. května authentické vysvětlení přímo z Postupimě. „Zasláno“ zní: „Propuštění hrabat Schmising-Kersenbrocků ze služby vojenské vyvolalo zde i v Berlíně netoliko v kruzích důstojnických, nýbrž i v širokých vrstvách obecnstva veliké pohnutí. Tito tři bratři sloužili od roku 1859 při 1. gardovém pluku. Po celou tu dobu až k okamžiku, kdy svým zarmouceným kolegům na nádraží poslední „s Bohem“ dávali, požívali u vysoké míře důvěry svých představených, úcty a lásky svých druhů i poddaných. Byli to svěží mladíci, mužné, veselé povahy, praví Vestfalové, upřímní a bodří. Svého volného času nepoužívali ovšem k výstřednostem, jimž v poslední době tak mnohý padá za obět, nýbrž k zábavám, které každému mladému muži tak sluší, zvláště pak pro důstojníka se hodí: jízdě na koních, honbě a pod. Při tom sloužili svému králi s pravou láskou a nadšením

¹⁾ Czernin, o. c. str. 76.

a byli hrdi, že jsou příslušníky krásného 1. gardového pluku. Za příčinu jejich náhlého propuštění udává se zde všeobecně následující událost. Asi přede dvěma měsíci měl nejstarší z nich jakousi nepatrnou zápletku s jiným důstojníkem, na které však on sám neměl žádné viny.¹⁾ Zásluhou třetího prostředníka byl spor brzy urovnán způsobem, pro obě strany úplně čestným. Sluší podotknouti, že hrabě při tomto konfliktu nebyl k souboji vyzván, a neměl — dle platných názorů — příčiny, proč by onoho důstojníka měl vyzvati; nelze proto říci, že odmítl souboj nabízený. Přece však považoval to za svoji mravní povinnost, vyložiti prostředníku stanovisko katolické církve, která souboj a jakoukoliv účast na něm netoliko zapovídá, nýbrž každého, kdo by proti této záповědi jednal, tresce vyobcováním; zároveň ho ubezpečil, že jest odhodlán, této zásadě své církve za každé okolnosti se podrobiti.“

Další vývoj události líčí podrobněji tytéž listy 19. června ve článku „Jedem das Seine“. „Hrabě Schmising-Kersenbrock žádal, aby onen důstojník své jednání nějakým způsobem omluvil. Při prvním pokuse nepodařilo se prostředníkovi, pohnouti důstojníka k satisfakci. I žádal hraběte o zmocnění, vyzvati jeho soupeře na souboj, kdyby se při opětovaném pokuse ještě zdráhal. Hrabě nesvolil, byl však odhodlán, postoupiti celou záležitost čestné radě, kdyby po dobrém nemohla býti urovnána. Prostředník namítal, že u gardového pluku není zvykem, ucházeti se o intervenci čestné rady, jemu samému pak že by vznikly těžké nesnáze, kdyby hrabě nechtěl vyzvati na souboj soupeře, který jiným způsobem nechce zadostiučiniti. Nyní se při-

¹⁾ V čem zápleтка pozůstávala, dovídáme se z mohučského „Volksblattu“. Onen důstojník řekl kdysi při jídle k hraběti: „Pane hrabě, patnáct stříbrných grošů dám za to, přestoupíte-li na evangelickou víru.“ Hraběcí rodina byla totiž ryze katolickou. Hrabě Schmising nevěda, mají-li slova ta býti zlomyslnou urážkou jeho přesvědčení, nebo pouhým nejapným žertem, neodpověděl pro tu chvíli ničeho. Jelikož se však příběh udál ve větší společnosti, považoval přece za svou povinnost, poslati druhý den svého prostředníka, který by onoho důstojníka požádal za vysvětlení.

znal hr. Kersenbrock otevřeně, že jako věrný syn své církve nikdy výzvy na souboj neučiní ani nepřjme. Chce-li prostředník ještě jednou o smírné urovnání se pokusiti, bude mu povděčen, jinak nechá věc nevyřízenou. Pokus opakován, tentokráte s dobrým výsledkem. Důstojník, který ona lehkomyšlná slova pronesl, ubezpečil, že si není sice vědom, čím by byl hraběte urazil, že však jest ochoten jej odprositi, řekl-li něco urážlivého. Tím byla choulostivá věc způsobem skutečně uspokojivým urovnána.

Ale těch nešťastných předsudků stavovských! Dosavadní prostředník žádal nyní kategoricky, v zájmu „názorův důstojnického sboru“, aby byl velitel pluku o stanovisku katolické církve vzhledem k souboji zpraven; buď prý to s ním sdělí sám, nebo ať mu to řekne hrabě. Schmising-Kersenbrock volil cestu poslední, a vyložil svému představenému v soukromé rozpravě, co se mu přihodilo. Zároveň prosil, aby byl přidělen mobilisovanému armádnímu sboru šlesvickému; tak prý dokáže svým kolegům, že odmítá souboj nikoliv ze zbabělosti, nýbrž z poslušnosti ke své církvi. Plukovník odepřel spolupůsobiti ku přeložení hraběte, jelikož by prý to vyvolalo zdání, jako by pochyboval o jeho osobní statečnosti, kdežto celý důstojnický sbor jeho neohroženost dobře zná. Ale zároveň upozornil ho na rozdíl názorů katolické církve a důstojnického sboru. Byl povolán otec hrabat do Postupimě, kterého se plukovník tázal, zdali ostatní dva synové podobně o souboji smýšlejí. Starý hrabě odvětil, že se jich ještě nikdy na to neptal, ale že se přeptá. Plukovník zamítl nabídku řka, že to vyšetří sám. V další rozmluvě poukázal plukovník opět na rozpor mezi náhledem nejstaršího syna hraběte a ostatní armády. Otec navrhoval, aby syn byl buď přesazen, anebo aby mu bylo dovoleno vystoupiti ze služby vojenské. Návrh nebyl přijat. Několik dní později předvolal plukovník mladší bratry hraběte, přeje si vyslechnouti jejich náhledy o souboji. Oba odepřeli odpověď, vymlouvajíce se, že není dostatečné příčiny k jasnému vyjádření, že se jim tudíž musí ponechat volnost, až by se nějaký konkrétní

případ vyskytnul. Plukovník nebyl spokojen, nýbrž zavázal je cti, aby se jasně vyslovili. Takto přinucení vyznali oba, že jest nyní jejich pevným předsevzetím, nikdy se nepouštěti do souboje, jelikož katolická církev jej zapovídá. Zdali povždy svému předsevzetí zůstanou věrni, za to prý ručiti nemohou, jelikož člověk nikdy bez opovázlivosti nemůže tvrditi, že svým povinností v každé okolnosti dostojí. Ve stejném smyslu odpovídali na další otázku, co by dělali, kdyby je někdo za svědky při souboji požádal. Mimo to odevzdali plukovníkovi věrný opis ustanovení církevního dle sněmu tridentského a konstituce Benedikta XIV.; listinu podepsal a pečetí opatřil katolický polní probošt, prelát Pelldrom.

Brzy na to oznámil plukovník, že celou záležitost předložil králi, kterého prý zároveň ubezpečil, že dotčené tři důstojníky považuje za muže čestné a povinnosti dbalé. Odpověď mocnářova byla: okamžité propuštění ze služby!

Aby ošklivá komedie byla dovršena, uspořádal plukovník na rozloučenou hostinu, a celý důstojnický sbor gardového pluku doprovodil hrabata na nádraží, kde se s nimi bolestně (trauernd — zní v depeši) rozloučil.“

Nejsou-li to psychologické záhady? Mužům v každém ohledu bezúhonným, chrabрым vojínům, kteří jsou ochotni v každém okamžiku obětovati v pravidelné bitvě život svůj za krále, diktuje týž král nejpotupnější trest, který důstojníka stihnouti může, jedině proto, že měli odvahu míti svůj vlastní názor o zastaralých předsudcích stavovských. A král ten přísahal, že bude dbáti o zachování zákonů státních, které — jak se později ukáže — všem státním občanům bez výjimky souboj pod přísnými tresty zapovídají!

Řekne se snad, že král byl tu pouze nastrčenou figurkou, podepsav dekret, který mu ministr vojenství předložil. Původně byly „Köln. Blätter“ téhož náhledu. Dne 29. května přinesly však opravu, ve které ministr vojenství se vši rozhodností popírá, že by býval při propuštění hrabat Schmising-Kersenbrockových přímo nebo

nepřímo spolupůsobil. Byl tedy nespravedlivý a krutý trest právě „*Motu proprio*“ pruského krále, nejvyššího strážce zákona. A kdo jim k trestu dopomohl? Především onen prostředník, kterému nejstarší ze tří bratří věnoval veškeru důvěru a který důvěru zklamal tím, že hraběte mravně donutil, aby své názory o souboji sdělil s plukovníkem. Dále plukovník sám. Měl týž právo, zavazovati hrabata „ctí“, aby mu vyjevili, co o souboji smýšlejí? Není-li všeobecně uznána zásada, že „*de internis non iudicat praetor*“ — „vnitřní smýšlení není předmětem soudního vyšetřování?“ Proto byl nátlak plukovníkův násilnickým zneužitím autority, a hrabě nebyl povinen nátlaku povoliti. Učinil-li přece tak jako muž čestný a neohrožený, a uznal-li plukovník výslovně, že se zmínění důstojníci nevyhýbají souboji ze zbabělosti, nýbrž výhradně proto, že nechtěli porušiti svých povinností náboženských, co jej opravňovalo, aby celou záležitost předložil králi k rozhodnutí, které asi dobře předvídal? Kdo jednal tedy ve smutné té komedii čestně a kdo nečestně?

Odpověď na to dala německá veřejnost. Jakmile zpráva o náhlém propuštění šlechtických mužů pronikla do širších vrstev, docházely jich četné pochvalné adresy. Katolický svaz universitních studentův vratislavských dal své nevoli a zároveň svému obdivu případný výraz následujícími slovy:

„Vysoce urození pánové!

Dovídáme se k našemu trapnému překvapení, že Vaše věrné podrobení se předpisům naší církve a statečné osvědčení náboženského přesvědčení zavdalo příčinu, že jste byli z pruské armády propuštěni, a to v okamžiku, kdy jeden z hrabat Schmising-Kersembrocků, jako vyslanec katolické Charity, se šlechtinou obětavostí jest činným při bolestných ložích našich raněných vojáků, a veliký počet chrabrých katolíkův za krále a vlast krev svoji s radostí prolévá. My, kteří s Vámi stejné názory sdílíme, byli jsme způsobem, jakým se s Vámi naložilo, hluboce dotčeni a považujeme, jako Vy, za svatou povinnost, vystupovati při každé příležitosti proti nemravu soubojovému,

který již dávno cestou zákonodárnou byl odsouzen, a pouze ve falešných pojmech o cti nalézá ještě opory. Abychom se v důsledném provádění svých katolických zásad dali másti názorem, jakoby odmítnutí souboje a zbabělost a bezectnost bylo jedno a totéž, k tomu nemáme již proto příčiny, jelikož dobře víme, že pravá čest katolíka a křesťana vůbec nezáleží v tom, že se na úkor svého lepšího poznání jářmu bludného veřejného mínění podrobuje, nýbrž v tom, že celý jeho život jest nepřetržitým vykonáváním zákona: Dejte císaři, co jest císařovo, a Bohu, co jest Božího.

V tomto svém přesvědčení byli jsme znovu posílení Vaším vznešeným příkladem. Čelili jste, vysoce urození pánové, s pravou rytířskou neohrožeností předsudku, jemuž tak mnohý dobře smýšlející katolík podlehl, ačkoli Vám bylo zajisté dobře známo, jaké trpké následky šlechetné toto jednání pro Vás bude mít. Vy jste mužným krokem klestili cestu lidskosti proti barskému nemravu, na které Vás, tak doufáme, brzy mnozí následovati budou.“

(„Kölnische Bl.“ 12. června 1864.)

Podobně zaslalo 15. června 200 vynikajících členů spolku „Konstantia“ v Cáchách, 27. června akademický čtenářský spolek v Braunsbergu, 2. července studentský svaz „Winfriedia“ z Vratislavě a mnozí jiní krásné pochvalné adressy.

Zvláště pozoruhodna jest adressa mužů vestfalských, která zní:

„V úctě podepsaní mužové ze všech končin Vestfalska, kteří se v přátelských rozmluvách o politických a společenských otázkách doby přítomné na základě svých náboženských názorův snaží dorozuměti, stali by se nevěrnými této úloze, kdyby si při dnešní schůzi nepovšimli významného konfliktu, ke kterému jste, vysoce urození pánové, dali podnět svým mužným skutkem skalopevné věrnosti. Politováníhodný předstek, který rozum, mravouka i zákon souhlasně odsuzují a který zvláště církev od staletí zavrhovala jako nemravný, stal se v těchto dnech pro Vás zkušebným kamenem, abyste pravou, křesťanskou statečnost osvěd-

čiti a v boji s falešnými pojmy o cti lesklý štít právě cti uhájiti mohli. Předsudek soubojový podlehne vítězíci pravdě! Stále šíře se uplatňující poznání, že věc nemravná je také nečestná, uzme souboji falešnou gloriolu čestného boje a ukáže jej světu v právě jeho podobě jako čin nečestný. Avšak pravda vyžaduje obětí, má-li se v životě dokonale uplatniti. Byli jste, urození pánové, jakoby vyšším řízením povoláni, abyste pro dobrou věc přinesli tuto obět, — obět čestného postavení. Vy jste obět přinesli, a skládající kord, kterým byste byli nejraději v udatném boji, po boku svých osvědčených rodákův za krále a vlast bojovali, k nohám Vašeho královského pána a vladaře, dobyli jste — zdánlivě poraženi — skvělého vítězství a prokázali jste nezadržitelnému pokroku křesťanské umravennosti důležité služby. Kéž vzrušení myslí, které touto událostí bylo vyvoláno, neustane dříve, pokud by veřejným a všeobecným prohlášením souboje za věc nečestnou nedosáhlo uspokojivého výsledku. Kéž také naše armáda nezavírá příště oči před neudržitelností předsudku, který dávno již vnitřně jest překonán a jehož umělé pěstování by velikému počtu nejčestnějších synů země krásné povolání: sloužiti svému králi a své vlasti pod prapory našeho udatného vojska, učinilo nepřístupným. Dovolte tudíž, vysoce urození pánové, abychom Vám za Váš šlechetný čin vyslovili vděčné uznání a úctu, čehož se Vám zajisté též daleko za hranicemi naší katolické vlasti dostane.“

(„Kölnische Bl.“ 7. července 1864.)

Zdá se, že také důstojnický sbor vycítil nečestnost skutku, kterého se na svých šlechetných družích v zájmu stavovské „cti“ dopustil. Důkazem toho jest banket, který plukovník na počest jejich uspořádal, a okázalé loučení na nádraží. Důslednosti neshledáváme ovšem v takovém jednání žádné. K čemu oslavuje nyní velitel muže, jejichž smýšlení jest v tak příkrém rozporu se smýšlením ostatního sboru, že tento pokládal za svoji „čestnou“ povinnost postarati se o to, aby byli z něho hanebně vyloučeni?

Důkazem špatného svědomí vládních kruhů byly též různé opravy, které berlínská „Kreuzzeitung“ uveřejňovala v patrné snaze, dáti celé věci nátěr, hrobatům nepříznivý.

V pravé světlo uvedl tyto „opravy“ otevřený list otce disciplinovaných důstojníků, starého hraběte Schmising-Kersenbrocka, který zní:

„Kreuzzeitung“ píše v č. 143., navazujíc na „Zasláno“ z Postupimě ze dne 30. května, vzhledem ku propuštění mých synů z pruské služby vojenské, toto: „Nyní se dovídáme z hodnověrných pramenů, že ono „Zasláno“ obsahuje všelijaké nesprávnosti, zvláště pak že zamlčelo podstatné incidence, které pro posouzení — nikoliv otázky soubojové o sobě — nýbrž tohoto speciálního případu jsou velmi důležité.“

Tím se jednoduše — v přímém odporu s dosavadními zprávami, že se propuštění dotčených tří důstojníků stalo výhradě pro jejich zásady ohledně souboje — vypovídá, že na propuštění jejich měly rozhodný vliv ještě jiné, dosud neznámé příčiny. To mne donutilo, abych přerušil mlčení, které jsem dosud vůči veřejnosti zachovával. Žádaje ctěnou redakci „Kreuzzeitungu“, aby ony „všelijaké nesprávnosti“ a „podstatné incidence“ jasněji označila — při čemž ovšem bude její povinností, aby výpovědi své odůvodnila, jelikož bych jinak byl nucen, je co nejrozhodněji popřít — vidím se přinucen k následujícímu vyjádření:

„Zasláno“ z Postupimě, jehož původce sice neznám, který však byl výborně do celé záležitosti zasvěcen, a jak se mně zdá, ani katolíkem není, líčí celou událost přesně dle pravdy. Při jeho otištění z „Kölnische Blätter“ do „Norddeutsche allg. Ztg.“ a „Kreuzzeitungu“ byly — zajisté nikoliv bez úmyslu — různé věty vynechány, obsahující jisté, velmi zajímavé podrobnosti, které by zajisté nikterak nepřispěly k tomu, povahy dotčených tří důstojníků ukázati v nepříznivém světle. Další, rovněž úplně správné vylíčení události obsahuje článek „Jedem das Seine“ v příloze ku „Köln. Blätter“ č. 177.

Pravý důvod, proč moji synové z pruské armády byli propuštěni, lze poznati mezi jiným se vší určitostí z vysvědčení, které jim, na vlastní žádost, plukovník vystavil. Po předběžném posudku vojenských schopností jednoho každého, znějí závěrečné věty takto:

„Jeho (hraběte Xavera) propuštění z královské pruské armády předcházela jistá zápletká, která jej přiměla k vyjádření (u hraběte Klementa a Adolfa zní dotčené místo: Jeho propuštění z král. pruské armády předcházelo jeho vyjádření), že se, poslušen zákonů své církve, nikdy souboje nezúčastní a také žádosti svých druhů, aby při souboji úřad svědka či sekundanta převzal, nikdy nevyhoví. Hrabě Kersenbrock byl několikrát upozorněn, že takové vyjádření, ať již v y-try sklo z jak ých kol iv pohnutek, stojí v přímém odporu s přátelskou pospolitostí, spoléhající na vzájemnou pomoc a podporu v každém čase, že tedy za takových okolností jeho další setrvání ve službě jest nemožné. Jelikož hrabě Kersenbrock svého vyjádření neodvolal, učiněno úřední oznámení a hrabě Kersenbrock byl kabinetním rozhodnutím ze dne 12. t. m. z vojenské služby úplně propuštěn.“

Toto sdělení zajisté postačí, aby každý, kdo se o věc tu zajímá, mohl si utvořití správný a nestranný úsudek.

Brincke, hrabství Ravensberg, 22. června 1864.

Klement August
hrabě Schmising-Kersenbrock.“

To bylo pádné dementi, na které „Kreuzzeitung“ již žádné odvety nevěděla. Všimněme si názoru, který plukovník v uvedeném attestě vyslovil: Důstojník jest povinen přispěti svému druhovi na pomoc, i když tento žádá věci, zákony světskými i církevními zakázané! Neučiní-li toho, není hoden nositi důstojnické portepée! Stavovská čest sboru, který dle vlastního cenění se počítá k nejčestnějším, zavazuje tedy příslušníky své,

a by se případně stali zločinci. Jak hrozný a přímo nepochopitelný zmatek pojmů!¹⁾

Ale snad si čtenář myslí, že příběh ten se udál před desítilétím a k tomu v pruském státě železná disciplína vojenská, že tedy nelze odvoditi z něho důsledkův na vládnoucí poměry ostatních států kulturních.

Budiž proto dovoleno, abych uvedl ještě třetí případ, z doby nejnovější, z Rakouska.

V únoru r. 1900 konaly se ve Vídni slavné služby Boží, kterých se zúčastnil mimo jiné též důstojnický sbor 15. pluku c. k. husarův. Při této příležitosti bavit mladý poručík své kollegy nepěknou historkou, týkající se člena císařského domu. Jeden z přítomných, c. k. poručík a císařský komoří Antonín markýz Tacoli, zjistil krátce po té, že ona choulostivá episodka byla vyhlášena, a proto učinil lehkomyšlnému mladíku náležitou výtku. Horkokrevný lieutenant, místo aby svůj omyl uznal a pomluvu odvolal, vynadal sprostě a před svědky Tacolimu. Dle neúprosného „čestného kodexu“ bylo to dostatečnou příčinou k souboji; Tacoli byl skutečně vyzván. Jsa věrným synem katolické církve, nepřijal výzvy, poukazuje k tomu, že toho církevní zákony nedovolují. I vynesla „čestná rada“ následující rozsudek: „Jelikož markýz Tacoli, předstíraje bezvýznamné důvody a neoprávněné předpoklady, zbaběle souboji se vyhýbal, potřísnil stavovskou čest a musí hodnosti důstojnické býti zbaven.“ Bezvýznamnými důvody rozuměla patrně jeho odvolání se na církevní zákony. Rozsudek byl všemi vyššími instancemi potvrzen a vykonán. Na tom nebylo však dosti. Ačkoliv se Tacoli do nemilé situace zapletl pouze ve spravedlivé horlivosti pro obhájení cti člena císařského rodu, byla mu za trest také hodnost císařského komoří odňata; dle dvorních zákonů může se tak státi jen tenkrát, byl-li takový hodnostář pro zločin odsouzen do vězení! Aby pak míra nespravedlnosti byla dovršena, byl Tacoli, potomek starého,

¹⁾ Srv. spis: *Das Duell in seinem Ursprunge und Wesen*. Paderborn 1864, str. 69—93.

o císařský dům velice zasloužilého rodu šlechtického, degradován na prostého vojína v záloze.

To stalo se v Rakousku, před očima katolického, církvi oddaného monarchy, ve XX. století! Sotva věříme zraku svému. Uvážíme-li případ nestranně, pouze se stanoviska zdravého rozumu a přirozeného citu pro právo a spravedlnost, jak v docela jiném světle se nám jeví! Rozšiřovati utrhačné povídačky bylo vždycky považováno za něco nečestného a muže zvláště nedůstojného. Činí-li k tomu muž ten nároky na vzdělanost a slušnost, zaujímá-li společenské postavení, v němž se čestné chování jako samozřejmé předpokládá, jest nactiutrhání a pomluva v ústech jeho ještě větší hanbou. Ale co řekneme, rozšiřuje-li c. k. důstojník takové řeči o členu panujícího domu? Proto praví hrabě Černín: „Nerozvážné žvástání poručíkovo zasluhovalo tím přísnějšího trestu, ano mířilo proti osobě, která by zajisté před útoky c. k. důstojníka měla býti v bezpečí. Markýz Tacoli zasluhoval pak pochvaly, že se napadené cti oné vznešené osoby ujal... Za to, že zaslouženou výtku tak hrubým způsobem odplatiti se odvážil, měl býti poručík zvláště přísně potrestán. I kdyby býval hodnosli důstojnické zbaven, nebyl by to příliš krutý trest pro muže, který svého bezpráví nechce nahlédnouti. Zní to jako trpký výsměch veškerému citu pro spravedlnost, že tento trest nestihl pravého vinníka, nýbrž markýze Tacoliho, který přece byl naprosto nevinný.“¹⁾ Smíme připojiti: „a který svou povinnost jako příslušník rakouské armády a c. k. komoří tak věrně plnil“.

Nepochopitelným způsobem jsou jisté hlavy této prosté logice nepřístupny. Jsou mužové, kteří si postavili svůj zvláštní idol, před nímž zákony, lidskost, svědomí musí šíji skláněti, — idol nesmyslného předsudku o tak zvané stavovské cti. Divná to zajisté čest, která se zjevnými zločiny musí hájiti!

Jest snad s podivením, že jsme úvahy o souboji zahájili podrobným líčením některých ojedinělých pří-

¹⁾ Srv. C z e r n i n, l. c. str. 80 a násl.

padův. Důsledné zpracování dotčeného předmětu by žádalo, aby se napřed zjistily první stopy tohoto moderního nešvaru, pátralo se po jeho příčinách, sledoval se dějinný jeho vývoj a pod.

Stane se tak zajisté. Avšak vyličení oněch případů mělo též svou příčinu. O odbývaných soubojích se veřejnost málo kdy něčeho doví. Účastníci sami tají úzkostlivě smutné ty příběhy, pokud je ovšem zatajiti lze -- z příčin snadno pochopitelných. Sotva tu a tam proletí novinami zpráva o souboji některého vynikajícího muže, a i ta bývá dosti kusá. Zvláště soubojové *affairy* vojenských kruhů se pravidelně úplně zamlčí; patrně mají směrodatní činitelé zlé svědomí a bojí se, aby uveřejněním těchto kouskův nevyvolávalo se v obecnstvu spravedlivé rozhořčení.

Mohl by se tudíž mnohý nezasvěcený domnívati, že manie soubojová jest již překonané stanovisko, a psáti o souboji že je *thema* nečasové. Bohužel, že optimismu takového nelze sdíleti. Dle svědectví mužů, kterým jest dopřán pohled za kulisy, jest dosud souboj zjevem dosti častým, kterému ročně padá řada životů lidských za obět a k vůli němuž tak mnohý nadějný muž ztrácí životní svou kariéru a bývá jistými kruhy boykotován jako méněcenný.

Proto, byv vyzván osobností, o české spisovatelství vysoce zasloužilou, abych věnoval pozornost otázce soubojové a výsledek své práce s českou veřejností sdělil, uvázal jsem se v úkol ten velmi rád, jsa přesvědčen, že je to otázka časová a také praktická.

Přiměla mne k tomu též okolnost, že naše československá literatura dosud málo prací o souboji vykazuje. Spisu, který by otázku methodicky a všestranně projednával, neznám u nás ani jednoho. Tu a tam vyskytnul se sice v periodických časopisech úryvkovitý článek, obírající se zvláštním některým zjevem, souvisícím se soubojem, ve spisech mravoučných učiněna stručná zmínka o ethické hodnotě souboje a pod.; avšak celistvé monografie o souboji jsem nenalezl. Krátké dějiny souboje v Čechách nastínil J o s, S v á t e k v „Obrazech z kulturních dějin českých“, díl II. (Praha 1891.)

Z té příčiny byl jsem nucen hledati potřebnou látku po většině u spisovatelů cizojazyčných. V polské řeči uveřejnil krátké pojednání „O pojedynku“ K s. M a r y a n M o r a w s k i T. J., professor na universitě Jagelonské v Krakově, r. 1892. Ze spisů německých uvádím zejména: A s c h e n b r e n n e r: Über das Verbrechen und die Strafe des Zweikampfes, Würzburg 1804; C u c u m u s; Über das Duell und dessen Stellung im Strafsystem, Würzburg 1821; W i n d i s c h m a n n: Über die Ehre und das verletzte Ehrgefühl, Bonn 1821; S a m h a b e r: Das Duell in seiner heutigen Erscheinung, betrachtet nach philosophischen Ansichten, Würzburg 1822; F. M e y e r: Der Zweikampf, Erlangen 1843; F. M e y e r: Das Duell als Emancipation der Ehre, Freiburg im Breisgau 1846; O t t: Geschichte des Zweikampfes aller Völker und Zeiten, Olmütz 1855; L. M ü l l e r: Das Duell im Lichte christlich-germanischer Bildung, Breslau 1858; A n o n y m u s, Das Duell in seinem Ursprunge und Wesen, Paderborn 1864; A l e x. M a y e r: Der Zweikampf ehedem und heute, Wien 1866; H ä l s c h n e r: Über das Duell, Eberfeld 1867; D. H. C r e m e r: Duell und Ehre, Gütersloh 1894; dr. A l b e r t W i e s i n g e r: Das Duell vor dem Richterstuhle der Religion, der Moral, des Rechtes und der Geschichte, Graz 1895; G. v o n B e l o w: Das Duell in Deutschland. 2. Aufl. 1896; Das Duell und der germanische Ehrbegriff, Kassel 1896; H. G e f f c k e n: Fehde und Duell, Leipzig 1899; S i g i s m u n d F r e i h e r r v. B i s c h o f s h a u s e n: Die internationale Anti-Duell-Bewegung, Wien 1901; R u d o l f G r a f C z e r n i n: Die Duellfrage, Wien 1904; M. L i e p m a n n: Duell und Ehre, Berlin 1904.

Mnohé cenné příspěvky uveřejnily též různé vědecké časopisy; zvláštní zmínky zasluhují: J. B. M a y: Das Mensurenwesen an den Universitäten, Theol.-prakt.-Quartal-Schrift, roč. 1896; G. v o n B e l o w: Duell und Holzkoment, Grenzboten 1896; J. E. D i n n d o r f e r: Entscheidung der Sacra Congr. Conc. über die Studentenduelle, Th.-P.-M. 1891; P. L e x: Tournier und Duell vor dem Forum der kirchlichen Gerichts-

barkeit, Th.-P.-M., 1891; P. Aug. L e h m k u h l T. J. uveřejnil několik pojednání o souboji v různých ročnících „Stimmen aus Maria-Laach“; též „Der Katholik“ přinesl r. 1864 pěkné úvahy „Zur Duellfrage“. Výtečné služby prokázal mi zvláště článek P. H o f m a n n a: „Stellung der Kirche zum Zweikampf“, Zeitschrift für kathol. Theologie. (Z.-K.-Th.) 1898.

Četné jiné spisy, kterých bylo příležitostně použito, budou na patřičném místě zaznamenány.

Francouzský časopis „Études religieuses“ uveřejnil v letech 1894 a 1895 odborné pojednání o naší otázce z péra C. D e S m e d t a: „Duel judiciaire au moyen-âge“ a „Le duel judiciaire et l'Église“. Samostatné spisy vydali: C a n c h i: Du duell considerée dans ses origines et dans l'état actuel des moeurs; B r i l l e t d e S a n n o i n: Sur le duell d'après notre législation et nos moeurs. Paris 1819; T o n g e r o n s d e C a m p i g n e u l l e s: Histoire des duells anciens et modernes. Paris 1835.

Authentické doklady historické čerpal jsem přímo z M a n s i: Amplissima conciliorum collectio, Paris & Leipzig, 1901—1902, H. Welter; a M i g n e: Patrologia patrum Latinorum.

Po stránce ethické pojednávají o souboji četné spisy filosofické a mravoučné. Směrodatnými byly spisovateli: M e y e r T h e o d. S. J., Institutiones iuris naturalis, 1900; J a c. A n t. Z a l l i n g e r: Institutiones iuris naturalis; S c h i f f i n i S. J.: Disputationes philosophicae, 1891; C a t h r e i n V i c t o r S. J. Philosophia moralis, Edit. 8., 1911; S t. A l p h o n s u s M a r i a d e L i g u o r i i: Theologia moralis; L i n s e m a n n F. X.: Lehrbuch der Moraltheologie, 1878; A u g. L e h m k u h l S. J.: Theologia moralis, Edit. 10., 1902 a j.

V otázkách církevního práva byli nám rádci: J o s. P e n n a c c h i: Comm. in Const. „Apostolicae Sedis“, Romae 1883; D r. J o s. H o l l w e c k: Die kirchl. Strafgesetze, 1899; D r. S i m o n A i c h n e r - D r. F r i e d l e: Compend. iuris ecclesiastici, 1900, a j.

Úryvkovité poznámky o stanovisku světského zákonodárství k souboji vyňaty jsou z různých spisů

v obor ten spadajících, na př.: E i c h h o r n: Deutsche Staats- u. Rechtsgeschichte; B e r n e r A. T.: Lehrbuch des deutschen Strafrechtes, Leipzig 1895; P h i l l i p s: Grundsätze des gemeinen deutschen Privatrechtes; H. M a y e r: Lehrbuch des deutschen Strafrechtes, Leipzig 1895, a j.

Jelikož souboj středověký úzce souvisí s tak zvanými „soudy Božími“, ve středověku hojně užívanými, bylo nutno pojednati ve zvláštní stati také o nich. Spolehlivé zprávy nalézáme zvláště ve spise M u r a t o r i h o: Antiquitates Ital. medii aevi, tom. III., a P a t e t t a F e d e r i c o: Le ordalie, studio di storia del diritto e scienza del diritto comparto. Torino 1890; též P h i l l i p s: Über die Ordalien bei den Germanen. München 1847.

Také volba uvedených tří případů soubojových měla své příčiny. Nejsou právě nejkřiklavějšími; poznáme příležitostně ještě křiklavější. Přece však vrhají ony zmíněné případy dosti charakteristické světlo dílem na malicherné příčiny, z jakých zhusta zápletky soubojové vznikají, a na smutné následky, které mívají v zápětí, dílem na příkrý rozpor dvou nepřátelských stran, z nichž jedna se zřejmým opovrhováním všech zásad právních, mravních i společenských dosud houževnatě na zastaralých barbarských předsudcích lpí, druhá pak neváhá přinést největší oběti, aby se neprovinila proti svému lepšímu přesvědčení.

Pátráme-li po prvních stopách nešvaru soubojového, vede nás historické badání hodně daleko nazpět. Nazývají-li proto zastanci souboje tento zlozvyk „úctyhodným zvykem našich rytířských předkův“, lze jim aspoň v tom přisvědčiti, že soubojová idea již hluboko ve středověku byla známa. Je tu ovšem činiti důležitý rozdíl mezi soubojem středověkým a moderním. Původ souboje středověkého jest hledati v idej náboženské; souboj moderní nemá s ní nic společného. Ponechávajíce si na dobu pozdější úsudek o tom, zdali pro zmíněný náboženský podklad středověký souboj lze omluviti, zdůrazňujeme pouze, že moderní souboje nelze prostě do jednoho koše házeti se středověkým soubojem.

Také stanovisko, které církev zaujala proti středověkému souboji, jest poněkud jiné, nežli zásady její o souboji novodobém.

Nejinak má se věc se zákonodárstvím světským.

Ani důvody rozumové a ethické, které se uvádějí proti modernímu souboji, nelze v neztenčené míře aplikovati na souboj středověký. Bude tedy nezbytno, pojednati o každém zvlášť.

Se soubojem středověkým souvisí různé jiné zjevy: ordalie, faida, turnaje. Celistvost spisu žádá, aby též o nich se učinila zmínka. Tím jest nám vyznačena cesta, kterou se při úvahách našich ubíráti máme. První stopy — ordalie, jejich původ, vývoj, ocenění. Z ordalií vyvinul se „soudní souboj“ středověku jako zvláštní druh „soudů Božích“. Výstřelky jeho, když idea náboženská již ustoupila v pozadí a pohnutky světské převládají: soukromá faida, rytířské hry, turnaje, hromadné souboje v kruzích vojenských a mezi šlechtou, při kterých ješitnost a donquijoterie hrály prim. Konečně souboj moderní, při němž vkládá soupeřům smrtící zbraň do rukou některá tak zvaná „čestná“ záležitost, třeba zavdala k ní příčinu dáma z polosvěta.

Spis nečiní nárokův ani na úplnost ani na původnost. Úplnost vyžadovala by, vzhledem k rozsáhlé látce, četnějších pramenů, nežli které spisovateli byly přístupny. Přece však doufám, že hlavní body celé otázky budou dostatečně vytčeny, tak že čtenář bude moci utvořiti si celkový pojem o rozsahu a podstatě její.

Aby dílo se smělo nazvati původním, musil by autor býti zároveň historikem, právníkem, filosofem, theologem, statistikem atd., což zajisté za našich poměrů není možno. Byl jsem proto často nucen, spolehnouti se na hodnověrnost spisů příručních a přijati ve své pojednání výsledek prací jiných, jejichž jména ovšem na příslušném místě vždy uvedu. Tím však nechci vzbuditi a priori nedůvěru v obsah celé práce. Jména spisovatelů svrchu uvedených poskytují sama sebou dostatečné záruky; mimo to byl jsem u výběru látky dosti opatrným a srovnával pečlivě různá udání,

kdekoliv se vyskytla, abych zjistil pravý stav věcí. Poznávám to prostě v zájmu pravdy a vědecké akribie, zároveň pak též proto, abych předešel příštím výtkám některého přísného kritika.

Spisovateli bylo při jiné příležitosti vytýkáno, že uvádí často citáty cizojazyčné — bez překladu. Aby se výtka neopakovala, uvedu z pravidla český překlad, jehož originál zařadím do poznámky. Vyskytne-li se snad přece někde citát latinský neb německý, nechť laskavý čtenář promine; máf každá řeč zvláštnosti, které se těžko v jiné řeči podávají. Ostatně odevzdávám knihu do rukou vzdělaného českého kleru, který se zajisté nad latinským neb německým textem nepozastaví.

A účel spisu? Jest dvojnásobný. Předně, aby se v otázce tak časové, jako jest otázka soubojová, naše literatura, v ohledu tom dosud chudá, aspoň něčím vykázaní mohla. O souboji středověkém a zjevech s ním souvisících bývají dosud roztrušovány různé, nesprávné a církvi katolické nepřiznivé názory. Čtenář, který nemá příležitosti ze spisů cizojazyčných čerpat poučení, nalezne dostatečné látky, aby případně takové názory poopravil.

Druhý pak účel jest povahy více praktické. V době nejnovější začíná se velice šířiti hnutí protisoubojové. Rakousko, jak uvidíme, zaujímá v něm čestné postavení. Ve všech větších městech zakládají se odbočky ligy protisoubojové, s centrálním řízením ve Vídni. Členem může se státi každý, kdo k tomu cítí chut a povolání. Jest však stará zásada: *Nihi volitum, nisi praecognitum*. Kéž spisek, který české veřejnosti předkládáme, také něčím přispěje k lepšímu ocenění záslužného podniku ligy a povzbudí četné čtenáře, aby buď sami za členy se přihlásili aneb aspoň jiné o významu jejím poučili a k přistoupení povzbudili.

Konečně vzdávám povinné díky nejdůst. panu praelátovi Dru Josefu Tumpachovi, který netoliko pozornost moji na otázku soubojovou obrátil, nýbrž i s nevšední ochotou mnohé cenné spisy mi zapůjčil, ano své vlastní výpisky o této otázce k volnému použití mně přenechal a tisk spisu umožnil.

Zvláštními díky jsem též zavázán ústřednímu výboru protisoubojové ligy pro Rakousko, který mi daroval všechny spisy o hnutí protisoubojovém, jež jeho nákladem až dosud vyšly, zejména oba sborníky „Mitteilungen der Allgemeinen Anti-Duell-Liga für Österreich“ 1903—1909, a „Ehrenschatz“ 1909—1913.

V Obořišti, na den sv. Václava, 28. září 1912.

Spisovatel.

ČÁST I.

SOUBOJ STŘEDOVĚKÝ.

Hlava I.

První počátky: Soudy Boží.

Článek I.

Původ: Idea náboženská.

1. V dějinách starého věku vyskytují se po různu zprávy o zápasech, které mají jakousi podobnost se soubojem. Někteří spisovatelé spatřují v nich také skutečně první stopy moderního souboje. Neprávem. Pátráme-li podrobněji po příčinách těchto zápasů, po způsobu, jakým se odbývaly, po účelech, kterých mělo býti dosaženo, shledáme brzy, že ani jeden případ nevyhovuje pojmu souboje novodobého.

Římský dějepisec T. Livius popisuje v 21. knize svých dějin světoříše římské setkání se vojska římského, kterému velel konsul P. Cornelius Scipio, s vojskem Hannibalovým po jeho světoznámém přechodu přes Alpy r. 534 př. Kr. Oba velitelé i jejich vojska měli před sebou náležitou úctu. Konsul Scipio, aby dodal svým vojínům zmužilosti a odvahy, proslovil k nim — po způsobu římském — dlouhou, vzletnou řeč. Hannibal, domnívaje se, že musí spíše skutky nežli slovy vojiny své povzbudit, kázal, aby utvořili kruh, jakoby ke hrám. Do kruhu byli uvedeni zajatí horalé v poutech a k nohám jejich položeny různé zbraně. Po té tázal se jich tlumočník, zdali by někteří z nich byli ochotni, zápasiti mezi sebou, vždy dva a dva; za odměnu dostane se jim prý zbraní a koní. Všickni souhlasili s nabídkou. Musilo býti tudíž losováno, kteří z nich mají zápasiti. Kdykoliv pak byl

některý losem vytažen, chopil se radostně zbraně a poskokem spěchal na místo boje. A takové bylo nadšení, které se netoliko zápasníků, nýbrž i přihlížejících vojnů zmocnilo, že hlasitě velebili osud jak vítězů, tak i těch, kteří v bohatýrském boji padli.¹⁾

Hannibal účelu svého dosáhl. Když se brzy na to nepřátelská vojska srazila, byli Římané ve skvělém jízdeckém boji poraženi a na útěk obráceni; sám vojévůdce P. Cornelius Scipio ušel hrozcí jemu záhubě pouze nevšední udatností svého osmnáctiletého syna.²⁾

Ukazuje se na podobnost těchto zápasů se soubojem moderním. Kdo tak činí, nerozeznává správně pojmův. Souboj moderní jest boj dvou soupeřův, podniknutý z pohnutek soukromých a mocí privátní, po předchozím smluvení místa i času, kde a kdy se odvíjí, má, jakož i smrtících zbraní, kterými se bojovati bude. V případě uvedeném děl se zápas především nikoliv mocí soukromou, nýbrž veřejnou — auctoritate publica. Dle zásad ethických je takový veřejný souboj někdy dovolený, má-li autorita veřejná, která jej dovoluje nebo dokonce naporučí, k tomu dostatečných příčin a svoluje-li k němu pouze pro blaho všeobecné. Názor ethiků není sice jednotný; jsou někteří, kteří zásadu právě vyslovenou popírají, leč o tom pojednáme později. Že Hannibal blaho všeobecné na zřeteli měl, jest patrné; zdali by nebyval jiným, vhodnějším způsobem účelu svého dosáhl, měl-li tedy právo, právě touto cestou nadšení ve svém vojsku vyvolati, jest ovšem otázka jiná. On sám si řešením tohoto problému dlouho hlavy nelámá; pokus zdál se mu býti výhodným a — zdařil se výtečně ve prospěch celého vojska.

Namítne se snad, že aspoň zajatí horalé, kteří se dobrovolně k boji hlásili, měli při tom své soukromé pohnutky: docílití svobody, slíbených zbraní a koní. Ovšem; při každém svobodném konu má rozumný tvor také své subjektivní motivy. Jest však uvážiti, že tyto soukromé zájmy vyvolalo v nich teprve veřejné vy-

¹⁾ T. Livius, c. XXI. 42.

²⁾ Srv. dr. Joh. Bapt. von Weiss, Weltgeschichte, II. Bd. 6. Aufl. 1900, str. 734.

bídnutí vojevůdcovo, který jim svobodu sliboval; kdyby Hannibal nabídky svojí nebyl učinil, nebylo by vůbec k boji došlo. Jeho rozhodnutí bylo tedy přece první causa movens, a jelikož tak jednal v zájmu všeobecného dobra, byl to s o u b o j v e ř e j n ý, nikoliv soukromý.

Mimo to nebylo zde řeči o nějakém předběžném smlouvání doby a místa i zbraní, což rovněž jest podstatnou značkou moderního souboje: kdo byl losem vytažen, musil zápasiti ihned, se zbraní, kterou právě před sebou našel, se soupeřem, který mu rovněž losem byl určen. Zápas horalův Hannibalem naporučený nebyl tedy soubojem, béřeme-li slovo to v obyčejném jeho smyslu.

2. Krvavý zápas ubohých zajatců, který celé vojsko s tak velikým zájmem sledovalo, připomíná nám jiný druh zápasů, které u starých klassických národů veliké oblíbenosti se těšily a které vykazují jakousi podobnost se soubojem. Jsou to především pověstné b o j e g l a d i a t o r ů ř í m s k ý c h. Dr. Jan Křt. Weiss píše o nich: „Od doby válek punských objevují se v Římě hry gladiatorské, které se staly časem nejoblíbenější zábavou tohoto bezcitného národa. Přihlížeti krvavým zápasům lidí s lidmi nebo lidí se zvířaty, bylo pro Řimana příjemným rozčilením právě tak, jako když našinec pozoruje hru dvou dovedných šachovníků. Kdo se chtěl státí u lidu oblíbeným, pořádal pro něj gladiatorské hry; zákon stanovil pouze, aby současně více než 120 osob nebojovalo. Vznešení mužové předváděli při hostinách svým hostům k obveselení netoliko pěvce, tanečníky, herce a nevěstky, nýbrž také gladiatory, kteří spolu zápasili o život, a krev otroků stříkala často do vína hodujícího panstva. Čím bohatší kdo byl, tím větší počet gladiatorů si vydržoval. Mnozí dělali výtečné obchody tím, že si vydržovali gladiatory, je cvičili v šermování a po té je pronajímali, při čemž za každé poranění a za každého v boji padlého byl obnos smlouvou přesně ustanoven. Paní a mladé dívky neostýchaly se přihlížeti tomuto děsnému, vražednému divadlu — vestálské panny měly při hrách svá vyhražená místa... Z Říma

rozšířil se zlovyk ten i do jiných končin světa; když se v Athenách rokovalo, mají-li gladiatorské hry býti zavedeny, byl návrh zamítnut, jelikož by se prý musil napřed pobořiti oltář milosrdenství.¹⁾

Avšak ani klassická Hellas nedovedla se úplně obhájití proti podobnému zlořádu. Jest známo, že při světoznámých olympických hrách, ku kterým se každého pátého roku sjížděla elita celého Řecka, odbyvaly se též zápasy se zbraní. Rozdíl mezi nimi a hnusnými boji gladiatorů byl ovšem veliký. Gladiator byl nevolníkem a musil zápasiti na život a na smrt pro pouhou zábavu lidu. Hry olympické měly ráz náboženský; nejvyšším rozhodčím soudcem byl při nich sám Zeus. Nikdo nesměl se proto k zápasení hlásiti, nebyl-li život jeho úplně bezúhonný, — aby neurazil božstva. Hry byly zahajovány slavnostními oběťmi na oltáři Diově a jiných bohův. Vítěz pak obětoval znovu Diovi na návrší Kronion za zpěvu náboženských písní.²⁾

Podobně zaznamenává Herodot o obyvatelích Thracie zvláštní zvyk při pohřbu bohatých a vznešených mužův. „Tři dni vystavují mrtvolu, a oplakavše nebožtíka, porážejí všelijaký dobytek a hodují. Poté mrtvolu spalují anebo pochovávají v zemi. Když pak nahodili vysokou mohylu, pořádají všelijaké hry válečné; — nejvyšší ceny stanoví se pro souboj.“³⁾

V uvedených případech objevují se nám tyto zápasy jako krvavé hry, uspořádané pro zábavu obecnstva. Lze je pojmenovati slovem souboj? Mní-li se jím jakákoliv potyčka dvou soupeřův se zbraní v ruce, byly by ovšem hry gladiatorské a zápasy olympické neb thrácké také souboji. Pak by se však musilo důsledně říci, že pověstné krvavé rvačky bujarých venkovanů při tanečních zábavách jsou také souboji: býváť to též někdy zápas na život a na smrt, kterému ostatní chasa často nečinně přihlíží. Sotva který učenec by se našel, který by je vážně nazval soubojem. Gladiatorské hry přičítají však někteří spi-

¹⁾ Srv. Dr. J. v. Weiss, I. c., str. 806.

²⁾ Dr. J. v. Weiss, I. c., str. 212.

³⁾ Herodot, V., 8.

sovatelé přece k soubojům. Tak píše na př. autor článku „Zweikampf“ ve Staatslexikonu: „Ve starověku pořádaly se za příležitosti jistých slavností s o u b o j e, jako na př. v Řecku při olympických hrách. Zde byla to slavnost sama, pro jejíž větší lesk souboj měl býti vybojován. Vítězům dostalo se věnců a všemožné pocty. Jednalo se tu tedy vlastně o hru, která není sice námitek prosta, přece však ukrutnosti nepovolovala úplně uzdy. Od těchto s l a v n o s t n í c h s o u b o j ů liší se boje gladiatorské za doby císařů římských. Zde nešlo o slavnost, k jejíž zvelebení by se s o u b o j e g l a d i a t o r s k é odbývaly; zde to byla rozkoš a zábava ukrutných despotův a nelidských davů, které boje ty sloužiti musily . . . Nejohrovnější pak při tom bylo, že gladiator, který zvítězil, nesměl se spokojiti tím, že soka učinil boje neschopným, nýbrž že jej musil usmrtiti . . . Takové s o u b o j e označují nejhlubší mravní pokleslost a bezednou zdivočilost . . .“¹⁾

Dr. Stöckl, jehož jméno na konci dotčeného článku jej za původce označuje, počítá patrně olympické hry a gladiatorské zápasy k soubojům. Je-li definice souboje, kterou tam podává, správná, nebylo by ovšem ničeho proti tomu namítati. Dle něho jest souboj „boj, který dvě osoby se zbraní v ruce vedou a který výslovně za tím účelem byl podniknut, aby dosaženo bylo cíle, který ve vítězství samém obsažen není“.²⁾

Hlavním účelem zmíněných zápasů byla zábava diváků; ta ovšem na vítězství samém jednoho z obou soupeřův nezávisela. Při hrách gladiatorských v Římě mělo necitné publikum zajisté větší požitky z pohledu na střikající krev a strašlivý skon dobitého zápasníka, nežli na vítězi. Týž neodnesl si z arény nic jiného, nežli smutnou jistotu, že konec, který připravil svému soku, připraví zítra jiný jemu.

¹⁾ Staatslexikon, V. Bd. Freiburg im Breisgau 1897. Str. 1222—1223.

²⁾ „Zweikampf nennt man einen solchen Kampf, welcher von zwei Personen äusserlich mit den Waffen in der Hand ausgefochten wird, und der ausdrücklich in der Absicht veranstaltet worden ist, damit durch selben ein bestimmter Zweck, der ausser und über dem blossen Siege liegt, erreicht werde.“ L. c. str. 1221.

Avšak Stöcklova definice souboje nezdá se býti správnou, jistě pak není úplnou. Také jsme ji v tomto znění nikde jinde nenalezli, a Stöckl se nepokusil ji blíže odůvodniti. Podstatnou značkou, kterou se souboj od jakéhokoliv jiného zápasu dvou lidí liší, byl by dle Stöckla onen cíl, jenž prý ve vítězství samém není obsažen. Kterak je tomu rozuměti? Zajisté ne jinak, nežli že zápasící nesmí míti úmyslu, pouze zvítěziti, nýbrž ještě jiný účel, kterého by vítězstvím mělo býti docíleno, tak že by vítězství samo bylo jen prostředkem k jeho dosažení. Tu pak se nám zdá, že při každém boji nikoli vítězství, nýbrž dobro — aspoň zdánlivé — kterého vítězstvím má býti dosaženo, hraje hlavní roli. Také rozjařený tanečník, který se s nožem v ruce na svého soka vrhá, nemá v úmyslu prostě jej skoliti: hlavní důvod, který mu smrtící zbraň do ruky vtiskl, jest pomstychtivost nebo žárlivost; chce se snad zbaviti nebezpečného soupeře, který mu cestu k srdci jeho vyvolené zastoupil. I lupič, který se pouští v smrtelný zápas se svou obětí, nemá v úmyslu pouhou vraždu; hlavní účel jeho zákeřnického činu jest, zmocniti se peněz, které snad napadený při sobě má. Dle výměru Stöcklova byly by to vesměs souboje, což však on sám rozhodně popírá. Jeho definice není tudíž správná, jelikož neobsahuje vše, čím se souboj od obyčejné potyčky liší.

Doporučuje se činiti rozdíl mezi soubojem v širším a užším slova smyslu. V širším slova smyslu lze ovšem nazvati každý boj dvou osob, ať již se vede z důvodů jakýchkoliv a způsobem libovolným, soubojem. V tomto smyslu byly hry gladiatorské a olympické i zápasy při pohřbech zámožných Thrakův odbývané také souboji. — Souboj v užším slova smyslu definují odborníci souhlasně tak, jak již svrchu bylo pověděno, když jsme jednali o souboji, který Hannibal horalům naporučil.¹⁾ V tomto smyslu dotčené hry k sou-

¹⁾ „In sensu strictiori duellum est duorum vel plurium numero parium pugna, ex praecedenti conducto de loco, tempore et armis, cum periculo occisionis, mutilationis vel vulnerationis.“ P. Marc Cl. C. Ss. R., Institutiones morales alphonsianae. Tom. I. Editio XIII. Str. 496.

bojům přičítati nelze. Souhlasně s námi píše P. Cathrein: „Římské boje gladiatorské liší se velice od našich soubojův. Nebyly to prostředky ke svépomoci (hlavní motiv moderních soubojův), nýbrž spíše krvavé hry k ukojení zvědavosti a ukrutnosti zženštilého a nelidského národa.¹⁾

3. Ještě o jiných epizodách vypravují dějiny, které na první pohled živě souboj moderní připomínají. Bojovný král římský Tullus Hostilius (672—640) vedl válku s obyvateli Alby. Vzájemným dohodnutím bylo ustanoveno, aby bitva byla zahájena soubojem tří párů trojčat, synů dvou sester, které je v týž den porodily. Římská trojčata slula Horatiové, albánská Curiatiové. Když byla smlouva za slavnostních obřadův uzavřena, začal boj před očima vojsk. Dva Horatiové již padli, tři Curiatiové byli pouze zraněni. Tu připadl třetí Horatius na válečnou lest. Stavě se, jakoby měl strach, dal se na útěk; poranění Curiatiové hnali se za ním. Náhle se Horatius obrátil a skolil Curiatie, kteří se při pronásledování od sebe vzdálili, jednoho po druhém. Řím zvítězil tak nad Albou.²⁾

Podobně stála r. 361 př. Kr. na řece Anio dvě nepřátelská vojska proti sobě: Římané a Keltové. Tu vystoupil na most, spojující břehy, po kterých vojska byla rozložena, obrovský Gall a vyzýval posměšnými slovy nejudatnějšího Římana k zápasu. Manlius, mladý šlechtic římský, poprosil velícího diktatora, aby mu dovolil potýkati se s obrem, šel mu v ústrety, jsa pouze štítem a krátkým mečem ozbrojen, a vrazil mu meč tak rychle a mohutně do těla, že obrovský soupeř, ani nehlesnuv, s velikým hlomozem mrtev klesl k zemi. Manlius odňal mu řetěz, který měl na krku, a nosil jej od té doby na památku svého vítězství sám na krku. Slul proto Torquatus. Keltové byli nešťastným výsledkem tohoto souboje tak zastrašení, že se ani neodvážili bitvy, nýbrž kvapně odtáhli.³⁾

¹⁾ P. Viktor Cathrein S. J., *Moralphilosophie*, II. Bd. Freiburg i. Breisgau 1891. Str. 100.

²⁾ Dr. J. v. Weiss, l. c. str. 635.

³⁾ Livius, VII., 9—10; též Gellius, IX., 13.

O dvanácte let později, r. 349, udál se podobný případ, když Lucius Furius setkal se s vojskem Keltův na poli Pomptinském. Tentokráte byl to Říman Valerius Corvus, který nad obrem keltickým zvítězil. V bitvě, která se hned na to rozpoutala, byli Keltové na hlavu poraženi. Valerius Corvus, který svým neohroženým vystoupením nemálo k vítězství Římanů přispěl, obdržel za odměnu zlatý řetěz a 10 býkův, a byl — ačkoliv teprve 27 let stár — pro příští rok zvolen za konsula.¹⁾

Brzy na to vypukla válka mezi Římany a Samnity s jedné strany a Latiny a Volsky s druhé strany. Protože mužstvo obou stran bylo vzhledem k řeči, zbrani, udatnosti sobě rovné, zapověděl konsul Manlius Torquatus pod trestem smrti, aby se žádný z vojska neodvážil pouštět před bitvou do souboje. Byl to též Manlius, který se sám kdysi potýkal v jednotlivém zápase s obrem galským. Jeho syn Manlius, byv jakýmsi Latiňanem podrážděn a k zápasu vyzván, porušil zákaz otcův a zůstal v boji vítězem. Byl však za neposlušnost svoji vlastním otcem k smrti odsouzen, načež mu liktor uťal hlavu.²⁾

Také o Klaudiu Marcellovi zaznamenávají dějiny podobný zápas s pohlavárem Gallův; Scipio Africanus zápasil s obrem španělským.

Leč ani tyto zápasy nelze nazvati souboji v užším slova smyslu, již z té příčiny, že se tu nejednalo zápasícím o nějaký soukromý účel, nýbrž že jednali v zájmu všeobecného dobra a se svolením veřejné autority. Boj Horatiů a Curiatiů byl vojevůdci obou vojsk přímo naporučen. Byly to tudíž, jak správně Alex. Mayer praví, „pouhé válečné epizody“.³⁾ Episodami válečnými byly též různé boje řeckých hrdinů před hradbami města Troje, jak je mistrně Homer vyličil. Látky k podobným výjevům našel by básník také v našem moderním válečnictví, kde zajisté často jedinec proti jedinci musí zápasiti. Jsou to sou-

¹⁾ Dr. J. v. Weiss, l. c. str. 706.

²⁾ Livius, VIII., 3—6.

³⁾ Alexander Mayer, Hauptmann im k. k. Inf.-Reg., Der Zweikampf ehemals und heute. Wien 1866. Str. 4.

boje, avšak nikoli v tom smyslu, který obyčejně slovu tomu přikládáme.

4. Jest nám tedy přisvědčiti úsudku Cathreinovu, že starým Řekům a Římanům a vůbec kulturním národům starověku souboj nebyl znám. Ke stejnému výsledku dospěli Alex. Mayer, Lehmkuhl, von Below a většina spisovatelův, obírajících se otázkou soubojovou.

Hrabě Rudolf Czernin vyslovuje ovšem v té příčině zvláštní názor. Uvažuje, kdy a kde asi idea soubojová měla svůj původ, praví konečně: „Zdali jest souboj původu germánského či románského, jest zbytečná hádka, je-li podstata věci tak stará, jako přirozenost lidská, starší, nežli každý pojem o národě a státu . . . Při pozvolném vývoji myšlenky soubojové po staletí vidíme v činnosti pudy, které člověk se zvířetem sdílí, k jichž podmanění však stvořitel člověka rozumem a citem obdařil. Je to vztek pro utrpěnou urážku, bezuzdná pomstychtivost, čistě fysický pocit mužné síly, uplatňující se při skolení soka nejinak, nežli zvířecí pojem (!) zadostiučinění, jestliže vlastní surové Já toho docílilo a nenáviděnou krví se nasytilo. Ze všeho toho bezuzdného osvědčování mužnosti prýští falešný, nikoliv psychologicky pojatý, nýbrž čistě fysiologicky pocítěný „pojem cti“. On nutká krále lesů, který se cítí ve své divoké pýše uraženým, aby mohutným parohem soka svého proklál, právě tak jako dovoluje muži, rozumem obdařenému, aby přítele svého zabil, protože ve slepé vášni nemůže se s ním dobře srovnati. Bojechtivost, která všem živokům mužského pohlaví více méně jest vlastní, jevila se u muže, čím dále ještě od majáku pravé civilisace byl vzdálen, surovými formami rváčství; v moderním souboji přiodívá se pouze poněkud jemnějším pláštíkem.“¹⁾

Sdílíme úplně spravedlivou rozhořčenost nad moderním nešvarem soubojovým, která vysoce urozenému spisovateli slova ta diktovala; připouštíme též, že nezrocené vášně, které člověka pod zvíře snižují, bývají často pohnutkou soubojů moderních: nemůžeme však

¹⁾ Hr. Rud. Czernin, l. c. str. 3.

souhlasiti s břitkým rozřešením otázky, kdy a kde a jak idea soubojová vůbec vznikla. Pan hrabě se domnívá, že podstata její je tak stará, jako pokolení lidské, že původ její hledati jest ve zkažené přirozenosti naší. Člověk prý, pokud ještě žil ve stavu polodivokém, rval se prostě se svým soupeřem; později, když určitého stupně kultury dosáhl, začal čestné své záležitosti vyrovnávati soubojem. Je-li tomu tak, nepochopujeme, proč souboj nestal se již dávno moderní vymožeností všech národů kulturních? Co s přirozeností úzce souvisí, snadno se ujme všude tam, kde bytosti stejné přirozenosti pospolu žijí. A přece jest známo, že pouze u obyvatelů Evropy — a také ne u všech — jest souboj zvykem. Starousedlým obyvatelům Asie, Afriky, Ameriky, Austrálie, tedy ohromné většině obyvatelů zemských, jest myšlenka soubojová naprosto cizí; ačkoliv s kulturou též mnohé nectnosti od Evropanů převzali, souboji se od nich přece nenaučili. Kdyby jediné uražená pýcha a nezkrocená pomstychtivost člověku, od přirozenosti ke rváčství náchylnému, podávaly zbraně k souboji do rukou, musili bychom první stopy moderního souboje nalézati zajisté u kláskických národův starého Řecka a Italie. Hrdým byl Řek i Říman a bojechtivý též; přece však nepřipadl na myšlenku, aby své soukromé sporné záležitosti vyrovnával soubojem. Je tedy původ jeho hledati jinde, nežli pouze ve zkažené přirozenosti lidské, ačkoliv i ona byla spoluúčinkujícím činitelem.

Schopenhauer hledá původ souboje v křesťanstvu. Píše: „Jest jeden druh „cti“, o kterém ani Řekové ani Římané neměli zdání, který podnes Číňanům, Hindům a Mohamedánům jest věcí neznámou. Vznikl totiž až ve středověku a ujal se výhradně v křesťanské Evropě. Je to „rytířská čest“ čili „point d'honneur“.“¹⁾

Slova ta jsou v několikerém ohledu nesprávná. Schopenhauer stotožňuje tu moderní souboj — na nějž se dotčený citát vztahuje — se soubojem středověkým, což nelze připustiti. Pouze u moderního sou-

¹⁾ Arthur Schopenhauer's, *Sämmtliche Werke*, herausgegeben von Jul. Frauenstädt, 5. (Leipzig 1874.) Str. 391.

boje hraje onen „point d'honneur“ v údčí roli. Mimo to přičítá — aspoň nepřímou — vinu na moderním tomto zlořádu vlivu náboženství křesťanského, což jest patrná zlomyslnost, která ovšem u Schopenhauera nepřekvapuje. Jedno však upříti nelze: že souboj se ujal výhradně v křesťanské Evropě. Okolnost tato žádá nějakého vysvětlení.

5. Abychom záhadu mohli rozřešiti, musíme při souboji, jako vůbec při každé věci, rozeznávat správně dvě stránky: materiální a formální. Po stránce materiální jest každý souboj zápas dvou osob, životu neb zdraví nebezpečný. Formálním živlem souboje jest idea, která k němu zavdala podnět, která jej takoruka oduševňuje a jemu všecku jeho hodnotu ethickou uděluje. Ve středověku spojovali se soubojem ideu náboženskou. V pozdější době byla idea tato zatlačena ideou novou, která postavila souboj v docela jiné světlo, jeho hodnotu ethickou podstatně změnila: toť onen „point d'honneur“. Poněvadž právě živel formální činí věc tím, čím jest a od každé jiné věci se liší, musíme říci, že souboj moderní, novodobý, a souboj středověký jsou dva zjevy podstatně rozdílné.

Nechceme již na tomto místě zkoumati, zdali souboj středověký pro onu ideu náboženskou lze omluviti. Se vši určitostí však lze tvrditi, že urovnání t. zv. čestných záležitostí soubojem, tedy souboj moderní, ve starověku a středověku byl věcí neznámou. Netoliko že nám dějiny ani jediného příkladu toho druhu souboje nezaznamenaly, neznáme též ani jediného spisovatele — ať již pracoval v oboru jakémkoliv — u něhož by se našla nejmenší stopa, která by nás opravňovala k domněnce opačné. Ani Sokrates, ani Aristoteles, ani Plato, ani Xenofon, Herodot, Cicero, Tacitus, Livius, nezmiňují se o nějakém „čestném“ souboji. A přece líčí nám zmínění spisovatelé zvyky své doby často velmi podrobně a dotýkají se předmětův, při kterých by se nebyli vyhnuli poznámce o věci té, kdyby jim byla vůbec známa.

V dialogu „Laches“, který se obyčejně připisuje Platonovi, vypočítává na př. Nikias všechny výhody,

které má cvičba mládeže v šermování: že se totiž jinoch naučí zacházeti se zbraní válečnou, že dovede obratně bojovati netoliko v pravidelné bitvě, nýbrž též v boji muže proti muži, tak že se na útěku ubrání třeba proti většímu počtu útočníků najednou. Že by dobrý šermíř dovedl též hájiti úspěšně čest svou v souboji, Nikias nepraví, ačkoliv by to sem zajisté patřilo! Také místa v IX. a XI. kap. spisu Platonova, obyčejně Leges zvaného, nasvědčují, že Řekům byla myšlenka, hledati za utrpěnou urážku satisfakci soubojem, úplně cizí. Urazil-li někdo hrubým způsobem váženého spoluobčana, upadal sám ve všeobecnou nevážnost a opovržení — to byl jeho trest a satisfakce uraženého. Nikodromos na př. udeřil kdysi slavného kynika Kratesa ve tvář. Dle čestného kodexu nedala by se rána jinak smýti, leč krvavým soubojem. Krates však uvázal si na zakrvácené čelo tabulku s nápisem: „*Νικόδρομος ἐποίησεν*“ (to učinil Nikodrom), a chodil tak městem. Všeobecná hanba byla Nikodromovi odměnou za jeho „hrdinský“ skutek.

Žádnému z četných soupeřův, ať politických ať osobních, starého Říma nebo Řecka nepřipadlo na mysl, při svoji s protivníkem vyrovnati soubojem. Themistokles a Aristides byli nesmířitelnými nepřáteli; oba byli udatní a ctižádostiví. Aristides byl Themistoklovi neustále v patách, kritisoval a haněl všecka opatření, která tento učinil před nastávajícím třetím tažením Peršanů proti Řecku. Když v jednom veřejném shromáždění Aristides opět plány Themistoklovy potíral, vyjádřil se, že v Athenách nebude dříve klidu a štěstí, pokud on zároveň s Themistoklem nebude hozen do Barathonu.¹⁾ K souboji však mezi nimi nikdy nedošlo; vlivnější Themistokles postaral se pouze o to, aby nepohodlný sok byl ostracismem z Athen vypověděn. — Jaké odporné intriky řádily často mezi mocníky římskými; nešťítily se žádných prostředkův ve vzájemném potírání. Avšak nikde se nedočítáme, že by se byli pro své zápletky vyzvali na souboj! „Čestného“ souboje starověk prostě neznal.

¹⁾ Dr. J. v. Weiss, l. c. str. 232

Později dokážeme, že také ve středověku tento druh soubojů nebyl znám.

6. Za to však dočítáme se v dějinách staré doby o jiném zjevu, který spíše nás uvede na pravou stopu, kterak myšlenka soubojová v hlavách lidských se zrodila. Ovšem nalézáme v něm pouze vysvětlení původu souboje středověkého, s jeho hlavním rysem náboženským.

Římský historiograf Tacitus, popisuje mravy a zvyky starých Germánův, píše mezi jinými: „Věštby a pozorování znamení co nejvíce si váží. Prut, který od ovocného stromu odřízli, rozřezávají na kousky, a označivše tyto rozmanitými značkami, rozhodí je maně a nahodile po bílém rouše. Poté, děje-li se po ptávka od obce, kněz obce, pakli soukromě, sám otec rodiny, modlí se k bohům a pohlížeje k nebi třikráte po jednom (kousku) zdvihne a dle znamení jeho vykládá. Jsou-li (znamení) nepřízniva, neodbývá se již téhož dne o stejné věci žádná porada; jsou-li přízniva, musí býti ještě schválena věštbou ptactva. Je totiž i zde známo, věštiti z hlasu a letu ptactva; zvláštností národní jest, že také věštby a rady koní pozorují. Na obecní útraty živí se ve společných hájích a na společných pastvinách, jsou celí bílí a nevykonávají žádné obyčejné práce; k posvátnému vozu připravené provází buď kněz nebo král nebo náčelník obce, a pozoruje jejich řehot a frkání. Žádné jiné věštbě nepřikládá více víry netoliko prostý lid, ale též vznešení a kněží: neboť sebe za sluhy, koně za důvěrníky bohův považují. Jiné ještě věštby pozorují, kterými snaží se vyzpytovatí výsledek nebezpečných válek. Zajatému z národa, s kterým válku vedou, dávají se potýkati s mužem, ze svých krajanů vyvoleným, opatřivše každého zbraní, v jeho domově obvyklou. Vítězství jednoho neb druhého mají za věštbu.“¹⁾

Zde jeví se nám souboj v docela zvláštním světle: uvádí se ve spojení s jinými druhy věštby, u starých

¹⁾ Tacitus, Germania, cap. 10.

Germánův obvyklými. Šťastný či nešťastný jeho výsledek má býti pokynem bohův, zdali bitva, kterou národ svéstí hodlá, dopadne šťastně či nešťastně. Idea, která dala podnět k zápasu obou bojovníkův, je tedy náboženská: víra, že božstvo, starajíc se o osudy lidstva, jemu v případech výjimečných zvláštními znamení vůli svoji zjevuje.

S podobnou ideou setkáváme se v překrásném třetím zpěvu Homerovy Iliady, kde se líčí souboj Alexandra, únosce Helenina, s udatným Menelaem, pravým jejím manželem. Hektor, bratr Alexandrův, žehrá naň trpkými slovy, že proradným svým činem na Trojánské tolik běd uvalil a vyzývá jej, aby při svoji s Menelaem vyrovnal sám soubojem. Alexander svolí. Když Hektor Achajským oznámení o tom učinil, vystoupí Menelaos a praví:

„I mě nyní poslyšte; neboť tato rána na nejvýš
dotkla se útroby mé. Nebe dejž, by se nyní porovnal
Trojan i Argivan, jež drahně již trpěli trýzní
mou pro rozepři, kteroužto Paris byl zrádně roznítil.
Z nás obou ať umře, komu smrti pád ten
usoudila božstva.“

Všickni pak ostatní se co nejdříve smířte navzájem.“
(Ilias, III., 96—101.)

Na to káže, aby bohům přinesena byla
oběť u přítomnosti Priama, otce Alexandrova:

„Sem již jehňata, jedno šedé, jedno bělorouné
slunci a matce přinese zemi; přinesem lovu taktéž.
Nechť mocný sem přijde Priamos a smlouvu uzavře;
ježto pronevěřilé syny má, o kterých se co báti,
aby krivopřísežně danou nezprznili víru.“

(Ilias, I. c. 102—106.)

Před obětí modlí se Atreovec k bohům:

„Svrchovaný love, otče, velebný vládýko z Idy!
Slunce, co obezíráš vesmír a vše všudy slyšíš!
Země, pramáti milá, řeky, též vy tam u spodu země,
strašní, již se mstíte i po smrti nad věrolomci!
Budťte vy nám za svědky a chovejte přísaze víru.
Pakli Alexandros boholící skolí Menelaa,
měj si potom Helenu s všelikým, co unesla, bohatstvím,
nás po-moři-brodné do vlasti plavte koráby!

Paklít Alexandra žlutavý Menelaos uhrdlí,
 nechť vydají Helenu, spolu pak co uloupeno, Trojští;
 nadto nechať si neobtěžují dát náhradu slušnou,
 tak aby i příštím pokolením z toho zůstala pamět.“

(Ilias, I. c. 273—284.)

Po vykonané oběti táhne Hektor losy, který ze soupeřů má učiniti první výpad:

„Lid se zatím modlí, svá zdvihaje rámě k Olympu:
 Švrchovaný love, otče, velebný vládyko z Idy!
 Ten, kdo uvedl na dvojí, tyto rmutné rozbroje, národ,
 nechť utrpí teď a Nevidomou tam zajde na podsín.
 Než mezi námi polož přátelskou vůli a poklid.“

(Ilias, I. c. 315—320.)

Los padne na Alexandra; on tedy první vymrští oštěp, který se však odrazil od štítu Menelaova. Nyní se chystá Menelaos k útoku. Prve však je ště jednou v zývá božstvo:

„Hospodine love! Dejž, ať již se na arcizločinci
 na Priamovci mstím, a rukou mou ať se tu potře!
 Ať se i pozděrodý jeho příkladem host pozalekne
 a k příjemci za hostinství nešlechetně nejedná.“

(Ilias, I. c. 348—351.)

Útok se nezdařil. Mohutnou paží vymrštěný oštěp prorazil sice štít i brnění soka; avšak Alexander skrčil se v osudném okamžiku a tak zabránil, že mu oštěp nevniknul do slabin. Hned na to ňal Menelaos mečem po soku svém; ale meč se o přilbu na kusy rozbil. I uchopil rozezlený útočník Alexandra za přilbu a vlekl jej za sebou; málem by jej byl uškrtil. Tu však zasáhla do boje lovem zplozená Kytereja; rychle přetrhla řemen přilby a ohroženého „chmurou obestřevši temnou“ unesla z bojiště.

Pozoruhodným je tu bolestný výkřik Menelaův:

„O tče love, tvrdšího není v nebi nad tebe
 božstva!

Doufal jsem nad Alexandrem za křivdu se pomstit.
 Ale nyní v ruce meč se mi zlámal.“¹⁾

¹⁾ Ilias, I. c. 361—363. Dle starého překladu Jana Vlčkovského, Praha 1842.

Celý souboj odbyval se tu takořka pod záštitou bohův. Jemu přinášejí se oběti za šťastný výsledek; k němu vznášejí se četné prosby, aby ztrestal vlnníka, a když se tak nestalo, přičítá se jemu vina.

Věc sama jest ovšem — aspoň z největší části — vybájena. Na tom však nesejde: nám se tu jedná o ideu, kterou Homer souboji obou reků podkládá. Je to opět idea náboženská: přesvědčení, že božstvo v osudy lidstva častokráte bezprostředně zasahuje a v ů l i s v o u z v l á š t n í m z p ů s o b e m v y j e v u j e.

Ostatně táhne se idea ta všemi zpěvy Iliady a Odyssee. Celé to bohaté dějstvo protkáno jest epizodami, ve kterých se bohové k lidem snižují, jim rady, pomoci poskytují, provinilce tresty stíhají, slovem — osudy jejich řídí.

7. Patrně zrcadlí se v názorech Homerových náboženské přesvědčení jeho doby. Při veškeré pokleslosti vznešeného pojmu o Bohu, při všech těch zmatených, anthropomorfických pomyslech, které staří Řekové o božstvu měli, prosvítá přece v lidovém náboženství jedna správná idea: v í r a v P r o z ř e t e l n o s t. Řekové nespatovali v božstvu pouhého stavitele světa, který, když stavbu svou dokončil, o další osudy její se nestará, nýbrž též ředitele, který s lidem svým se cítí za jedno, jeho osudy spravuje, a žádá-li toho nezbytnost, bezprostředně do nich zasahuje. Z té příčiny věřili též ve „znamení shůry“, očekávali je, a v důležitých záležitostech, soukromých i veřejných, sami se jich doprošovali. „Řekové,“ píše dr. Weiss, „byli přesvědčeni, že bohové netoliko všecky věci přítomné, minulé i budoucí znají, nýbrž je též, z lásky k lidem, prosí-li tito o to, oznamují. Z n a m e n í, kterými člověčenstvo do tajností svých zasvěcovali, byli: ptáci (*οἰωνοί*), hlasy (*φῆμαι*), jisté zjevy (*σύμβολα*) a znamení obětní (*θυσίαι*).¹⁾

Delfy, Dodona, kde posvátné v ě š t k y n ě v ů l i bohů zjevovaly, byly po staletí útočištěm nejznamenitějších mužů, prosících o radu a pokyny nebes. Když Lykurg chtěl rozhárané poměry státní ve Spartě

¹⁾ Dr. W e i s s, l. c. str. 34.

v lepší koleje uvést, spěchal do Delf o radu. Pythie přijala ho velmi vlídně a zjevila mu jménem božstva základy nového zřízení.¹⁾ Messenským radili bohové v Delfách, aby obětovali pannu z pokolení Aepytidův, chtějí-li nad Spartánskými zvítěziti. Aristodemus, potomek královského rodu Aepytidů, nabídnul poté svoji vlastní dceru za obět, a když ženich její činil proti tomu námitky, usmrtil ji otec vlastnoručně. Přípověď bohů se však nesplnila: Messenští ve válce podlehli (ca r. 724 př. Kr.), a Aristodemus skončil sebevraždou nad hrobem darmo utracené dcery.²⁾ Demagetos Jalyssos tázal se v Delfách, kterou pannu by si za manželku vyvoliti měl; když věštce odpověděla, aby si vzal dceru nejlepšího všech Řekův, volil dceru Aristomenesovu.³⁾ Když Dolonkové, z kmene Thrakův, byli na Chersonesu ze svých sídel vypuzeni, poslali náčelníky své do Delf o radu v nastávající válce. Pythie radila, aby si zvolili za vůdce, kdo je na zpáteční cestě první pohostinu přijme. Dolonkové táhli po posvátné silnici zemí Fokův a Boětův, ale nikdo jich nepozval. I nastoupili cestu do Athen. Miltiades, sedě na prahu domu, viděl je a pozval do domu svého. Když se byli občerstvili, vyprávěli mu o věštbě a prosili ho, aby se podrobil vůli bohův. Miltiades, syt tyranství Peisistratova, ochotně vyzvání přijal, stal se vůdcem Dolonkův a osvobodil je od nájezdů nepřátel.⁴⁾ Gelon věnoval po vítězné výpravě proti Karthaginským v Delfách zlatou trojnožku v ceně 16 talentů z vděčnosti za příznivé pokyny božstva.⁵⁾ Podobně když v rozhodných bitvách u Platají a Mykaly Řekové v třetí válce perské vyšli jako vítězové, věnovali svatyni delfské umělou trojnožku, ačkoli věštba Pythie byla Řekům nepříznivá.⁶⁾ Na třech hadech, na kterých křeslo spočívá, jsou vyryta jména všech státův a kmenův, kteří se boje zúčastnili. Konstantin Veliký přivezl

¹⁾ L. c. 86.

²⁾ Pausanias, IV., 9, 10.

³⁾ L. c. IV., 24.

⁴⁾ Herodot, VI., 34.

⁵⁾ Diodor, XI., 26.

⁶⁾ Herodot, VII., 200.

památnou tuto stolicí do Cařihradu, kde ji — dle svědectví Frickova — dodnes na hyppodromu lze spatřiti.¹⁾ Když r. 278 př. Kr. 65.000 Keltům, kterým velel Brennus, chtělo se zmocniti Delf, bojovali Aetolové a Fokové, kteří ještě v posledním okamžiku do ohroženého města vnikli, jako lití za své božstvo. Blesk a hrom děsily Kelty, skály se prý trhaly a padající balvany drtily celé zástupy obléhajících. Útok byl odražen, Keltové odtáhli, a Brennus, vypiv pohár vína, vrazil si meč do prsou.²⁾

Příklady tyto, které by se ovšem daly velice rozmnožiti, dokazují, že poptávání Řekův o radu bohův nebylo prázdnou, bezvýznamnou formalitou, nýbrž že národ ten pevně věřil, že božstvo mimořádnými znameními lidem vůli svoji zvěstuje. Ani četná zklamání a zjevně lživé věštby nedovedly důvěru Řekův ve vyšší znamení zviklati.

8. Není naším úmyslem zkoumati, kdo vlastně věštcům a věstkyním záhadná, často s překvapující určitostí se vyplnivší pořekadla vkládal do úst. Byl to důmysl a vychytralost kněží, kteří pro veliký počet návštěvníkův svatyně měli spolehlivé zprávy ze všech končin světa? Byl to vědomý podvod, či nahodilé hádání? Byly to skutečně bytosti vyšší — démonové — které ovšem daleko bystřejší kalkulace jsou schopny, nežli člověk?

Velmi zajímavou jest v tom ohledu skutečnost, že věštby pohanské umlkly, jakmile se křesťanství v krajinách těch ujalo, tak že ani ti, kteří pohany zůstali, neměli již k nim žádné důvěry. Propertius žaluje, že „svatyně plní se pavučinami a kolem opuštěných bohů zarůstá plevel“.³⁾ Plutarch věnoval tomuto zjevu dvě spisův: *De defectu oraculorum* a *Cur Pythia versu non respondeat*? Za jeho času zanikla svatyně Tiresiova v Orchomenu a Apollonova s příjímím Ptous, jakož i oraculum v Tegyře. V Delfách zůstala pouze jedna věstkyně a ta dávala odpovědi své mrzutě a

¹⁾ Frick, *Das Platäische Weihegeschenk zu Constantinopel*, 1856 — Cituje Dr. Weiss, l. c. str. 250.

²⁾ Pausanias, X., 19 a násl.

³⁾ Propertius, *Eleg.*, II., 6, 35.

v próse. Plutarch ji popisuje takto: „Vstoupila do svatyně se zjevnou nevolí, mluvila hlasem drsným, konečně byla celá vzrušená, vyřítla se s hrozným je- kotem ze dveří a padla k zemi, tak že nejenom ti, kteří přišli se zeptat bohů, nýbrž i přítomní kněží se dali zděšeně na útěk; konečně se vrátili a kázali Pythii, dosud v bezvědomí na zemi ležící, odnésti. Za několik dní byla mrtvolou.“ Plutarch připisuje dar věštby démonům, bytostem mezi bohy a lidmi stojícími. Tito démonové prý nyní vymírají. „Díla bohů berou za své, bohové neumírají.“ I uvádí z doby císaře Tiberia příběh, kterak plavcům u ostrova Paxos tajemný hlas ohlašoval: „Až se dostaneš k místu Palloides, oznam, že veliký Pan zemřel.“ Toť vysvětlení Plutarchovo!

Sv. Ignác, mučedník, vysvětluje ve svém listě k Efesským umlknutí pohanských věštek trochu jinak: „Hvězda objevila se na nebi nad všemi hvězdami, a záře její byla nesmírná; její zjev vzbudil podiv a všechny ostatní hvězdy, slunce i měsíc seskupily se kolem ní. Ona však vysílala své světlo na všechny, i divili se lidé, odkud ten neobyčejný zjev, tak nepodobný všem ostatním. Proto přestalo všechno umění magické, všechna pouta zloby byla přetrhána, nevědomost ustoupila a stará říše (démonův) byla otřesena, jelikož Bůh se v podobě lidské zjevil, aby obnovil zemi.“¹⁾

Jsou též spisovatelé, kteří vysvětlují věštění staropohanské jakýmsi druhem magnetismu či hypnotismu. Pythie v Delfách seděla nad propastí, ze které vycházely omamující plyny; věštby pronášela za křečovitých konvulsí, řečí trhanou, nesouvislou, při čemž jí z úst vycházela pěna. Možnost poslední domněnky není proto vyloučena, ač není pravděpodobna. Dr. Weiss sám se k ní přiklání a jest přesvědčen, že aspoň v prvních dobách zámyslný podvod nelze připustiti.

Nechť tomu jakkoliv: pro náš předmět jest nejdůležitější víra Řekův v Prozřetelnost, často mimořád-

¹⁾ Srv. Dr. J. v. W e i s s, Weltgeschichte, III. Bd. 6. Aufl. 1900, str. 469—470, 231.

ným způsobem v běh světa zasahující. Významné jest, že i Sokrates, s nímž začíná největší rozkvět filosofie řecké, byl věrou touto proniknut. Jak jeho žák a životopisec Plato vypravuje, byl Sokrates přesvědčen, že božstvo o všem, co na světě se děje, ví, že zná nejen skutky a slova naše, ale i tajné myšlenky, že jest všudy přítomné a že lidem uděluje pokyny ve všech časných záležitostech. O sobě pak vypravuje: „Já to na sobě od prvního dětství zkusil: jakýsi vnitřní hlas totiž, který, kdykoliv se ozve, mne varuje před něčím, co bych rád učinil; nikdy mne však nepovzbuzoval, abych něco podniknul.“¹⁾ Též vzhledem k jeho přátelům dával mu prý onen hlas často výstrahy, a kdo se jimi řídil, dobře pochodil.

O tom, co tento vnitřní hlas Sokratův byl, napsalo se již mnoho. Každý filosof vykládá si jej po svém způsobu. Jedni vidí v něm pouhý hlas svědomí, jiní zvláště vyvinutou vnitřnost ducha velikého myslitele. Hegel míní: „Im Dämon des Sokrates können wir den Anfang sehen, dass der sich vorhin (in dem griechischen Orakelwesen) nur jenseits seiner selbst versetzende Wille sich in sich selbst verlegte und sich innerhalb seiner erkannte.“ Na jiném místě opět praví: „Der Genius des Sokrates ist nicht Sokrates selbst, sondern ein Orakel, ein Wissen, das zugleich mit einer Bewusstlosigkeit verbunden ist.“ Bunsen označuje Sokratovo δαιμόνιον jako předzvědnou mohutnost lidského ducha, která se však u Sokrata jevila pouze po záporné své stránce, kdežto u proroků byla též kladně činnou. — Zcela přirozeně vykládá to Munk: „Sokrates stál ve svém nitru proti sobě jakoby proti nějaké druhé osobě; odtud jeho víra v δαιμόνιον, které nebylo leč jakýmsi vnitřním mravním pudem, který jej ponoukal, aby řekl, co si myslel, a svým přátelům radil, co by měli činiti, čeho nechatí . . . Byltě Sokrates zrozený, instinktivní heros filosofické spekulace.“²⁾ Zajímavý pro nás náhled vyslovuje Lasaulx: „Filosofie musí se tu odhodlati, i tento druh zjevení Božího jako

¹⁾ Plato, Apologie, 31.

²⁾ Cituje Dr. Weiss, l. c. II. Bd., str. 389.

skutečnou událost uznati, ačkoliv ho nepochopuje. Duch Boží provází nás všude a stále mluví k nám jako mystagog naší životní cesty; my však slyšíme a dbáme jeho hlasu pouze v okamžicích, kdy náruživost v nás mlčí a duše naše odpočívá: míním tu posvátné jitro a tiché noci života. Ano zdá se mně, že jsem upozoroval, že všickni původní lidé takové daemonium mají a že nebylo velikého muže, který by nebyl míval svého „ducha“. ¹⁾ Tedy jakýsi druh soukromého zjevení, jakého se též dočítáme v životopisech křesťanských heroův.

Buď si tomu jakkoliv, jistě tlumočí Lasaulx nejlépe vlastní přesvědčení Sokratovo. Sokrates věřil, že jeho strážný duch kroky jeho řídí a svoji vůli zvláštním způsobem zjevuje.

9. Co jsme řekli o klassickém národě řeckém, platí o všech národech, pokud nám dějiny zachovaly zprávy o jejich poměrech kulturních. Známe zajisté jest okřídlené slovo Ciceronovo, že není národa tak surového a nevzdělaného, aby nevěděl, že jest nezbytno uctívati boha, i když snad neví, který ten pravý bůh jest. ²⁾ Právem připojuje Dr. Wiesinger k těmto slovům poznámku: „To řekl Cicero celé století napřed, nežli náboženství křesťanské bylo založeno. Jestliže tedy nebylo ve světě národa bez jakéhokoliv poznání boha, a cítil-li každý národ země a byl přesvědčen o tom, že musí nad lidstvem bytovati nějaké božství, musil také člověk tušiti a přesvědčen býti, že božská tato bytost jest jeho přítelem a pomocníkem v jeho potřebách životních . . . Pokud lidé na zemi žili, potud přesvědčení jejich, že bytuje vyšší moc, která nějakým způsobem stojí ve spojení s činností a skutky člověčenstva . . . Odtud zvláštní, historicky pozoruhodný zjev, který se opakuje u všech starých národův, že totiž pozorovali různá znamení, různé zjevy a události, které měli za pokyny a zjevení

¹⁾ Lasaulx, Des Sokrates Leben, Lehren und Tod. München 1858; cit. Dr. Weiss, I. c.

²⁾ Cicero, De natura deorum, II., 2.

bytosti vyšší, oznamující jim tímto způsobem svoji vůli.“¹⁾

Ve staré náboženské knize Číňanův, I-King zvané, čte se v kap. XI.: „Moudrý očekává pokyny s nebe; všímá-li si jich, bude podnik jeho míti příznivý výsledek.“ V knize Liki (sbírka zvyků národních) praví Konfutse: „Císař obdržel rozkazy s nebe.“ Ale jak oznamuje nebe vůli svou? Mengtse, žák Konfutsiův, odpovídá: „Nebe nemluví; člověk poznává jeho vůli z událostí... Co nikdo nečiní a přece se stane, jest dílem nebe; co nikdo neprovádí a přece se děje, jest určení nebe.“ V knize Schiking (sbírka historických pramenův) vypočítávají se různá příznivá i nepříznivá znamení. „Je-li vláda dobrá, jest jasné počasí; je-li správa dobrá, dostaví se teplo v pravý čas. Kde soudcové spravedlivě soudí, přijde zima v pravý čas; kde svatý muž žije, vane vítr v pravý čas. Zlá znamení jsou: když nemravnost bují, stále prší; kde lehkomyslně se jedná, je stále sucho.“ Byl proto zřízen stálý sbor úředníků, kteří měli povinnost pozorovati, je-li mezi nebem a zemí soulad; kde tento byl porušen, měli o tom dáti zprávu císaři, aby odpomohl. Také věštba byla u Číňanů zvykem. Skořepina želvová hodila se do ohně, kde horkem popraskala. Ze vzniklých trhlin vyvolilo se 120 obrazcův, které v různých kombinacích dávaly 1200 odpovědí. — Jindy naházely se na hromadu kořeny rostliny Schi (řebříček obecný, *achillea millefolium*). Věstec hrábl, odřikávaje určité modlitby, maně do ní, a vytáhl hrst kořínkův. Z počtu vytažených oznamoval pak vůli božstva.²⁾

U starých Egypťanů byla to zvláště posvátná zvířata, kterých — dle všeobecného přesvědčení — používala božstva, aby vůli svou lidem oznamovala. Největší úcty požíval býk Apis.³⁾ V jeho svatyni v Memfidě byly proň připraveny dvě nádherné komnaty. Našel-li se v zemi býk, který měl všechny potřebné značky —

¹⁾ Dr. Wiesinger, *Das Duell*. Graz 1895, str. 4—5.

²⁾ Plath, *Die Religion und der Kultus der alten Chinesen*. Abhandlungen der k. bayerischen Akademie der Wissenschaften. III. 1860, str. 743—748.

³⁾ Apis = hapi, tolik co „soudce“, příjmení boha Osiris.

(musil býti celý černý s bílou čtverhrannou skvrnou na čele, ve chvostě dvojbarevné žíně, na jazyku obraz brouka) — byl s velikým jásosem veškerého obyvatelstva přiveden ke svatyni. Nastal okamžik horečného napětí: vstoupil-li Apis napřed do první z obou komnat, bylo to pro celou zemi znamením přízně bohův; zašel-li do druhé, bylo to znamením nastávajících pohrom.¹⁾

Hluboce zakotvena byla u starých Egyptanů též víra, že hvězdy mají vliv na osudy lidstva. „Byla tak mocná,“ — píše Dr. Weiss — „že králové nepodnikali ničeho dříve, než se otázali hvězd. Víra tato rozšířila se z Egypta i mezi ostatními národy východními i západními, a udržela se po celý starověk; i ve středověku, ba i v nové době katolická církev velmi často — ač bezvýsledně — proti ní zakročovala.“

O chaldejských kněžích, kteří obstarávali bohoslužbu u Babylonských, píše Diodorus: „Chaldeové učí, že božskou prozřetelností všechny změny na nebi nejsou účinkem pouhé náhody nebo vnitřních zákonův, nýbrž určité, nezměnitelné vůle bohův.“²⁾

Titíž Chaldeové zastávali u četných národův východní Asie posvátný úřad věstců, zpytující vůli bohů z letu ptákův a z jiných znamení. „Obyvatelé Lusitanie,“ — zaznamenává Strabo, — „mají oběti ve veliké oblibě; vnitřnosti obětních zvířat zpytují, aniž by je vyňali . . . Věští též z útrob zajatcův, které při tom přikrývají pláštěm.“³⁾

Také staří Skythové měli své vykladače božských znamení; používali k tomu svazku prutů nebo tkanic, ovinutých kolem prstů.

O věštbách Starogermánů již jsme se zmínili. Naši vlastní předkové, jak známo, věřili rovněž ve znamení, a obětovali bohům, aby poznali vůli jejich. Turonům byl oheň posvátným, jím bohové dávali pokyny lidem. Merudug, syn boha Ea, prostředkoval

¹⁾ Srv. Choix de monuments et dessins découverts ou exécutés pendant le déblaiement du Sérapéum de Memphis, par Mariette. Paris 1840. Cituje Dr. Weiss, l. c., I. sv., 5. vyd. 1899, str. 178.

²⁾ Diodorus, II., 30.

³⁾ Strabo, III., 3.

mezi otcem a trpícím člověčenstvem, oznamuje mu rozkazy otcovy.¹⁾

Tak bychom mohli obejít celý starý svět: všude setkáváme se s věrou, že božstvo oznamuje lidem zvláštními znameními vůli svou.

10. Zvláště silná byla víra ta u starých Římanův. „Říman,“ — píše Dr. Weiss, — „jest přesvědčen, že starají-li se bohové o člověka, musí mu vůli svou znameními oznámiti, a všimne-li si jich a správně je vyloží, že bohové musí je splniti; ano táže-li se člověk správně, že může bohy přinutiti, aby mu oznámili úradky své.“²⁾

Již Romulus, zakladatel světoříše římské, zřídil družstvo kněží, augures zvaných, jejichž úkolem bylo, vyzvídati a věštiti budoucnost z rozličných zjevů přírodních, jako blesku, hromu, letu a počtu ptáků, jich zpěvu a žravosti. Pravá strana platila při blesku a letu za šťastnou, levá za nešťastnou. Pozorován byl hlavně let orlí a supí, zpěv krkavčí, vraní, soví, kohoutí, žravost kuřat. K augurům družili se haruspikové, kteří předpovídali vůli bohův z vnitřností zvířat obětních, z plamene a kouře. Vážnost obou družstev byla veliká; Říman nepodnikal ničeho důležitého bez jejich rady.³⁾ Stát sám bděl nad touto náboženskou ústavou přísným zákonodárstvím; všecky veřejné podniky začínaly poptáváním se po vůli bohův. R. 249 konsul Claudius Pulcher chtěl se Istí zmocniti sicilského města Drepana. Auspicia nebyla však příznivá, jelikož posvátná kuřata nechtěla žráti. „Tak ať pijí,“ řekl zlostně konsul a kázal je hoditi do vody. Nad tímto činem zděsilo se veškeré mužstvo tou měrou, že v nastalé bitvě bylo na hlavu poraženo.⁴⁾

Sám slovutný státník Cicero sepsal zvláštní spis: *De divinatione*, ve kterém vykládá též různá ta znamení, kterými bohové vůli svoji zjevují. Hned v první

¹⁾ L e n o r m a n t, *Le Magie des Chaldéens et les origines Accadiennes*. Paris 1879. Cituje Dr. W e i s s, l. c., str. 324.

²⁾ Dr. W e i s s, l. c., II. sv., str. 625.

³⁾ Srv. K a r. K o b l í ž e k, *Stručný přehled náboženství, literatury a starožitností římských*. Praha 1893, str. 3—4.

⁴⁾ P o l y b i u s, I, 49—51

kapitole dokazuje, že víra ve znamení jest všem národům společna. Zmíniv se stručně o věštbě Assyřanů, Chaldeův, Egyptanů, Řekův a j., praví konečně, že také Romulus poptáváním se po vůli bohů město založil a sám znamenitým augurem byl.¹⁾ Jak vysoce Cicero posvátné tyto obřady cenil, vysvítá též z jeho spisu: *De natura deorum*, ve kterém se přiznává, že nabyl přesvědčení, že Řím by se nikdy nebyl stal tak mocným, kdyby Romulus a Numa nebyli oběťmi a auspiciemi začali dílo své.²⁾

11. Námitku, že nerozumná zvířata o věcech budoucích přece ničeho věděti nemohou, odbývá Ammianus Marcellinus slovy: „Augurie a auspicie nezávisí na ptácích, kteří ovšem o budoucnosti ničeho nevědí, což ostatně ani ten nejhoupější člověk nebude tvrditi, nýbrž božstvo řídí let ptákův, tak že zvuk hrdla, nebo kolem se vznášející křídlo jejich rychlým nebo volným rytmem svým udílí pokyny o věcech budoucích. Dobrotivé božstvo, buď že lidé si toho zasloužili, buď že jim nakloněno jest, užívá rádo takových prostředků, aby zjevilo, co se má státi.“³⁾

Moderní člověk, zvyklý všecky zjevy náboženské povrchně a pohrdlivě odsuzovati, pokrčí ovšem rameny nade vším tím, co zde bylo vypravováno, a odsoudí to jako pověru a hrubou pobloudilost ducha lidského. Nám též nepřipadá zastávati se hrubých forem, jakými pohanský svět na vybájeném svém božstvu budoucí věci vyzvídal a je takoruka donutiti chtěl, aby mu svá tajemství zjevovalo. Byla to pověra nej-

¹⁾ „Gentem quidem nullam video neque tam barbaram atque indoctam, neque tam immanem tamque barbaram, quae non significari futura et a quibusdam intelligi, praedicique posse censeat... Principio, huius urbis parens Romulus, non solum auspicato urbem condidisse, sed ipse etiam optimus augur fuisse traditur.“ (M. Tull. Ciceronis opera omnia ex rec. Aug. Erneste, vol. IV., str. 612.)

²⁾ „Harum ego religionum nullam unquam contemnendam putavi: mihi que ita persuasi, Romulum auspiciis, Numam sacris constitutis, fundamenta iecisse nostrae civitatis: quae numquam profecto sine summa placatione deorum immortalium tanto esse potuisset.“ L. c., str. 576.

³⁾ Ammianus Marcellinus, XXI. 1, 9–11; cituje Dr. Weiss, l. c. II. sv., str. 34.

hrubšího zrna, kterou poněkud omlouvají anthropomorfické pomysly pohanův o božstvu, ke kterému se vyšší spekulací filosofickou nedovedli ještě pozdvihnouti.

Nestranný badatel musí však rozlišovati hrubou skořápku od jádra uvnitř skrytého, — základní ideu náboženskou, která se zde uplatňuje, a zevnější směšné tretky, kterými ji pohanský svět ověsil. Idea pak tato není jiná, leč vnitřní hluboké přesvědčení každého myslícího ducha, že božstvu nejsou a nemohou býti osudy lidstva lhostejnými, naopak, že se o ně zajímá, je řídí a uzná-li za prospěšné, i mimořádným způsobem v ně zasahuje. Tuto ideu nelze nazvati pověrou: ji hlásá filosof, stojící na vrcholu spekulace filosofické, — ač dospěl-li vůbec ke správnému pochopení vztahu mezi Bohem, tvůrcem světa, a člověkem; k ní hlásí se církev, stanovíc dogma o Prozřetelnosti Boží.

Máme-li tuto základní ideu na zřeteli, přisvědčíme zajisté ochotně Dru. Wiesingerovi, který polemizuje proti nevěreckým posměváčkům, jimž věštby staropohanské jsou kamenem úrazu, praví mezi jiným: „Pokročí-li člověk, jsa proniknut přesvědčením, že jeho božstvo jest mu přítelem a pomocníkem, ještě o krok dále, a věří-li, že mu totéž božstvo v jistých případech života poskytne i mimořádných pokynů o jeho budoucnosti, nemá nikdo práva, jej v každém ohledu břitce odsuzovati, haněti a jeho poctivé přesvědčení nazývati pověrou.“¹⁾

Není též vyloučeno, že Bůh, nepřihlížeje k nesmyslným představám, které pohané o něm měli, nýbrž máje pouze na zřeteli důvěru, kterou v božstvo své skládali, a těžké oběti, které mu přinášeli v domněnce, že uctívají božstvo pravé, odměnil někdy důvěru onu zvláštním způsobem. Dr. Weiss uvádí aspoň četné doklady ze starých spisů řeckých i římských čerpané, kterak se mnohé věštby splnily, aneb kterak byli potrestáni, kteří si výstrah božstva nevšíмали.

¹⁾ Dr. Wiesinger, l. c., str. 5.

12. To jest ovšem naše soukromá domněnka. Můžeme však pokročit o krok dále. Pročítáme-li Písmo sv. Starého zákona, nalézáme tam četná místa, z nichž vysvítá, že také vyvolený národ israelský věřil v mimořádná „znamení Boží“, a že Jehovah skutečně někdy taková znamení jemu dával. V I. knize Mojžíšově, 24. hlavě, se vypravuje, kterak služebník Abrahamův byl vyslán, aby vyhledal manželku pro Isáka. Přišel k městu Háran, zastavil u studnice a prosil Hospodina „Hospodine, Bože pána mého . . ., učiň milosrdenství s pánem mým Abrahamem. Hle, stojím blízko studnice vody, a dcery obyvatelů tohoto města vyjdou vážit vodu. Proto dívka, kteréž řeknu: Nachyl věderce svého, ať se napiji; a ona odpoví: Pij, ano i velbloudům tvým dám nápoj: tať jest, kterouž jsi připravil služebníku svému Isákovi; a skrze to porozumím, že jsi učinil milosrdenství s pánem mým.“ Verš 18. a 19. dokazuje, že Hospodin vyslyšel prosbu a dal služebníku znamení, kterého si žádal.

Zvláštního povšimnutí zasluhuje, co se vypravuje v 17. kapitole 4. knihy Mojžíšovy. Hospodin sám přikazuje Mojžíšovi, aby vzal od dvanácte pokolení israelských dvanácte prutů, napsal na každý jméno pokolení jeho a položil ve svatostánku. „Koho z nich vyvolím, toho prut zkvetne.“ I učinil Mojžíš, jak mu bylo přikázáno. Druhého pak dne „zase přišel našel, že vyrostl prut Aronův z domu Levi: a vypučely pupence a vyšli květové, kteří, když se rozšířilo listí, v mandle se proměnili.“ Bůh sám tedy smluvil s Mojžíšem znamení, po kterém synové israelští měli poznati vůli jeho. Mohl zajisté Hospodin Mojžíšovi přímo označiti muže, kterého si za nejvyššího kněze vyvolil. Avšak při podrážděné náladě knížat pokolení ostatních mohlo se státi, že tito neuvěří vůdci svému, bude-li mluvit ve prospěch vlastního bratra. Proto měli viditelným a všem přístupným způsobem býti přesvědčeni. Rozkvetlý prut Aronův byl ve svatostánku na věčnou památku uschován; byl tedy Israeli historickým dokladem, že Bůh skutečně někdy mimořádným způsobem vůli svoji zjevuje.

Když Jonathas, bez vědomí otce svého Saula, se zbrojnošem svým chtěl přepadnouti stráž Filištinských, pravil: „Hle, přicházíme k mužům těmto. A když se jim ukážeme, jestliže takto mluvití budou k nám: Počkejte, až přijdeme k vám: stůjme na místě svém, aniž přistupujeme k nim. Pakli by řekli: Vstupte k nám: vstupme, nebo dal je Hospodin v ruce naše; toť bude nám znamením.“ Znamení se vyplnilo. Filištinští, spatřivše Jonatha a služebníka jeho, volali: „Vstupte k nám, a ukážeme vám něco.“ I řekl Jonathas k oděnci svému: „Vstupme, následuj mne; nebo dal je Hospodin v ruce Israele.“ A důvěra jeho ve znamení nebyla zklamána. (I. Kniha král., kap. 14.)

Gedeon, stoje s Israelem před bitvou s Madian-skými, modlil se k Bohu: „Jestliže vysvobodíš skrze ruku mou Israele, jakož jsi mluvil: položím toto rouno vlny na humně; bude-li rosa toliko na rouně, a na vší zemi sucho, věděti budu, že vysvobodíš skrze ruku mou Israele . . . I stalo se, jak si toho žádal. Gedeon však nebyl ještě spokojen. „V noci vstav a vyždímav roucho, nádobu rosou naplnil; i řekl opět k Bohu: Nehněvej se prchlivost tvá na mne, jestliže ještě jednou zkusím, hledaje znamení na rouně. Prosím, ať jest samo rouno suché a všecka země rosou mokrá. I učinil Bůh noci té, jakož byl žádal: i bylo samo rouno suché a rosa na vší zemi.“ (Kniha Soudcův 6, 36.—40.) Dr. Wiesinger poznamenává k tomuto místu: „Tento příběh jest zároveň jasným důkazem, že víra ve znamení a soudy Boží spočívají na zjevení; zde se totiž líčí Bůh, kterak sám s mužem, kterého si k dílu vyvolil, vyjednává, dle jakého znamení povolání své bude moci poznati.“¹⁾

Zvláštním dokladem víry Israelitů v „soudy Boží“ jest dále zápas Davidův s Goliášem. Goliáš vyzývá vojsko Saulovo: „Vyberte ze svého středu muže, který by se potýkal se mnou sám. Bude-li moci bojovati se mnou a porazí-li mne, budeme vašimi služebníky; pakli já přemohu a porazím jej, vy služebníky našimi budete.“ Nikdo se neodvažuje postaviti se obru v cestu. Tu

¹⁾ Dr. Wiesinger, I. c., str. 10.

přikvapí David, maličký mládenec. Tím větší však jest jeho víra. On vidí věc Hospodinovu ohroženu pohanskými modloslužebníky. Důvěruje v pomoc vyšší praví: „Půjdu a odejmu pohanění lidu: nebo kdo je tento Filištinský, kterýž směl zlořečiti vojsku Boha živého?“ A když Saul konečně svolil, předstoupil, pouze prakem a pěti kaménky jsa ozbrojen, před hrozného soupeře svého a praví: „Ty přicházíš ke mně s mečem a kopím a s pavézou; já pak přicházím k tobě ve jménu Hospodina zástupů, Boha vojsk israelských, kteráž jsi zhaněl dnes, a dá tebe Hospodin v ruku mou.“ Důvěra jeho kotví tedy v přesvědčení, že bojuje jménem Božím, za věc Boží, že tedy Bůh mu přispěje ku pomoci. A stalo se. (I. Král., kap. 17.) Dr. Wiesinger píše: „Zápas Davidův s Goliášem jest souboj, podniknutý jménem Božím a za věc Boží. Pomocníkem a rozhodčím soudcem při něm jest Bůh sám, — tedy „soud Boží“ v plném i pravém slova smyslu. Tak se nám jeví soud Boží v dějinách všech pohanských národův před Kristem, a tak jej nalézáme i v dějinách Starého zákona; ano, sám zákon Mojžíšův posvětil tento soud Boží.“¹⁾

13. Poslední slova vztahují se na zvláštní ustanovení v zákonodárství židovském, které zde ještě uvedeme pro překvapující podobnost s jedním druhem

¹⁾ Byl-li boj Davidův s Goliášem pravým soubojem, v tom se náhledy autorů nesrovnávají. Jsou důvody pro i proti. Jistě nebyl to souboj moderní ani po stránce materiální, ani po stránce formální. Nelze též říci, že by to byl pouhý souboj vojenský, autoritou veřejnou pro dobro veřejné naporučený, jak se Dr. Stöckl domnívá. Goliáš učinil sice nabídku, že boj má rozhodnouti osud obou válčících stran. Ale patrně vysmíval se tím lidu israelskému, jsa přesvědčen, že se nikdo s ním potýkati nebude. David také skutečně jeho jednání za potupu národa Hospodinova považoval. Není proto též správné, že vítězstvím Davidovým spor obou národů byl vyrovnán, — jak též Dr. Stöckel se domnívá. Dle Písma sv. dali se Filištinští na útěk a Israelité je pronásledovali a vraždili, což by se nebylo stalo, kdyby souboj býval smluvený. Přikloňujeme se tudíž k náhledu Dra. Wiesingra, že to byl souboj jako „soud Boží“, ve kterém Bůh měl přispěti věci spravedlivé. Zdá se též, že David boj podniknul na zvláštní vnuknutí Boží; nasvědčují tomu slova: „Já však přicházím k tobě ve jménu Hospodina . . . a dá tebe Hospodin v ruku mou.“

„soudů Božích“ pozdějšího středověku. Týká se ženy, která se svému muži stala nevěrnou, anebo na které lpělo těžké podezření její zpronevěry, aniž svědky mohlo býti dokázáno. Zákon praví: „Přivede ji (manžel) ke knězi a bude obětovati za ni desátý díl měřice mouky ječné: nenaleje na ni oleje, ani vloží kadidla — nebo obět veliké horlivosti jest a obět vyhledávající cizoložství. Bude tedy obětovati ji kněz a postaví před Hospodinem: a vezme vodu svatou do nádoby hliněné a maličko země z podlahy stánku vsype do ní. A když státi bude žena před obličejem Hospodinovým, odkryje hlavu její a položí na ruce její obět rozpomenutí a obět veliké horlivosti: on pak držeti bude vodu nejhořčejší, na kterouž s klatbou zlořečenství shrnul.“ Následuje hrozná kletba, kterou kněz nad vodou vysloví. Po té musila žena napítí se vody té; byla-li vinnou, uskutečnila se kletba na ní; byla-li nevinou, žádné škody neutrpěla. (4. Mojž. 5, 11.—31.)

Toť zajisté pravý „soud Boží“, samým zákonem Mojžíšovým ustanovený. Nelze tedy víru v soudy Boží a ve zvláštní znamení, kterými Prozřetelnost v případech mimořádných přispívá člověku na pomoc, nazývati prostě pověrou! Že může v pověru znetvořena býti, kdož by o tom pochyboval; dějiny náboženstev dokazují s dostatek, že i nejvznešenějších pravd náboženských těkavý duch lidský zneužil a je znešvařil. Že skutečně v hrubou pověru se proměnila, toho důkazem jsou náboženské obřady pohanských národův, o kterých jsme se svrchu zmínili. Je tedy původní, správnou ideu lišiti od pověrečných forem, kterými ji náboženská dekadence přioděla.

14. Křesťanství nepovrhlo vším, co náboženství dřívější pěstovala. Ze Starého zákona zůstaly všechny zjevené pravdy věroučné a ustanovení mravoučná; z ostatních náboženských vyznání přijali filosofové křesťanští všechno, co člověk přirozeným světlem rozumu o Bohu a jeho vztahu ke tvorstvu může poznati. Nelze ovšem říci, že by křesťanství bylo přirozeným vývojem náboženských ideí starých národův! Vznik křesťanství jest zjevem čistě nadpřirozeným. Avšak i milost nad-

přirozená buduje často na řádě přirozeném. Zná tudíž křesťanství i víru v Prozřetelnost Boží a přesvědčení, že Bůh někdy i mimořádným způsobem v běh světa zasahuje. Víra tato byla u křesťanů tím oprávněnější, jelikož první počátky křesťanství byly plny mimořádných, zázračných událostí. Celý život Kristův byl takorča nepřetržitou řadou takových „znamení“. Podobně činnost apoštolů provázena byla stále se opakujícími zázračnými zjevy, které lidem měly býti důkazem jejich nadpřirozeného poslání. Když pak v prvních stoletích pohané ohněm a mečem proti vzrůstající se církvi řádili a nepřehlédnné řady svatých vyznavačů pod rukou krutých katanův úpěly: co tu mimořádných znamení a soudů Božích se událo, kterými Bůh nevinu ubohých obětí dokazoval! Konečně sami pohané musili doznati, že vedou boj proti neviditelné, vyšší jakési moci, proti které všacka moc lidí malomocnou se býti ukázala. Že tedy víra v zázračná znamení právě u křesťanů tolik se rozmohla, bylo jen přirozeným důsledkem prvních počátků křesťanství.

V této víře hledati jest původ zvláštního zjevu středověku: soudů Božích čili ordalií, o kterých nyní pojednáme. Souvislost jejich se středověkým soubojem vysvitne během našich úvah sama sebou.

Zdali víra ta nevybočila někdy z pravých mezí, zdali důvěra, kterou křesťan skládal v mimořádné zasazení Boha v osudy lidské, nebyla často pověrou či spíše pokoušením Boha, o tom později.

Článek II.

Ordalie čili soudy Boží.

§ 1.

Poznámky všeobecné.

1. Většina spisovatelů, pojednávajících o souboji středověkém, uvádí jej v souvislosti s t. zv. soudy Božími a probírá látku tu zároveň. Jsou ovšem pro

to mnohé důvody. Jak později dokážeme, nebyl souboj středověký, aspoň v prvních stoletích, ničím jiným leč jedním z četných druhův „soudů Božích“, ke kterým se středověk ve spleťtých záležitostech sporných tak rád a tak často utíkal. Z té příčiny vztahovala se různá zákonitá ustanovení, která soudy Boží buď dovolovala buď omezovala neb zapovídala, velmi často jak na souboj, tak na ostatní druhy ordalií.

2. Co pak se doby týče, kdy souboj a kdy jiné druhy soudů Božích vznikly, je těžko historicky zjištěti, kterému z nich mělo by se přiřknouti prvenství. Dr. Wiesinger se domnívá, že s o u b o j byl nejstarší formou ordalií. Za důkaz uvádí dotčené svědectví Tacitovo o zvycech Starogermánův. Avšak souboj, o kterém se Tacitus zmiňuje, nemá s pozdějším soudním soubojem středověku nic společného, vyjma onu ideu náboženskou. Souboj středověký jest p o d s t a t n o u s o u č á s t k o u s t ř e d o v ě k é h o s o u d n i c t v í, ke kterému se přikročovalo při záležitostech sporných, ať soukromých ať veřejných, kdežto Starogermáné pořádali ony souboje pouze před bitvou, v zájmu celého národa. Jest ovšem možné, ba pravděpodobné, že tento druh souboje se později, když Germáné od sousedních křesťanských národův zároveň s věrou též jejich zvyklosti přijali, pozměnil v souboj soudní. Pravíme, že se s n a d tak stalo později; kdy, nelze historicky zjištěti, a proto není jisto, že by soudní souboj byl nejstarším soudem Božím. Dr. Weiss, zmíniv se o svědectví Tacitově, praví, že „souboj starých Germánů spočíval ve víře, že bohové propůjčují právu vítězství, podobně jako pozdější křesťanští Germáné věřili v soudy Boží“. Souvislost ideí je tím ovšem naznačena, nikoli však totožnost obou.

Podobně se uvádí neprávem list Theodorichův, ve kterém se raduje, že jeho Gothové se naučili své privátní rozepře podrobovati rozsudku soudcův a upustili od soubojů; z toho se usuzuje, že souboj již ke sklonku V. století byl u Gothů zvykem.¹⁾ Jakého druhu asi souboje ty byly, vysvětá ze psaní téhož krále

¹⁾ Dr. W e i s s, l. c., III. sv., str. 662.

k jakémusi Colossaeovi, kterému svěřuje správu jedné své provincie a dává pokyny, jak by si při tom měl počínati. Důtklivě ho napomíná, aby netrpěl prolévání krve, je-li zloděj ochoten ukradenou věc vrátiti, „aby tak rozbroje občanské nevyžadovaly více životů lidských nežli války“.¹) Byly tedy souboje Gothů prosté potyčky na život a na smrt pro utrpěné bezpráví, snahou pak královou bylo, aby řádným soudním řízením zlovyku takového byla učiněna přítrž.

Přesvědčivější jest důkaz, který uvádí Eichhorn pro domněnku, že souboj byl asi nejstarším způsobem soudů Božích. Praví: „Nejstarším ordalem byl asi soudní souboj, který mravům germánským nejlépe vyhovoval a ve všech zákonech, vyjma salický, saský a západních Gothů, zejména se uvádí.“²) Avšak ani tento důkaz neuspokojuje. Proti důvodu psychologickému, že souboj povaze germánské nejlépe vyhovoval, ostře vystupuje Georg v. Below, professor na universitě münsterské. Týž uveřejnil již několik spisů, ve kterých rozhodně popírá, že by souboj byl původu germánského, a snaží se dokázati, že manie soubojová byla do Německa zavlečena ze zemí franckých. Arci má v. Below v ohledu tom zase mnoho odpůrcův. O celé otázce pojednáme později.

Co pak se zákonů starogermánských týče, ve kterých prý se výslovně o souboji činí zmínka, nevíme, které zákony Eichhorn míní. Zákony Durinků (*Lex Angliorum* a *Lex Werinorum*) a zákony Frisů (*Lex Frisonum*) byly teprve za Karla Velikého registrovány, podobně jako zákon saský (*Ewa Saxonum*). Za Karla Velikého byla též r. 802 všecka práva národní revidována a sepsána. Právo bavorské (*Lex Bajuvariorum*) bylo ovšem již za franckého krále Dagobertha I. († r. 638) ca r. 630, *Lex Alemannorum* za Chlothara II. († r. 628) upraveno. Za to *Lex salica*, ve které dle svědectví Eichhornova se ještě o souboji

¹) „Ne plus intentio civilis rapiat, quam bella consumant.“
Srv. M. Am. Cassiodori *Variarum* lib. III., Epist. XXIII.

²) Eichhorn, *Deutsche Staats- und Rechtsgeschichte*.
4. Ausg. § 79.

žádné zmínky nečiní, byla již za franckého krále Chlodvíka I. (485—511) kodifikována.¹⁾ P. Lehmkuhl, opíraje se o svědectví Eichhornovo, tvrdí sice, že nejstarší psaná práva germánských národů vyskytují se již před VI. stol.; bližších dokladů však neudává.²⁾ Mimo zákon salický neznáme práv, o kterých by se to mohlo říci.

Jest mimo to podotknouti, že všechny citáty ze zmíněných zákonů vyňaté, pokud nám bylo možno s nimi se seznámiti, mluví sice o souboji jako soudu Božím, avšak nikoli výhradně, nýbrž v souvislosti s jinými druhy ordalií; ani jediného místa jsme nenašli, kde by pouze o souboji byla řeč! Za to Lex salica, zajisté asi nejstarší psaný zákon, nečiní ještě o souboji žádné zmínky, ačkoli v mluví o jiných soudech Božích. Náhled Eichhornův nezdá se býti historicky odůvodněn.

V zákonodárství českém děje se první zmínka o „soudech Božích“ v dekretě vévody Břetislava I. z r. 1039; mluví se tam o očistě „řeřavým železem“ a „vodou“, ale nikoliv o souboji. Teprve v konkordátě Přemysla Otakara I. s římskou stolicí (z r. 1222) ujednaném jmenuje se mezi soudy Božími výslovně též souboj.³⁾

Dle našeho přesvědčení nelze důkaz, že by právě souboj byl nejpůvodnějším způsobem ordalií, provésti. Kladou-li některé památky historické větší důraz na souboj, jsou zase jiné, stejně staré, ano starší, které mluví o jiných soudech Božích. Většina jich zmiňuje se však o ordaliích promiscue: brzy o souboji, brzy o některém jiném. — Z té příčiny nelze provésti důkaz opačný, že by totiž souboj soudní se byl vyvinul později nežli ostatní soudy Boží. Věc zůstane asi navždy nerozhodnuta.

3. Právě tak obtížno jest, stanoviti přesně dobu, kdy se soudů Božích vůbec začalo užívat. Všecky

¹⁾ Srv. Dr. Weiss, l. c., IV. sv., 5. vyd., str. 104.

²⁾ P. Aug. Lehmkuhl T. J. Das Duell. Stimmen aus Maria-Laach, 1886, str. 155.

³⁾ Srv. Dr. Hermenegild Jireček, Codex iuris bohemicí. Tom. I. 1867, str. 15 a 52.

naše zprávy, které o tom máme, jednají o ordaliích jako o věci již dávno všeobecně známé, a nelze se ani jediného dokumentu dopídit, v němž by se některé ordale jako nový způsob soudního řízení teprve zavádělo.

4. Zajímavá otázka, kdy vlastně v křesťanství se ordalií začalo užívat, zůstane tedy nerozřešenou. Jest původ jejich pohanský, či je to speciální zjev života křesťanského v prvních stoletích? P. M. Hofmann píše sice, odvolávaje se na spis učeného předsedy bollandistů de Smedta: „Soudní souboj jest zvláštností národů germánských, a sice po jejich obrácení se na křesťanskou víru. Nenalézáme ho ani u Indův, ani u Egyptanů neb evropských Slovanův, ani u divokých kmenů v Americe, v Africe a v Oceanii; velmi pravděpodobně nebyl též znám Keltům a starým obyvatelům Řecka a Italie.“¹⁾ Citát vztahuje se patrně pouze na první záчатки soudního souboje, jinak by byl nesprávný. Slované evropští znali později soudní souboj právě tak dobře, jako obyvatelé Řecka, Italie, Španělska, Francie a Anglie. Názor de Smedtův byl by dle toho ten, že souboj jako „soud Boží“ byl specialitou křesťanství. Naproti tomu píše P. Lehmkuhl, poukávav na vnitřní souvislost soudního souboje s ostatními druhy ordalií: „Wir betreten hiemit ein zweites Gebiet öffentlichen Zweikampfes, zweifelsohne heidnischen Ursprungs, aber auch noch der christlich-germanischen Praxis angehörig.“ A na jiném místě: „So müssen wir mit Eichhorn annehmen, dass jene Sitte der Ordalien, einschliesslich des Zweikampfes, aus der heidnischen Zeit in die Gesetzbücher all' der germanischen Stämme hinübergeschleppt worden ist, und nur etwa ihre Form eine christliche Gestalt annahm.“²⁾

Tyto dva, zdánlivě sobě odporující náhledy obou učencův (de Smedt—Eichhorn), dají se však dobře uvést v soulad. Již dříve jsme naznačili, že idea ná-

¹⁾ E. de Smedt, Les origines du duel judiciaire. Études rel. 1894, III., 338.

²⁾ Lehmkuhl, Das Duell. Stimmen aus Maria-Laach. 1886, str. 155.

boženská, kterou pohanští národové byli vedeni, vyžadující si vyšších znamení vůle božstva, nebyla sama o sobě nesprávnou. Bylo to přesvědčení, ke kterému vede již prostá úvaha rozumová, že bytost, která člověka stvořila, také o jeho osudy se stará, a je-li toho třeba, i mimořádným způsobem jemu vůli svoji zjevuje. Víra ta v Prozřetelnost božskou stala se zajisté u křesťanů ještě mnohem živější; byloť celé dílo vykupitelské Syna Božího patrným důkazem, že Bohu osudy lidstva nejsou lhostejny. Zázraky, jimiž zvláště dějiny prvních začátků křesťanství oplývají, musily vyznavače utvrditi v důvěře v bezprostřední zakročení Boží v nutném případě. Takovým nutným případem zdál se jim býti případ, když vina či nevina obžalovaného žádným jiným způsobem nemohla býti dokázána. Bůh nemůže bezprávi trpěti — tak se domnívali — a proto, nelze-li jinak, ukáže zázrakem, na které straně jest právo, na které křivda.

Toť hlavní, formální živel všech ordalií středověkých! Po té stránce lze tedy říci, že idea náboženská středověkých soudů Božích byla pouze vyjasněnou, ode všech pohanských výstřelkův okleštěnou ideou ordalií, již u pohanův obvyklých. Dr. Wiesinger jde ještě o krok dále. Josef v. Sonnenfels, israelita a bývalý vůdce vídeňských liberálů na sklonku XVIII. stol., vydal v letech 1783—1786 sbírku spisů, kde se mezi jiným posmívá ordaliím středověkým a je šmahem jako hrubou pověru odsuzuje. Wiesinger pokázav, že již ve Starém zákoně se často děje zmínka o znameních Božích, pokračuje: „Tu přichází známá, posmívavá židovská literatura, aby si tropila žerty, že ve středověku taková hrozná tma panovala, a že v této tmě t. zv. soudy Boží byly vynalezeny! Mohl bych se především tázati: Byli snad Abel a věrný sluha Abrahamův také syny středověku? Či seděl Gedeon a David mezi rytíři „von der Tafelrunde“? Anebo sepsal Mojžíš svůj zákon za doby Karla Velikého? Patrně nezná již moderní liberální židovstvo ani svých vlastních svatých knih, jinak by přece musili tito podivní učenci věděti, že onen „vynález“ jejich zákono-

dárce učinil . . . Věřící středověk potřeboval pouze Písmo sv. Starého zákona vzíti do rukou a vynález „soudů Božích“ byl by učiněn.“¹⁾

My se tak daleko nepouštíme, abychom ordalie středověké jednoduše stotožnili s mimořádnými zjevy, o kterých Písmo sv. Starého zákona vypravuje. Jestliť mezi nimi dvojí podstatný rozdíl. Především udála se ona nadpřirozená znamení často zajisté na vnitřní popud milosti Boží, která osobnost, v děj zasahující, nutkala, aby si znamení, zjevujících vůli Hospodinovu, vyžádala, kdežto o ordaliích středověkých sotva by to někdo chtěl tvrditi. Za druhé dála se ona mimořádná znamení pravidelně jen tenkrát, jednalo-li se o záležitost a prospěch celého vyvoleného národa, kdežto soudy Božími ve středověku urovnávaly se spory soukromé. Mohl by se uvést ještě třetí rozdíl, že totiž ordalie středověké tvořily jakýsi ustálený, všeobecným zvykem, často i zákonodárstvím schválený právní prostředek, kdežto ve Starém zákoně vyskytují se pouze ojedinělé, výjimečné případy, že se někdo vyššího znamení na Bohu dožadoval.

Přece však musíme dáti Dru. Wiesingrovi za pravdu, že idea náboženská byla při ordaliích podobná oné, kterou se staří Israelité spravovali a která ani národům pohanským nebyla cizí. Ačkoliv tedy původ ordalií v jejich celistvosti ve Starém zákoně hledati nelze, není závady. proč bychom nesměli tak činiti v z h l e d e m k f o r m á l n í m u j e j i c h ž i v l u. Jestliť veliký rozdíl mezi ideou a její aplikací; v životě lidském již velmi často správná idea byla nevhodně aplikována. Právem píše proto Phillips: „Die grosse Wahrheit, dass göttlicher, nicht menschlicher Wille die Geschichte leite, blieb auch trotz der mehr denn siebenfachen Strahlenbrechung, welche die göttliche Sonne in dem Regen des Irrthums erlitt, bei allen Heiden anerkannt; sie glaubten daher auch in den Ordalien die Stimmen der Götter zu vernehmen.“²⁾ Hofmann doplňuje náhled Phillipsův slovy: „Diese Anschauung

¹⁾ Dr. Wiesinger, l. c., str. 15.

²⁾ Phillips, Über die Ordalien bei den Germanen. Festrede. Mnichov 1849, str. 15.

der heidnischen Germanen konnte theilweise noch verstärkt werden, als sie ihre Herzen der christlichen Lehre erschlossen, in welcher sie einzelne Wahrheiten und Thatsachen gar leicht missverständlich im Sinne und zu Gunsten der Gottesurtheile auffassen konnten.“¹⁾)

Tolik vzhledem k formální stránce ordalií pohanských a křesťanských. Co pak se stránky materiální týče, není vyloučeno, že některé druhy středověkých soudů Božích byly původu pohanského, jako na příklad souboj, ordalie řeřavým železem, vřící vodou, ohněm, ačkoliv p o s i t i v n í c h d ů v o d ů n e m á m e p r o t o žádných! Dle svědectví Dra. Weisse byly sice u pohanských obyvatelů waleských soudy Boží vřící vodou a rozpáleným železem známy. Avšak svědectví to vztahuje se na dobu Karla Velikého, kdy ordalie u křesťanů byly již dávno v užívání, tak že Waleští mohli se jim snadno od nich přiučiti. Týž autor píše, že také pohanští Sighové znali ordalie vařícím olejem a řeřavou radlicí.²⁾ Ale Sighové byli kmenem mongolským v Asii, tak že není pravděpodobno, že by křesťané západní Evropy od nich zvyk ten byli přijali.

Jest však ještě řada jiných druhů ordalií — jak brzy poznáme — které i po stránce materiální nesou nepopíratelnou známku křesťanství, jako na př. purgatio eucharistica, iudicium crucis a j. Pouze iudicium panis et casei, t. j. soud Boží posvěceným soustem chleba a sýra, ukazuje jakousi analogii se soudem Božím Starého zákona (IV. kniha Mojž. 5. kap.), o kterém jsme se v předešlém odstavci zmínili.

Celkem je tedy doznati, že soudy Boží, ve všech kulturních státech střední a jihozápadní Evropy ve středověku užívané, měly sice původ pohanský neb starobiblický, že však přece ve svém rozkvětu jsou zjevem téměř výhradně v křesťanství se vyskytujícím.

5. Kterak lze vysvětliti, že křesťanský středověk tak rád brával útočiště k úkonům, které strážlivější potomky jeho naplňují oprávněným podivem? Shledáváme příčiny dvě: jednu psychologickou; druhou pak čerpati lze z tehdejších poměrův soudního řízení.

¹⁾ Srv. Zeitschrift für kathol. Theologie. 1898, str. 475.

²⁾ Dr. W e i s s, l. c., XII. sv., 4. vyd. 1899, str. 428.

Jest známo, že začátečník bývá zpravidla mnohem horlivější, nežli ten, kdo v jistém oboru již dlouho pracoval. I v životě duchovním se energie vyčerpává. Kdo četl zprávy missionářův indiánských po objevení Ameriky, neubrání se pocitu jakéhosi zahanbení, srovnávaje střízlivý náboženský život křesťanů starého světa s horlivostí, s jakou oni prostí, nezkažení národové začali nauku spásy prakticky prováděti. Podobných zpráv dočítáme se dodnes z krajin, kam katolický missionář pronikl, jakmile jenom pohané srdce své nauce Kristově otevrou. Totéž lze říci o nově obrácených křesťanech prvních století. Jejich víra byla živá; jejich pojem o Bohu, jeho všemohoucnosti, spravedlnosti a svatosti byl veliký; odtud pak jejich důvěra, že Bůh v čas příhodný ve prospěch nevinného zakročí, třeba i zázračným způsobem. Kdežto však na víru křesťanskou obrácení Indiáni stáli pod dozorem četných, vysoce vzdělaných katolických kněží, kteří pečlivě dbali, aby žádné falešné směry do náboženského života jejich se nevloudily, byli nově obrácení křesťané v prvních stoletích často pozůstaveni sami sobě, jelikož s počátku byl zajisté nedostatek duchovenstva; a i ti, kteří je vedli, nedovedli snad vždycky rozpoznati názory bludné od správných. Tak se stalo, že přemrštěná důvěra prvních křesťanů v zázračné zakročení Boží vybočovala z pravých mezí a stala se pověrou a pokoušením Boha. To platí zvláště o soudech Božích čili ordaliích.¹⁾

¹⁾ M u r a t o r i definuje proto ordalie takto: „Eo nomine olim significabantur experimenta a Christianis instituta, cum invocatione nominis divini, ut si quando objecta alicui crimina dubia aut occulta forent, accusationem suam auctor, interveniente Deo, probare, aut reus eluere posset. Nimirum sibi nullo negotio eorum temporum homines persuadebant, Deum scelerum ultorem, innocentiae vero patronum, prodigiis quoque, si invocaretur, certaturum pro detegenda veritate, quam pertingere oculi humani acies nequibat. Hinc sensim varii instituti fuere modo, quibus explorari putabatur de controversis criminibus scientia et testificatio Dei. Proinde experimenta haec appellata fuere Iudicia Dei, quasi ad omniscientis iudicium controversia deferretur, ut inde iusta sententia expectanda foret. P u r g a t i o n e s quoque dicebantur, quoties ad ea confugiebat accusatus, ut illatum crimen a se removeret.“ Srv. M i g n e, Patrologia lat., sv. 87, str. 953.

Případy, kdy se takové zázračné zakročení Boží zdálo býti nezbytným, vyskytovaly se dosi často; vinu na tom neslo tehdejší nedostatečné soudní řízení.

O soudním řízení starogermánském píše M. Hofmann: „Zákonodárství starých Germánů bylo velmi nedokonalé. V ohledu tom byl pouze jediný Theodorich se svými organisátorskými schopnostmi; také pouze jemu stáli po ruce rádcové jako Cassiodor a Boëthius. Nelze se proto diviti, že první zákonitá ustanovení na víru křesťanskou obrácených Germánův uvádějí vlastně toliko různé přestupky a zločiny proti osobám a majetku spáchané, a ustanovují za trest určité obnosy peněz (Wehrgeld), a že stanovy o soudním řízení byly svrchovaně jednoduché a primitivní: předvolání většího neb menšího počtu svědkův, přísaha — a kde tyto primitivní prostředky úplně selhaly: odvolání se na soud Boží.“

Zemské právo Švábů (tit. 167.) na př. ustanovuje: „Davon ist Kampf (soudní souboj) gesetzt, wan was die Leut nicht sehend, das weis Gott der Allmechtig wol; davon sollen wir Gott getruwen, das er den Kampf nun nach Recht scheyde.“¹⁾

Rozumí se, že jiní národové evropští nebyli v tom ohledu na tom mnohem lépe.

Dle nejstaršího psaného zákona salického bylo hlavní zásadou soudního řízení, že nikoliv žalobce musí dokázati obžalovanému jeho vinu, nýbrž že obžalovaný sám musí důkaz své neviny provésti. Mohl toho docílit pouze dvojí cestou: buď předvedl svědky, kteří byli ochotni v jeho prospěch vypovídati, anebo, nenašel-li jich, směl se přísahou od nařknutí očistiti. Přísaha tato však — jak uvidíme — byla též jedním druhem ordalií. Proto praví Dr. Wiesinger: „Tato přísaha nebyla zase ničím jiným leč předváděním nového svědka na důkaz neviny, a svědkem tím byl Bůh sám. Obžalovaný dotekl se totiž sv. evangelia řka: „Tak pomáhej mi Bůh a

¹⁾ Cit. Lehmkuhl, l. c., str. 156.

jeho svaté evangelium," anebo položil ruku na ostatky svatých se slovy: „Tak pomáhej mi Bůh a jeho svatí.“ V každém případě byl volán Bůh za svědka. Za takových okolností bylo snadné, pokročiti ještě o krok dále: volal-li se Bůh za svědka, proč by nemohl ještě lépe býti vzýván za rozhodčího celého sporu? Nebylo-li možná jinými prostředky nevinu obžalovaného dokázati, měl Bůh sám jako svědek a zároveň jako soudce vystoupiti a znamením mimořádným svůj rozsudek vyjeviti. Tu máme tedy soudy Boží oné věřící doby před sebou a zároveň přirozený výklad, jak idea jejich vznikla.“¹⁾

V burgundském psaném právu ze VI. stol. čteme s. t. VIII. ustanovení: „1°. Je-li muž svobodný, cizinec nebo Říman, obžalován z nějakého přečinu, může na důkaz své nevinu přísahati zároveň se svojí ženou, svými dětmi a blízkými příbuznými, počtem dvanácti. Nemá-li ani ženy ani dětí, může místo nich předvésti svého otce a matku. Konečně, nemá-li ani otce ani matky, dostačí, přísahá-li zároveň s dvanácti příbuznými. 2°. Nechce-li však žalobce tohoto způsobu obhájení připustiti, musí se ohraditi proti přísaze dříve ještě, nežli ti, v jejichž ruce přísaha měla býti složena a kteří — úhrnem tři — k tomu účelu byli od soudců delegováni, do kostela vstoupili. Po té musí obě strany v nejkratší době před námi (králem) se objeviti, a by při svoji soudem Božím rozhodli.“²⁾

6. Že takový způsob soudního řízení k četným přehmatům a zneužívání soudů Božích vedl, nikdo neupírá. „Bůh chce, aby záležitosti světské prostředky člověku přístupnými se urovnávaly; vyskytne-li se případ, že vina obžalovaného tímto způsobem dokázána býti nemůže, žádá přirozený řád mravní, aby obžalovaný byl žaloby sprostěn. Neoprávněné očekávání nad přirozené, božské ochrany vytvářilo se časem v nespravedlivý a barbarský zlořád v neprospěch obža-

¹⁾ Dr. Wiesinger, l. c., str. 15—16.

²⁾ Mon. Germ. Hist., in 4. Legum, sect. I., t. II., part. I., str. 49. Cit. Hofmann.

lovaného," píše A. Lehmkuhl. Eichhorn líčí ve svém odborném spise, jak snadno bylo v prvních stoletích svobodníkům vehnati pomocí ordalií soupeře své do úzkých. V první periodě vývoje práva germánského, kterou dotčený spisovatel stanoví pro dobu 114 př. Kr. až 561 po Kr., platila ustanovení: „Užil-li obžalovaný ke svému ospravedlnění svědků, směl žalobce svědka, který svoji výpověď přísahou potvrdil, obviniti z křivopřísežnictví, a žádati rozhodnutí pře soudním soubojem! Jestliže však žalovaný sám se hájil přísahou, směl žalobce rovněž přísahu žalovaného uvést v pochybnost; rozhodnouti musil opět souboj nebo některé jiné ordale. Žalovaný konečně mohl za jistých podmínek... odvolati se ihned na soud Boží; právě tak směl žalobce ihned žádati rozhodnutí soudem Božím, jestliže žalovaný svoji vinu popíral.“¹⁾ Zde jeví se nám tedy soudy Boží jako podstatná částka soudního řízení vůbec. Že je to hrubé poblouznění a zmatení pojmů, vidí každý.

Avšak my předbíháme. Nejedná se nám na tomto místě o povšechný úsudek o ethické hodnotě soudů Božích ve středověku, nýbrž o příčiny, které nám vysvětlují vznik a rozšíření jejich v křesťanstvu. Důvody uvedené snad postačí.

Dle toho, co dosud bylo řečeno, mohli bychom o souboji středověkém pojednávat také zároveň s ostatními ordaliemi. Jednáme-li v následujících odstavcích o ordaliích zvláště a o soudním souboji zvláště, činíme tak za příčinou lepšího tříbení látky a též proto, že souboj středověký jest lepším pojítkem se soubojem moderním, nežli ostatní ordalie. Podáme nyní stručný popis ordalií v křesťanském středověku užívaných a vyličíme stanovisko, jaké církve a stát k nim zaujaly.

¹⁾ Eichhorn, l. c., § 77.

§ 2.

Jednotlivé druhy středověkých soudů Božích.

Podrobný popis ordalií středověkých zpracoval s velikou pílí a důkladností Lud. Ant. Muratori (1670 až 1750), znamenitý historiograf a bývalý kustos ambrosiánské knihovny v Miláně. Všecky stručné poznámky o ordaliích, s kterými se v novějších spisech setkáváme, čerpány jsou patrně z jeho díla: *Historia rerum Italicarum medii aevi*, tom. III. Jeho práce bude nám tudíž vodítkem při našem studiu.¹⁾

1. Nejstarší soud Boží a zároveň nejméně závadný, tak že ho církev nikdy nezavrhovala, byla *přísa ha*, *iusiurandum* nebo *sacramentum* zvaná.

Aby významný tento úkon s tím větší vážností a opravdovostí byl vykonán, zavládl záhy zvyk přísahati nad hrobem nebo ostatky svatých. Řehoř Veliký píše na př. v listě svém k Justinu praetorovi, že sice na biskupu Lvu žádné viny neshledal, avšak „aby se nezdálo, že bylo něčeho opominuto a aby ani v našem srdci žádných pochybností nezbylo, poručili jsme, a by *přísa hal nad posvátnými pozůstatky sv. Petra*. Když tak učinil, velmi jsme se zaradovali, že tímto způsobem jeho nevina jasně byla prokázána.“²⁾ Týž sv. Otec píše Martinovi, jáhnu a opatovi: „Jelikož nám o tobě byly věci oznámeny, které by úřad tvůj nemálo poskvřňovaly, bylo naší snahou, podrobiti je dlouhému a důkladnému vyšetřování. A protože jsme ničeho nenalezli, co by ti mohlo škoditi, poručili jsme — aby žádné podezření nezůstalo na tobě a k dovršení tvého ospravedlnění — a bys *přísa hal nad posvátnými ostatky sv. Petra, knížete apoštolův*.“³⁾ Také hrob

¹⁾ Srv. Migne, Patr. lat. sv. 87. „Dissertatio de iudiciis Dei.“ Str. 953—958.

²⁾ Migne, l. c., sv. 77. St. Greg. Magni epist. 33. lib. II. Str. 572.

³⁾ L. c., epist. 18. libri VII. Str. 872. V t. zv. „Privilegium Theutonicorum in suburbio Pragensi manentium“ (z r. ca 1178) čteme podobně: „Numquam iurare debent Theutonici nisi ante ecclesiam Sti. Petri.“ Dr. H. Jireček, Codex iur. Boh. Tom. I., str. 30.

sv. Felixe v Nole, hrob biskupa sv. Gemitiana a hroby jiných světců bývaly častokráte za podobným účelem navštěvovány.

Dle svědectví Muratoriova musili se netoliko kněží a biskupové, nýbrž i papežové podrobiti přísahám nad ostatky svatých, vyskytla-li se nějaká žaloba proti nim.

Časem ukázala se pouhá přísaha obžalovaného přece poněkud chabým důkazem; vznikla obava, aby ve své úzkosti nepodlehł pokušení přísahati křivě. Z té příčiny bylo zavedeno přísahání hromadné. Obžalovaný musil předvésti několik svědků, kteří byli ochotni přísahati v jeho prospěch. Tento způsob kanonického řízení (*purgatio canonica*) byl nazýván: *purgatio in tertio, in quinta, in septima manu*, a svědkové, kteří přísahali: *coniuratores, compurgatores* nebo *aidae*. Tak píše Ivo Chartreský, že klerik musil se očistiti „*cum tribus, aut quinque, aut septem collegis sui ordinis*“.

Kapitulare Karla Velikého z roku 803 obsahuje zvláštní článek (VII.) „*De Sacerdotum purgatione*“ Odvolává se na ustanovení papeže Lva III. a na všeobecný zvyk východní i západní církve, předpisuje, kterak obžalovaný kněz má býti souzen. Nevede-li však soudní řízení k cíli, má obžalovaný spolu se třemi, sedmi neb více hodnověrnými kněžími přísahati, že jest nevinný.¹⁾ Byv asi na sněmě wormsčém upozorněn na jiné nařízení papeže Řehoře, vydal koncem téhož roku nové kapitulare, ve kterém svrchu dotčené ustanovení pozměnil v ten smysl, že již hromadného přísahání nevyžadoval a svá nařízení úsudku a schvá-

¹⁾ „*Si vero eum supradicto praetextu adprobare ipse accusator minime poterit, et hoc canonice definiatur. Ipse ergo sacerdos, si suspiciosus aut incredulus suo Episcopo aut reliquis suis Consacerdotibus, sive bonis et iustis de populo hominibus fuerit, ne in crimine aut in praedicta suspicione remaneat, cum tribus aut quinque vel septem bonis ac vicinis Sacerdotibus, exemplo praedicti Leonis papae, qui duodecim Presbyteros in sua purgatione habuit, vel eo amplius . . . se sacramento coram populo super quatuor evangelia dato purgatum Ecclesiae reddat.*“ *Manuscripta, Amplissima collectio Conciliorum.* Paris & Leipzig. H. Welter, 1901, tom. 17., str. 384.

lení biskupů podrobil.¹⁾ Četné jiné dokumenty nasvědčují však tomu, že i později hromadného přísahání svědků se žádalo. Ještě v dekretě Julia III. (1181 až 1185) kap. „Ex tuarum“ se stanoví, že kněz byv obžalován, musí „cum septima aut quinta manu sui ordinis per purgationem canonicam innocentiam suam ostendere“.

Také světské zákonodárství osvojilo si, vzhledem k osobám světským, záhy tento způsob soudu Božího. Již v longobardském zákoně krále Rothara z r. 367 činí se zmínka, kterak si musí soudce počínati, jestliže obžalovaný, když jeho consacramentales již byli jmenováni, náhle zemře. V zákoně Alemannů tit. VI. jedná se o přísaze „in sexta manu“; v zákoně Frisů dokonce se žádá přísaha „in decima secunda manu.“)

V tak zvaném „Ius Iglavense“ (výsady župy jihlavské) z r. 1249 (III. statuta civilia) se stanoví: „Si quis de homicidio incusatus fuerit, volens se expurgare: met-septimus suam innocentiam comprobabit cum viris fide dignis, in hunc modum. Accusatus primo iurabit se esse innocentem, alii tres iurabunt se vidisse innocentiam suam, ultimi tres iurabunt, illos quatuor iuste iurasse“³⁾

V kapitulariích Karla Velikého z r. 779 bylo nařízeno, aby, kdo obviněn byl z křivé přísahy, a jeho vina nemohla býti jinou cestou dokázána, přísahal na kříž; vykonal li přísahu, musil žalobce svou obžalobu odvolati.⁴⁾

¹⁾ „Cum Warmatia generalem conventum habuissemus, adlata est nobis a Riculfo, Mogonciacensi Metropolitano, epistola beati Gregorii Papae, in qua inter cetera continebantur haec: De Presbytero vero vel quolibet Sacerdote a populo accusato si certi non fuerint testes, qui crimini inlato non adprobenť veritatem, iusiurandum erit in medio, et illum testem proferat de innocentiae suae puritate, cui nuda et aperta sunt omnia; sicque maneat in proprio gradu. Ista vero omnia, quia vires nostras excedunt, in iudicio Episcoporum iuxta canonicam sanctionem definienda reliquimus.“ Mansi, l. c., str. 385—386.

²⁾ Srv. Migne, l. c., sv. 77., str. 873; též G. Phillips, Lehrbuch des Kirchenrechtes. Regensburg 1862. II., str. 647—650.

³⁾ Srv. Dr. H. Jireček, Cod. iur. boh. Tom. I., str. 104.

⁴⁾ „Quodsi accusator contendere voluerit de ipso periurio: stent ad crucem. Et si iurator vicerit, legem suam accusator

Jako u osob stavu duchovního musili býti svědkové „*eiusdem ordinis*“, musili svědkové laiků býti jejich příbuzní, svobodní a bezúhonné pověsti. Přísežné svědectví jejich nevztahovalo se však na skutek, z něhož byl žalovaný obviněn — nemusiliť ani věděti, o jaký zločin se vůbec jedná; — přísahali pouze, že obžalovaného dobře znají a jej zločinného skutku ani za schopna nepovažují.¹⁾ Přísahu skládali obyčejně v kostele neb nad ostatky svatých, a formule přísežná zněla: „Tak pomáhej mu Bůh a svatí, jejichž ostatky tyto jsou, aby pravdu mluvil.“²⁾

Velmi záhy zavládl též zvyk přísahati na evangelia; již sv. Ambrož a Řehoř Naziánský zmiňují se o tom. V zákoně pak krále Rothara z r. 364 čteme: „*iurare ad Evangelia sancta cum duodecim aidis suis . . . et iurare ad arma sacra*.“ Dom. Magri, učený oratorián († r. 1672), napsal ve svém Hiero-lexikonu, že slovy „*arma sacra*“ rozuměti jest posvátné náčiní nebo posvátná roucha bohoslužebná.³⁾ Muratori však dokazuje, že to byly skutečné zbraně, které napřed kněz posvětil a kterých se přísahající dotýkal. Zvyk, přísahati na posvěcené zbraně, rozšířil se zvláště u národů franckých a germánských. Volati Boha za svědka své nevinu a dotýkati se při tom posvěcené zbraně, aneb chopiti se té zbraně a zápasiti s ní v důvěře, že Bůh straně nevinné nedá podlehnouti: zda není mezi oběma těmito způsoby „soudů Božích“ nápadná podobnost? Nemáme sice pozitivních dokladů, že by první způsob se byl časem pozměnil v druhý, avšak domněnka jest přece pravděpodobna, a to tím více,

emendet.“ Srv. *Capitulare Car. Magni, anni DCCLXXIX.*, cap. X. *Mansi*, I. c., sv. 17., str. 197. Alex. Mayer dokazuje, že v záležitostech důležitých musilo i 72 přísežných svědkův nevinu obžalovaného dotvrditi; cituje ripuarský zákon, tit. 11., 12., 17.

¹⁾ Dr. *Wiesinger*, I. c., str. 16.

²⁾ V zákoně longobardském tit. 38. se praví: „*Omnia sacramenta in ecclesia aut super reliquias iurentur. Et quae in ecclesia iuranda sunt, vel cum septem electis, aut si duodecim esse debent. Et sic iurent: Si illum Deus adiuvet et illi sancti, quorum reliquiae istae sunt, ut veritatem dicat.*“ *Migne*, I. c., sv. 87, str. 955.

³⁾ Srv. I. c., slovo: *Iuramentum*.

jelikož souboj jako soud Boží právě zase u franckých a germánských národů největší obliby došel.

Přísaha jest jediný způsob soudů Božích, jehož ani církev ani moc státní nikdy nezavrhovaly. Idea přísahy jest zjevná: přísahající volá Boha za svědka, že mluví pravdu. I bylo přesvědčení, že člověk špatného svědomí by se toho neodvážil, obává se hněvu a trestů Božích. Věřící středověk domníval se dokonce, že Bůh křivé přísahy ani nedopustí a ji třeba i zázračným způsobem zamezí. V ohledu tom nastalo ovšem záhy vystřízlivění, zvláště když skutečnost sama neoprávněnost této důvěry dokazovala. Stávalo se totiž, že při soudním řízení obě strany byly donucovány přísahati a — přísahaly! Tu přísahala patrně jedna z obou křivě, a Bůh tomu přece nezabránil. Z té příčiny odsoudil sněm církevní ve Valencii (r. 855) tuto soudní praxi ostrými slovy, jelikož se jí dává podnět k četným křivým přísahám; kdo by se odvážil jednati proti tomuto zákazu, tomu hrozí se vyobcováním z církve.¹⁾

V pozdějších dobách bylo též předvádění tak četných „consacramentalův“ omezováno, až konečně během XVI. stol. historické stopy o nich úplně mizí. Naposled upustilo se od tak zv. *purgatio canonica* vůbec.²⁾

2. Jiný druh soudů Božích byla tak zv. *purgatio per eucharistiam*. Muratori popisuje očistnou takto: „Byl-li někdo obviněn ze zločinu, a nebylo-li zjevných důkazův ani pro vinu ani pro nevinu,

¹⁾ „Quia impia et Deo inimica et christianae religioni nimis contraria ex iniquissima ac detestabili constitutione quorundam saecularium legum consuetudo invaluit, ut in forensi iudicio litigantes ex utraque parte contendendum aequaliter iuramentum dare cogantur, ubi sine dubio duobus contra se iurantibus unus periurus efficitur: tanti sceleris immanitatem dolentes, statuimus, ut quicumque uno iuramento dato, quod secundum legem divinam humanae controversiae finis esse debet, alterum e contrario iuramentum opponere praesumpserit, ab ipsis liminibus ecclesiae, quae sua impietate profanaverit, exclusus, omnium Christianorum consortio redatur extraneus.“ Mansi, I. c., sv. 15. Concilium Valentinum. III. can. XI. Str. 10.

²⁾ Phillips, I. c., str. 652.

byl veden ke sv. přijímání. Prve nežli Tělo Páně přijal, modlil se hlasitě před přítomnými svědky: „Tělo Páně budiž mi dnes k očistění,“ nebo něco podobného. Učinil-li tak, byl již ponechán na pokoji a Bohu přenechána starost, potrestati ho, jestliže lživě zločin svůj popřel nebo falešně něco přislíbil. Zvláště u biskupův a kněží, obviněných z nějakého přečinu, bylo zvykem, že obětovali mši sv. a před přijímáním hlasitě osvědčovali svoji nevinu, svolávající tresty Boží na sebe, jestliže by lhali.“

Ze svědectví Muratoriova vysvítá, že očista eucharistií bývala obyčejem netoliko u osob stavu duchovního, jak neprávem někteří spisovatelé tvrdili, nýbrž též u laiků. Památným stal se tento soud Boží zvláště u Lothara II., krále lothrinského. Pohrdnuv svojí zákonitou manželkou Theutbergou, žil Lothar v nedovoleném poměru s démonickou Walradou. Již papež Mikuláš I. hrozil mu klatbou, nevezme-li svoji pravou manželku k sobě nazpět a nezapudí-li Walradu. Lothar vyhověl sice na oko žádosti papežově, povolal Theutbergu k sobě, ale držel ji na svém hradě jako ve vězení a žil s Walradou jako dříve. Nemohouc již ukrutností manželových déle snášeti, odhodlala se Theutberga na nátlak Lotharův k tomu, že se odebrala k papeži Hadrianu II. (867—872) a žádala o rozvod. Hadrian II. přijal ji sice velmi vlídně a se všemi poctami, ale žádosti její nevyhověl, nýbrž napsal Lotharovi ostrý list, aby zlých rádců neposlouchal a svou manželku čestně přijal nazpět; kdyby neposlechl, pohrozeno mu bylo církevní klatbou. Avšak Lothar nechtěl upustiti od svého záměru, učiniti Walradu královnou; proto přišel proti vůli bratra svého, císaře Ludvíka, k němu do Beneventa, naklonil si dary císařovnu Engelbergu a jejím prostřednictvím se mu podařilo, že císař vyjednal schůzi Lothara s papežem v Monte Cassino. Lothar ujistil papeže přísahou (křivou), že s Walradou od té doby, co byla na ni klatba uvržena, již tělesně neobcovoal; někteří dvořané dotvrdili přísahou, že tomu tak. Papež podal po té, 1. července 869, králi a jeho přátelům Tělo Páně způsobem, jakým se očista eucharistií dělá. Když papež do Říma se vrátil, přesvědčil se, že král

ho oklamal, pročez ho již nepřijal, když ihned za ním do Říma se dostavil. Na další cestě domů byl Lothar s průvodem svým zachvácen zimnicí; jeden dvořenín umíral za druhým, on pak dostal se až do Piacenzy, kde 8. srpna 869 také skončil! Walrada, uznávajíc v tragickém tomto zakončení svého románu spravedlivý soud Boží, odebrala se do kláštera v Remiremontu, kde prý jako jeptiška až do smrti velmi kající žila.¹⁾

Pozoruhodný je též příběh, který Lambert z Hersfeldu a Berthold z Kostnice vypravuje při setkání se Jindřicha IV. s Řehořem VII. v Canosse. Když se Jindřich u přítomnosti papežově a knížat světských přísežně zavázal, že se v určité, papežem ustanovené lhůtě zodpovídá ze všech stížností proti němu od světské i duchovní moci vedených, a že v jeho zemích příště papež i jeho splnomocnění delegáti se vši poctou a osobní jistotou budou přijímáni, byl do hradu vpuštěn a přijal od papeže absoluci. Po té sloužil Řehoř VII. mši sv. Před přijímáním rozlomil — dle vypravování Lambertova — papež svatou hostii na dvě polovice a obrátiv se k Jindřichovi řekl: „Ty a tvoji stoupencové mne obviňují, že jsem se papežství nepoctivým způsobem zmocnil a úřad svůj ošklivými zločiny poskvrnil. Volám Všemohoucího za svědka, a jsem-li vinen, nechť mne okamžitě smrt stihne.“ Přijav jednu polovičku sv. hostie, obrátil se s druhou opět k císaři a pravil: „Německá knížata obvinila tebe a mne ze strašných zločinů; cítíš-li se ve svědomí prost této viny, požij této polovičky jako soudu Božího.“ Jindřich se zalekl, koktal omlouvaje se, a nechtěl se soudu Božímu podrobiti: německá knížata, jeho žalobníci, nejsou prý přítomni a proto by taková očista neměla účelu. — Dle Bertholda zdráhal prý se císař přijmouti Tělo Páně, jelikož prý není hoden.²⁾

Máme však též authentický popis celé události od papeže Řehoře VII. samého sepsaný, kde se praví, že

¹⁾ Srv. Dr. Frant. X. Kryštofek, Všeobecný církevní dějepis. Díl II. Část I. Praha 1886. Str. 565—566.

²⁾ Srv. Migne, I. c., sv. 148, str. 1240, a sv. 142., str. 381.

císař z rukou papežových eucharistii přijal. Proto se Dr. Weiss domnívá, že zpráva Lambertova a Bertholdova spočívá na zlomyslném klepu nepřátel Jindřichových.¹⁾

My ovšem přikládáme vypravování Řehoře VII. též větší víry. Přece však jest líčení Lambertovo tak dalece důležité, že nás seznamuje s tehdejšími zvyky, dle nichž i nejvyšší osobnosti soudem Božím se očisťovaly.

Také purgatio eucharistica nenese na sobě značky pověry nebo pokoušení Boha. Z té příčiny byla i několika provinciálními sněmy schválena a doporučena, a užívalo se jí zároveň s přísahou, která jí předcházela. Nicméně v pozdějších stoletích — dle svědectví Muratoriova — byla jediné přísaha podržena jako právní prostředek při tak zv. očistě kanonické, církví zavedené a schválené.²⁾

3. Tím však jest již počet nezávadných ordalií vyčerpán. Všecky ostatní způsoby soudů Božích jsou více méně pověrečné a dokazují, kterak i správná idea zavádí člověka do největších pošetilostí, jestli ji také správně nepojal. Hlavní značkou všech těchto ordalií bylo, že se vždycky vyžadoval patrný zázrak ve prospěch nevinného, nemohla-li jeho nevina jinými prostředky právními býti dokázána. Při nedokonalém soudním řízení tehdejších věků nastal ovšem takový případ velmi často, a tak by býval Všemohoucí nucen, takořka nepřetržitou řadou zázraků přispívati soudcům na pomoc. Bůh byl by tak degradován na pouhého vykonavatele vůle a zvůle lidí, kteří, místo aby s větší pílí a prostředky jim přístupnými spornou záležitost zkoumali a spravedlivým rozsudkem urovnali, pohodlně veškerou zodpovědnost na něj svalovali. Jest proto Muratori v plném právu, píše-li, že ordalie tyto se dály „non sine ingenti temeritatis et nimiae credulitatis nota“, t. j. s ohromnou opovážlivostí a nesmírnou pověrčivostí. Na jedno musíme však upozorniti, dříve nežli jednotlivé ordalie

¹⁾ Weiss, l. c., sv. IV., vyd. 5., 1901, str. 559.

²⁾ Migne, l. c., sv. 87., str. 956.

podrobněji vylíčíme: že jich církev ani nezavedla ani neschvalovala. Byly to dílem zvyky ze starých dob pohanských převzaté a pouze názorům křesťanským přizpůsobené, dílem výmysly některých přemrštěncův ať světských ať duchovních, kterým ovšem — bohužel — neprozíravé duchovenstvo středověké dosti často pomocné ruky poskytovalo, sotva asi tušíc, jaké nesrovnalosti se tím dopouští.

Z té příčiny nazývány tyto ordalie „purgatio vulgaris“, na rozdíl od svrchu dotčené purgatio canonica. Tato byla církví zavedena a schválena, ony měly za původce „vulgus“ v širokém slova smyslu.¹⁾ Někteří spisovatelé vysvětlují název „vulgaris“ v ten smysl, že se těmto soudům Božím musil podrobiti pouze „vulgus“, kdežto svobodníci očišťovali se prý buď přísahou nebo soudním soubojem. Dr. Wiesinger na př. se domnívá, že tyto ordalie byly pro nevolníky, ženy a kněze.²⁾

To není úplně správné! Jednak jsme již viděli, že právě osoby stavu duchovního nejčastěji se očišťovali přísahou nebo eucharistií; naopak zase uvedeme příklady, že i vznešené osoby nikoliv soubojem, nýbrž jinými ordaliemi se ospravedlňovaly. Správněji píše Dr. Phillips: „Byl-li nevolník obžalován a vinu svoji popíral, musil se vždycky podrobiti soudům Božím (— Phillips činí rozdíl mezi přísahou a ostatními soudy Božími —); svobodník však jen tenkrát, nemohl-li dostatečný počet přísežných pomocníků sehnati, anebo jestliže již z některého zločinu byl usvědčen.“³⁾ Kánon, o který se náhled jeho opírá, zní doslovně: „Jestliže šlechtic nebo svobodník (urozený) byl u synody obžalován a vinu svoji popřel, očistí se spolu s dvanácti urozenými pány, ač je-li hodnověrnost jeho zaručena; byl-li však dopaden při krádeži nebo křivé přísaze nebo falešném svědectví, nesmí býti k přísaze připuštěn, nýbrž očistí se vrčí

¹⁾ Srv. Hildebrand, Die Purgatio canonica und vulgaris. München 1841. Str. 121 a násl.

²⁾ Dr. Wiesinger, l. c., str. 17.

³⁾ Phillips, l. c., str. 651.

vodou nebo žhavým železem jako obyčejný (neurozený) člověk.“¹⁾)

Mimochodem budiž upozorněno, že dotčený kánon se o soudním souboji ani slůvkem nezmiňuje. Co pak se námitky týče, která se tu sama vnucuje, že totiž tímto kánonem církev přece jenom ordalie schvaluje a nařizuje, odpovídáme rozhodně: nikoliv! Účel kánonu patrně jest, předejítí křivé přísaze člověka málo hodnověrného. Jelikož za tehdejších poměrů právních se tomu jinak zabrániti nedalo leč ordaliemi, svoluje se pouze, aby tato cesta — jako minus malum — byla nastoupena. Tím ještě ordalie se neschvalují! Příčina, proč prostý občan, ingenuus, ku přísaze vůbec nebyl připuštěn, byla asi ta, že nebyl pokládán za schopna, oceniti význam přísahy — jediného kanonického prostředku — a proto byla stálá obava, aby v úzkosti své nepřisahal snad křivě. Jakým právem byl takto podceňován, jest ovšem jiná otázka.

4. Jedním nejobyčejnějším soudem Božím byla očista studenou vodou, — *iudicium aquae frigidae*. Dle svědectví Muratoriova dala se takto: „Lpělo-li na někom těžké podezření zločinu, který mu však zjevně dokázán býti nemohl, byla věc odkázána soudu Božímu. Vyvolila se k tomu cíli nádržka s vodou, ke které obžalovaný byl přiveden, když byl napřed v kostele vážně napomenut a zapřísáhnut, aby se přiznal, je-li vinen. Po té vzýván Bůh, svědek pravdy a mstitel zločinův, a obžalovaný vhozen do vody. Zraky všech upíraly se pozorně naň, zdali se ponoří aneb zdali zůstane nad vodou. Potopil-li se pod vodu, bylo to znamením jeho neviny; zůstal-li plavati nad vodou, byl uznán vinným, jelikož prý voda nechce vinníka pojmouti v lůno své.“ Zázrak, kterým měla býti vina prokázána, pozůstával

¹⁾ „Nobilis homo vel ingenuus si in synodo accusatur et negaverit, si eum constiterit fidelem esse, cum duodecim ingenuis se expurget; si autem deprehensus fuerit in furto, aut periurio, aut falso testimonio, ad iuramentum non admittatur, sed (sicut qui ingenuus non est) ferventi aqua vel candenti ferro se expurget.“ Can. 15. C. 2. Q. 5.

tedy v tom, že člověk — proti zákonům přírodním — nemohl se ve vodě ponořit.

Tu se namítne, že nevinný byl při takovém soudu Božím hůře na tom, nežli vinný: voda ho sice na znamení jeho nevinny pohltila, ale tam se utopil. Lépe tedy udělal, kdo plováním neb jiným umělým způsobem hleděl se udržeti nad vodou. Někteří snažili se tuto nesrovnalost vysvětliti ještě druhým zázrakem: byloť prý přesvědčení, že nevinný se pod vodou nezadusí. Řehoř, biskup turský († r. 593), vypravuje ve svém spise „Gloria martyrum“ o dvou ženách, obviněných z cizoložství, že byly odsouzeny k očistě studenou vodou. Jedna, kterou měli za nevinnou, zůstala plavati nad vodou (byla tedy dle tehdejšího přesvědčení vinna); druhá se sice ponořila, ale uvízla v rákosí, tak že nemohla padnouti až ke dnu. To se považovalo za zázrak, a proto byla obžaloby sprostěna. Leč podobné vysvětlivky spočívají na omylu. Mnich benediktinský P. Edmund Martene, spisovatel staré církevní liturgie, vypátral v archivech francouzských několik starých dokumentů, dle kterých se očista studenou vodou dala takto: Obžalovaný uvázal se na provaz dosti silný, aby jej udržel, a na provaze udělal se uzel; pak spustil se opatrně na vodu, aby ji nerozvířil. Ponořil-li se až k uzlu, vytáhl se zase z vody jako nevinný; nepotopil-li se vůbec, byl od přítomných svědkův uznán vinným.¹⁾ Z tohoto svědectví vysvítá, že ordale studenou vodou nebylo životu nebezpečno, jelikož, kdo se ve vodě potopil, byl ihned zase vytažen a na svobodu propuštěn. Rozhořčení mnohých spisovatelů nad krutostí tohoto soudu bylo by tedy zbytečné.

Že pověra či spíše přílišná důvěra v Boha, která se zde jeví, vedla často k nespravedlivým rozsudkům, kdo by o tom pochyboval? Nejčastěji byl asi rozsudek nesprávný, musila-li se pouze jedna osoba podrobiti očistě té; na štěstí jí to neškodilo, protože se asi zpravidla potopila a byla pak uznána nevinnou.

¹⁾ Martene, De antiquis Ecclesiae ritibus. Tom. III., lib. III., cap. 7.

Z té příčiny poznamenal Muratori: „Tento druh očisty byl zajisté i pro největší zločince velmi pohodlný. Ano, domnívám se, že tento způsob vyšetřování pravdy byl spíše vynalezen od nějakého vychytralého člověka, nežli od zbožného, aby pokud možná s nejmenším nebezpečím byl zločinec viny sprostěn pod záminkou „znamení Božího“, a aby se za důkaz jeho neviny považovalo, jestliže jej voda v lůno své přijala. Musili býti tenkrát lidé velmi nevzdělaní a velice pověřiví, že za příčinou vypátrání neviny měli za znamení nebes a zázrak, potopil-li se člověk ve vodě — svojí vlastní vahou.“

Zmatenost pojmů v tehdejším křesťanství nejlépe dokazuje okolnost, že ordale studenou vodou netoliko ve světském soudnictví bylo přijato, nýbrž že také osoby duchovní propůjčovaly k němu služby své. Pilný badatel Muratori objevil v knihovně kapitoly metropolitní v Miláně starý rukopis, *Antiphonarium*, sepsaný kolem r. 1150, ve kterém jest celý ritus tohoto soudu Božího pečlivě zaznamenán.¹⁾ Vysvítá z toho, že se ordale dělo s mnohými církevními obřady. Ovšem je tu uvážiti, že obřady takové nebyly nikdy nejvyšší autoritou církevní schváleny, nýbrž do rituálních knih vsunuty hrubým přehmatem úřadův podřízených; proto nemohou býti považovány za nějaký ritus katolické církve! Při nedostatečných prostředcích komunikace tehdejších dob jest velmi pravděpodobno, ano jisto, že nejvyšší autorita církve

¹⁾ Kdo by se o věc zajímal, najde podrobný formulář v Migneově *Patrologii lat.*, sv. 87., str. 956—958. Zde stůž krátký výtah: *Ordo ad faciendum iudicium ad aquam frigidam. Cum homines vis dimittere in aquam frigidam ad probationem, ita debes facere. Accipe illos homines . . . et duc eos ad ecclesiam coram omnibus. Et cantet presbyter missam et faciat illos ad ipsam missam offerre. Cum autem ad communionem venerint, antequam communicent, interroget eos sacerdos coniuratione ista. — Následuje zapřísahání, aby se přiznali, jsou-li vinni. — Si autem homines tacuerint, . . . tunc accedat sacerdos ad altare et communicet ex illis quemcunque vult mittere in aquam . . . Expleta missa, faciet ipse sacerdos aquam benedictam et accipiet ipsam aquam et vadant ad locum, ubi homines probati debent esse. Cum autem venerit ad iam praedictum locum, praebeat illis omnibus de ipsa supra benedicta*

o takovém zneužívání duchovních úkonů dlouho ničeho nevěděla, anebo jim aspoň žádné zvláštní pozornosti nevěnovala, obracejíc zřetel svůj na nesčetné jiné, mnohem důležitější záležitosti křesťanstva. Jakmile však pověřčivá povaha těchto soudů jí byla dostatečně známa, začala proti nim ostře vystupovati, jak v dalším ještě uvidíme.

5. Jiný druh očisty bylo „*iudicium panis et casei*“, t. j. soud Boží posvěceným chlebem a sýrem. Obžalovanému podalo se sousto posvěceného chleba nebo sýra k požití. Mohl-li je bez obtíží spolknouti, uznán nevinným; jestliže je nemohl pozřít, bylo to znamením jeho viny. Zázrakem, kterým nebe vinu dosvědčiti mělo, bylo tedy znemožnění přirozeného úkonu zažívacího. Dle svědectví Godefrida, opata v Kotvíku (Göttweih), byla očista sýrem i do zákonodárství germánského pojata.¹⁾ Není, co bychom nového k tomu připojili. Bylo to opět ordale velice neškodné. Pravidelně asi obžalovaný sousto pozřel a byl pak na svobodu propuštěn; očista zajisté velmi pohodlná, při níž sotva který nevinný přišel k úrazu, za to mnohý vinník snadno proklouzl.

6. Povážlivější byl soud Boží řěřavým železem, čili *iudicium ferri candentis*. Popis jeho nalézáme ve zmíněném Antiphonariu milánském. Obža-

aqua bibere. Ut autem dederit, dicat ad unumquemque: Haec est aqua benedicta. Sit tibi ad probationem fidei. — Následuje žehnání vody. — Post coniurationem aquae apprehendat ipsos homines, qui ad iudicium debent intrare. Exuet illos vestimentis eorum et faciat osculari singulos sanctum Evangelium, et crucem Christi. Post haec ista coniuratio fiat per unumquemque. — Dlouhé vážné napomenutí a vyhrožování tresty Božími. — Deinde accipiet. presbyter de ipsa aqua benedicta. asperget super unumquemque et statim illos projiciet in aquam.

Neváhali jsme říci pravdu celou. Kdyby však některý moderní volnomyšlenkář cítil se povoláním, dělati si posměch z lehkověrnosti tmavého středověku, buďtež mu připomenuty směsné čáry, které ve XX. věku osvěty provádějí na př. svobodní zednáři, soudí-li nevěrného bratra. Rozdíl jest pouze ten, že tenkrát očekávali znamení s nebe, kdežto zednáři spoléhají na svého arcimistra — pekelného!

¹⁾ G o d e f r i d u s, Chron. Gottwicensis lib. I., cap. 2.

lovaný musil vzít do rukou rozžhavené železo, které napřed kněz zvláštní formulí požehnal. Kdo se ne-spálil, byl obžaloby sprostěn. Jestliže železo ruku spálilo, tak že je obžalovaný musil bolestí pustiti, bylo to znamením, že lhal popíraje vinu svou.

7. Podobné, ne-li totéž ordale odbyvalo se následovně: Několik rozžhavených radlic — dle Muratoriho devět až dvanáct — položilo se na zem a obžalovaný musil přes ně kráčet. Kdo to vykonal bez pohromy, byl uznán nevinným; kdo se popálil, byl vinným.

V zákoně longobardském, za Karla Velikého znovu kodifikovaném, nařizuje se, aby člověk, podezřelý z vraždy „ad novem vomeres ignitos, iudicio Dei examinandus, accedat“, t. j. aby se podrobil soudu Božímu, kráčeje přes devět rozžhavených radlic.

Jest patrné, že tohoto nebezpečného ordale bylo používáno pouze v případech velmi těžkých, tak že člověk, který se cítil vinným, zajisté raději se přiznal, než aby tímto bolestným způsobem ze svého zločinu byl usvědčen. Ale což, byl-li nevinný? Musil Bůh v jeho prospěch suspendovati zákony přírodní? Nebyl často i nevinný strachem dohnán, že se raději křivě k imputovanému jemu zločinu přiznal, nežli aby „soudem Božím“ byl za vinna prohlášen? — Hrozné to zajisté poblouznění. Než právě tu naskytuje se příležitost, učiniti přirovnání se soubojem moderním. Při tomto nejde pouze o popálení nohou nebo rukou, nýbrž o život a smrt zápasících. Jeden z obou soupeřů padne a — jak často padne nevinný! Právě zastánci moderního souboje mají tedy nejméně příčin odsuzovati středověké ordalie. My ovšem je odsuzujeme, a to právem; avšak ještě větším právem odsuzujeme moderní souboj: ordalím musily se ubohé oběti podrobiti, protože k tomu byly odsouzeny soudcem; zde se bijí lidé pro nic za nic — z vlastní svévole.

Soud Boží řetavým železem byl, jako součástka soudního řízení, výslovně přijat do četných zákonodárství světských. O zákoně longobardském již byla řeč. Ve vojenském zákoně, císařem Bedřichem I.

r. 1158 vydaném, se nařizuje, aby nevolník, byv obviněn z krádeže, která se mu však dokázati nemůže, podrobil se příštího dne očistě rozžhaveným železem, anebo aby jeho pán složil za něj přísahu.¹⁾

Bonifácius de Morano zaznamenal ještě z r. 1329 případ, ve kterém bylo užito soudu řeřavým železem. V italském městě Modeně ubytováno bylo německé vojsko. Obyvatelé přijali je vlídně, i peníze mu půjčovali. Když se později svých peněz na něm domáhali, zapřeli vojáci, že by se byli od nich něčeho vypůjčili, a nutili obyvatelstvo, aby pravdu slov svých dokázalo soudem Božím řeřavým železem.²⁾

Zaznamenány v dějinách příklady, že i královny a císařovny podrobovaly se této očistě. Císař Karel Tučný byl by se rád své zákonité manželky, šlechtné Richardy, zbavil, protože s ní žádných dětí neměl. I obvinil lživě r. 887 svého kancléře, biskupa z Vercelli Luitwarda, z nedovolených styků s císařovnou a zároveň ujišťoval, že se sám dosud své manželky nedotknul, tedy že jeho manželství není dokonaným (consummatum); i žádal za rozvod. Richarda, aby čest svoji dokázala, nabídla se císaři, že dokáže nevinu svou řeřavými radlicemi. Císař nabídky nepřijal. Aby přání nešlechtného manžela vyhověla, vypověděla nyní Richarda, že jest dosud pannou, a odebrala se do kláštera elsaského Andlau, kde až do smrti velmi zbožně žila. Tak vypravuje Muratori. Dr. Wiesinger míní, že se císařovna očistě skutečně podrobila.³⁾ Dějepisec Dr. Weiss nezmiňuje se však o tom, že by Richarda byla napřed nabízela soud Boží železem.⁴⁾

Podobných příkladův uvádí Muratori několik, které přejdeme, abychom nenudili. Podivné světlo na tehdejší kulturní poměry vrhá historicky zaručená skutečnost, že také mniši neostýchali se někdy touto cestou se ospravedlňovati. Mabillonius dokazuje, že v jakémsi klášteře bylo usneseno, aby při spletitých záležitostech

¹⁾ R a d e v i c u s, De gestis Friderici, lib. I., cap. 26. Cituje Muratori, l. c., str. 965.

²⁾ C h r o n i c o n M u t i n e n s e, cit. Muratori, l. c.

³⁾ Dr. W i e s i n g e r, l. c., str. 19.

⁴⁾ Dr. W e i s s, l. c., sv. IV., str. 196.

sporných se užilo „solito candentis ferri iudicio“.¹⁾ Zvláště výrazný jest případ, který vypravuje Sirmondus Jacobus S. J., muž znamenitý, který s přispěním kardinála Baronia „penetralia quaeque bibliothecae Vaticanae infatigabili studio perlustravit“.²⁾ V poznámkách k 39. listu III. knihy Gottfrida opata líčí spor vikomta Haimarika s Theoderikem, opatem u Sv. Albina. Opat odebral se k vikomtovi a nabídnul se, že postaví muže, který by buď soudem řeřavým železem anebo soudním soubojem při rozhodnul! Právem diví se tu Muratori: „Hle, jak hluboké kořeny pověřčivé ty zvyky zapustily, že i řeholní osoby se jím podrobovaly a s nimi se takořka sprátelily.“ Bylyť právě také dětmi své doby.

8. Stejně povážlivé ordale byl t. zv. „t r a n s i t u s p e r i g n e m“. Postavily se dvě hranice dříví, od sebe tak vzdálené, že člověk mohl právě ještě jimi projíti. Hranice se zapálily, a když oheň již vysoko k nebi šlehal, musil obžalovaný jím projíti. Jestliže se nepopálil, uznán byl nevinným.

Ordale toto bylo asi původu řeckého. Cedrenus aspoň vypravuje, že za císaře Anastasia (II.?) jakýsi orthodoxní biskup vyzval ariánského biskupa, aby tímto soudem Božím dokázal, je-li jeho víra pravou. Když se ariánský biskup zdráhal, prošel orthodoxní ohněm bez pohromy. V západní Evropě vyskytují prý se — dle svědectví Muratoriho — první stopy očisty ohněm teprve v XI. století. To se však nezdá býti správným. Již kapitulare Karla Velikého z roku 799 dovoluje při soudním řízení soud Boží křížem, zapovídá pak soud ohněm a vodou.³⁾ Ovšem výraz „soud ohněm“ není dosti určitý; mohl by to býti též soud rozžhaveným železem, ačkoliv to není pravděpodobné.

V Itálii bylo — dle Muratoriho — soudu ohněm často užíváno, jednalo-li se o usvědčení osob duchovních, obviněných ze simonie. Pověstným stal se v ohledu tom Petr, přijmím Igneus, mnich kláštera

¹⁾ Mabillonius Ioan. († r. 1707), Acta sanctorum ordinis S. Benedicti, appendix ad tom. IV.

²⁾ Srv. F. Lucii Ferraris Prompta bibliotheca, tom. VIII., str. 690.

³⁾ Dr. Weiss, l. c., sv. IV., str. 608.

vallumbroského, pozdější biskup v Albani a kardinál římské církve. Biskup Theuzo byl r. 1097 obžalován obyvatelstvem Florencie, že se zmocnil své důstojnosti svatokupectvím. Petr Igneus nabídl se, že provede důkaz pravdy. Nedaleko města vztyčeny dvě hranice a zapáleny; Petr neohroženě prošel, aniž se mu bylo něco přihodilo. Tím byl biskup Theuzo ze simonie usvědčen.¹⁾ S méně šťastným výsledkem snažil se roku 1102 kněz Liprandus dokázati svatokupectví arcibiskupu milánskému Chrysolanovi (Grossulanus); popálil se značně na rukou. Roku 1098 chtěl jakýsi Petrus Bartholomaeus dokázati ohněm, že kopí, které ze své výpravy jerusalemské si domů přinesl, jest kopí, kterým bok Kristův byl proklán. Prošel sice zdánlivě bez pohromy, ale za několik dní zemřel.²⁾

Jak daleko až náboženská přemrštěnost ohledně soudů Božích sáhala, dokazuje smutný sice, ale historicky úplně zjištěný případ z konce XV. století. Savonarola, nadaný, avšak zároveň velmi náruživý a demokraticky zladěný kazatel a prior dominikánského kláštera San Marco v Benátkách, byl 13. května 1497 papežem Alexandrem VI. dán do církevní klatby proto, že jeho kázání a prudké vystupování proti nejvyšší autoritě církevní prozrazovalo bludného ducha. Jeho věrný žák, Domenico da Pescia, dokazoval však s kazatelnou jeho nevinu, za niž byl by prý ochoten ohněm projíti. Giuliano Rondinello, člen řádu františkánského, nabídnul se zase, že postoupí tento soud ohněm proti Savonarolovi. Na to signoria benátská ordale dovolila. Dne 7. dubna 1498 v poledne mělo se na náměstí florenckém k soudu Božímu přikročiti. Hranice po obou stranách úzké cestičky byly 40 stop vysoké; kolem nich seskupilo se veškeré obyvatelstvo města v hořecném napětí. Jízdectvo udržovalo pořádek a protivné strany zaujaly svá vyhrazená místa. V ustanovenou hodinu přišel Savonarola v rouše církevním,

¹⁾ Příběh vypravují „Acta sti Ioannis Qualberti“, Baronius, florencký historiograf Villanus a j. v. Srv. Migne, l. c., sv. 87, str. 966.

²⁾ Willelmus Tyrensis, lib. VII., cap. 18. Histor. cituje Muratori, l. c.

nesa nejsvětější Svátost, provázen šlechtici s rozžatými fakulemi. Tu však vznikl spor, smí-li se s nejsvětější Svátostí hranicemi projíti. Františkáni činili pro Giuliana Rondinellu stále nové požadavky, patrně aby se věc protáhla a k soudu Božímu vůbec nedošlo. Hádali se až do večera, jaké roucho mají na se vzíti, mají-li nésti sv. Eucharistii či jednoduchý kříž a pod. Konečně prudký liják davy rozehnal, tak že ordale se vůbec nemohlo odbývat. Celý tento odporný výjev přičítati jest ovšem spíše rozbouřeným vášním horkokrevných protivníků nežli důvěře, že Bůh zázrakem nevinu ukáže. Pozdější chování Savonarolovo ve vězení aspoň nikterak nenasvědčuje, že by si býval spravedlnosti své věci úplně jist.¹⁾

9. K nebezpečným soudům Božím lze posléze přičísti o č i s t u v o d o u. Do vařící vody byl vhozen prsten, kámen neb cosi podobného, a obžalovaný musil jej obnaženou rukou vytáhnouti. Znamením jeho nevinu bylo, jestliže se při tom neopařil.

Kapitulare Ludvíka Zbožného z r. 819 stanoví, aby nevolník, který byl v podezření, že někoho zavraždil, na místě posvátném „byl podroben očistě vřelou vodou, zdali se činu dopustil ze sebeobranu. Jestliže by se na ruce popálil, budiž popraven.“²⁾ Ale již dávno před tím zmiňuje se o této očistě zákon Liutpranda, krále Longobardů, kde se nařizuje: „Jestliže někdo připustil cizího služebníka proti vůli jeho pána ku přísaze, anebo jej podrobil očistě vřící vodou, nechť zaplatí jeho pánu 20 solidů.“³⁾

¹⁾ Srv. Dr. Weiss, l. c., sv. VII., 3. vyd. 1891, str. 534.

²⁾ Muratori, Rer. Ital. tom. I., part. II., str. 128.

³⁾ L. c., str. 61. — Ve svrchu dotčeném Antifonariu milánském nalézá se též zažehnávací formule, které při tomto soudu vřelou vodou bylo používáno. Neváháme ji opsati celou, jelikož nám ukáže, jaké myšlenky a vzpomínky pohnuly prostý křesťanský lid, že takovou důvěru v ordale skládal.

Benedictio super aquam ferventem.

Deus, iudex iustus, fortis et patiens, qui auctor pacis es et iudicas aequitatem, iudica, quod iustum est, Domine, et rectum iudicium tuum. Qui respicis super terram et facis eam tremere. Tu Deus omnipotens, qui per adventum Filii Tui Domini nostri Jesu Christi mundum salvasti, et per sanctissimam

10. Všecka posledně jmenovaná ordalia: vodou, železem a ohněm, byla dle názoru Dra. Wiesingra původu pohanského. Důvod, který dotčený autor uvádí, že totiž císařským reskriptem Ludvíka Zbožného z r. 829 byla zapovězena, není ovšem valně přesvědčivý. Lepší důvod, aspoň vzhledem k poslednímu ordale ohněm, uvádí Muratori, upozorňuje, že dle svědectví Pliniova „staří ctitelé boha Apollina chodili na hoře Soracte přes hořící hranice dříví, aniž se popálili“. ¹⁾ Též v Aeneidě Virgilově čtíme:

„Et medium freti pietate per ignem
Cultores, multa premimus vestigia pruna.“

Zpěv XI., 787.

Něco podobného vypravuje Strabo o ctitelích jisté bohyně.

Varro však má za to, že to nebylo nic zázračného, nýbrž že si oni odvážlivci mazali nohy jakousi mastí, která je před popálením chránila. Albert Veliký vykládá též ve svém spise: *De Mirabilibus*, kterak se lze jistým mazáním chrániti před popálením. Ostatně ví každý kovář, že ve vodě namočenou rukou lze horké železo na chvíli držeti bez nebezpečí. Fysikové vysvětlují zjev tím, že rychle vznikající páry vodní při vysokém svém napětí vytvoří jakési thermické isolační medium mezi tělem a horkým předmětem, znemožňující přímý dotek. Že by přirozený tento prostředek

eius passionem genus humanum redemisti, tu hanc aquam igne ferventem † sanctifica. Qui tres pueros, id est Sidrac, Misac et Abdenago, iubente rege Nabuchodonosor, in camino ignis accensa fornace salvasti Tu, clementissime Dominator, praesta, ut si quis innocens de hoc furto, vel stupro, in hanc aquam igne ferventem manum miserit, sicut tres pueros supradictos de camino ignis solvisti, et Susannam de falso crimine liberasti, ita et qui innocens de hoc furto in hanc aquam manum miserit, salvam et illaesam educat. Ita, Domine omnipotens, si quis est culpabilis, incrassante diabolo cor induratum, praesumpserit manum mittere, tu iustissime, qui es Veritas, hic corpore suo veritatem manifesta, ut anima per poenitentiam salvetur. Et si culpabilis est, et per aliquot maleficio, aut per herbas peccatum suum tegere voluerit, tua dextera evacuare dignetur. Per D. N. J. Ch.

¹⁾ Plinius, lib. VII., cap. 2,

proti popálení vystačil na tak dlouho, až by se překročilo 9 až 12 řetavých radlic, jest ovšem více než pochybno.

11. Soudy Boží studenou i vřelou vodou, ohněm a žhavými radlicemi, byly též starým Slovanům od pradávna známy. Již v Rukopise Zelenohorském jest řeč o „vodě svatocudné“, o „ohni pravdozvěstném“ a o „meči křivdy kárajícím“ (souboj soudní). Svatocudnou nazývá se voda a pravdozvěstným oheň, protože byla voda a oheň národům pohanským živlem posvátným, který nevinnému neuškodí. Dr. Jireček uvádí četné doklady, že staří Čechové, Rusové, Poláci, Srbové i Slované polabští ordalie znali. Decretum Bretislai stanoví na př.: „Si mulier proclamaverit, pari vice non amari, sed inclementer a viro suo affligi et profligari, detur inter eos iudicium Dei, et qui inventus fuerit reus, solvat poenas rei“ (§ 4.), t. j. žaluje-li žena, že muž ukrutně s ní nakládá, nechť se soudem Božím vyšetří, na které straně jest vina. A opět: „Qui homicidiis infamantur si negant, ignito ferro sive ad iurata aqua, utrum culpabiles sint, examinentur“ (§ 5), t. j. lpí-li na někom podezření vraždy, nechť se očistí žhavým železem nebo vodou. „Ruskaja pravda“ má v ustanovení: „Dati im pravdu železo v všech tjažach i v tařbě i v poklepě; ože nebudeš lica, tž dati jemu železo iznevolě do polgrivny zolota; ažemně, to na vodu, oli to na dvojú grivny“ (§ 17.). Kosmas vypravuje: „Isti quidem, qui a Miroslao coram duce atque conventu accusati fuerant, ad iudicium Dei damnati, veraciter rei reperti sunt.“ (Cosm. Cont. ad a. 1130.) Ještě v List. Břevn. z r. 1235 čteme: „Quando occurrat eis iudicium subire candentis ferri manualis, vomerum vel aquae, seu duelli, et non fuerint adiuti: bona ipsorum ecclesia obtineat. Ab eo autem, quod vocatur čistotné (Wehr-geld), liberos esse concedimus, pro eo, quod per deum sunt adiuti, non per hominem.“

Jako jinde, tak i v Čechách udržely se ordalie hodně dlouho. Až za císaře Karla, Otce vlasti, byly na popud arcibiskupa Arnošta z Pardubic úplně zru-

šeny. Tomáš ze Štítného píše o tom: „Boha sú pokúšeli, po některých žalobách na vodu mečí, aby voda ukázala, jestli vinen nebo nenie; po některých pak horúcie železo z ohně vymúč dávali v holé ruce, a druhdy i nevinnému, aby tak ukázal svú nevinu.“ (O věc. křest. 147.) Pan Odřej z Dubé praví: „Mnoho obyčejův pohanských jest držáno, jako očista horúcím železem aneb uvržení na vodu. A ten obyčej stál bez prietrži až do císaře Karla a do kněze arcibiskupa Arnošta prvního Pražského; ten jest císař s plnů radů arcibiskupa i všech pánův i zeman ten obyčej zrušil.“¹⁾

12. Původu křesťanského, zároveň však nejméně závadné, bylo konečně „*iudicium crucis*“, t. j. očista křížem. Zmínka o něm činí se již v zákoně longobardském, za Karla Velikého sepsaném; znám byl tento soud Boží zajisté již dávno před Karlem Velikým. Dle svědectví Muratoriho vztahují se zákonitá ustanovení králů franckých často na toto ordale. V kodexu Estenském čte se: „Jestliže se někdo dopustil křivé přísahy a žalobce toho dokázat nemůže, dostavtež se k soudu křížem.“

Učený historiograf Fresne du Cange († r. 1688) popisuje očistu křížem takto: „Kdo se měl očistiti soudem kříže, musil se v kostele s rozpřaženýma nebo do výšky vztyčenýma rukama postaviti pod kříž a tam po určitou dobu státi, na př. dokud se nepřehřála jistá řada žalmů. Ti, kdož zůstali bez pohnutí, byli nevinni; kdo tak dlouho ruce rozpřažené udržeti nemohl, byl soudem Božím z viny usvědčen.“²⁾

Když r. 771 biskup pařížský Herchenrad vznesl před Karlem Velikým žalobu proti jakémusi klášteru, musil se on i opat kláštera podrobiti očistě křížem; každý měl ovšem k tomu svého zástupce. Muž biskupem postavený zkoušky nevydržel, biskup při tedy

¹⁾ Srv. Dr. Hermenegild Jireček, Slovanské právo. Doba nejstarší. Praha 1863, str. 186—190, a Codex iuris bohemici, Tom. I., str. 52.

²⁾ Du Gangeus, Glossarium infimae Latinitatis. Cit. u Migne, l. c., sv. 87, str. 965.

prohrál.¹⁾ Jiný případ vypravuje Ughellus z r. 837. Ve Veroně dostavili se dva klerikové do kostela sv. Jana Křtitele k očistě křížem. Oba se drželi statečně od začátku mše sv. až do prostředka pašijí dle sv. Matouše. Tu teprve jeden z nich omdlel; druhý zůstal klidně státi až do konce pašijí a byl uznán nevinným.

Jak vidíme, nemělo toto ordale do sebe nic povážlivého. Že vedlo často k nespravedlivým rozsudkům, nepopíráme: vítězila zde zpravidla síla svalů pažních. Středověk ovšem očekával, že Bůh nevinného zázračně posilní, případně vinníka seslabí, aby vina vyšla na jevo. Zdali Bůh důvěry v sebe skládané skutečně někdy neodměnil, nemůžeme prostě popřít. Nelze se tedy diviti, že sám Karel Veliký ustanovil, aby synové jeho v případě, že by při rozdělení říše vypukl mezi nimi spor, rozhodli při svou soudem kříže, a nikoliv soubojem nebo jiným soudem Božím.²⁾

13. Dr. Wiesinger uvádí ještě jeden druh očisty: před mrtvolou zavražděného. Podezřelý z vraždy musil předstoupiti před mrtvolu a za odříkávání určitých modliteb doteknouti se obnažené rány nebožtíkovy. Bylo přesvědčení, že dopustěním Božím rána začne krváceti, jakmile pravý vrah se jí dotkne.

§ 3.

Zakročení církve a státu.

1. Přehlédneme-li ještě jednou řadu smutných těchto zjevů, nelze se nám ubrániti jakémusi rmutnému dojmu. Vidíme tu po celá staletí holdovati zvykům, které přece na první pohled nesou na sobě patrnou známku hrubé pověřivosti a jsou v přímém odporu s jasným přikázáním Božím: „Nebudeš pokoušeti Hospodina Boha svého.“ (V. Mojž. 6, 16.) Bůh přece není povinen činiti zázraky na zavolání člověka, a nikdy též něco podobného nepřislíbil.

¹⁾ Mabillonius Ioan. († r. 1707), De re diplomatica, appendix, num. 51.

²⁾ Srv. Montesquieu, Geist der Gesetze, 26. kniha, 18. kap. Cit. Alex. Mayer, l. c., str. 17.

Naopak, často v Písmě sv. napomíná, abychom ne-
 spoléhali svévolně na mimořádné jeho zakročení. Měl-li
 kdo právo spoléhati na mimořádnou pomoc Boží, byl
 to zajisté Kristus sám. Ano, jsa Synem Božím, mohl
 sám zázraky poslání své dotvrditi, a učinil tak. Když
 však satan, pokoušeje ho, řekl: „Jsi-li Syn Boží, spusť
 se dolů. Nebo psáno jest, že andělům svým přikázal
 o tobě, a na ruce uchopí tě, abys snad o kámen nohy
 své neurazil“, odbyl ho Kristus slovy Písma sv.: „Zase
 psáno jest: Nebudeš pokoušeti Boha svého.“ (Mat.
 4, 6—7.) Zázrak jest událost zcela mimořádná, suspen-
 dující na čas zákony přirozené; Bůh pak používá jí
 rovněž pouze v záležitostech zcela mimořádných, oje-
 dinělých, tak že člověk nikdy s úplnou
 jistotou zázraku očekávati nemůže a
 nesmí.

Ordalie středověké učinily si však zázrak jakousi
 součástíou soudního řízení, který pravidelně měl
 rozhodovati, kdykoliv obyčejné prostředky nedostačo-
 valy! Soudy Boží byly takorča appellací k nejvyšší
 instanci vševědoucího a nejvyšš spravedlivého Soudce,
 jehož rozsudek nikdy neklame. Při tomto naivním na-
 zírání křesťané ani nepozorovali, že snížili Boha na
 poslušného vykonavatele svých pošetilých přání. Prá-
 vem volá Muratori ke konci svého pojednání o orda-
 liích: „Ó nešťastná pošetilsti lidská, jak často a v jak
 hrozných rozměrech se jevíváš; kterak se necháváš
 návaletm šílených domněnek strhnouti do zhoubných
 pro tebe prohlubin! Byly doby, kdy to všecko (ordalie)
 bylo v užívání, a prostý, nevzdělaný lid nepochyboval,
 že při takovém soudu skrytá moc Boží bude účinko-
 vati. A přece mohli předkové naši tak snadno nahléd-
 nouti, že podobnými věcmi jenom pokoušejí Boha, a že
 jest nedůstojno nejvyšší velebnosti Boží a nepřístojno
 pro naši poníženost, chtít Boha takorča donutiti, aby
 po naší vůli zázraky činil, a to často z příčin mali-
 černých.“¹⁾

Jedná-li se tedy o objektivní úsudek o soudech
 Božích středověku, nelze jinak, nežli je rozhodně od-

¹⁾ Srv. Migne, l. c., sv. 87, str. 966.

souditi jako zlořád, plný pověřčivosti, často i ukrutnosti, který mimo to musil nezbytně vésti k četným nespravedlivým rozsudkům.

2. Mírněji dopadne náš úsudek, přihlédneme-li k subjektivnímu smýšlení tehdejší doby. Křesťanský středověk byl dobou živé víry. Netoliko soukromý život náboženský byl proniknut hlubokou věrou, ale i všechna zařízení státní i život veřejný. Na této víře spočívala též pevná důvěra v Prozřetelnost. Vybočila sice časem z pravých mezí; zdá se však, že Bůh sám někdy neomezenou důvěru tuto zázračným způsobem odměnil. Muratori vypravuje několik příkladův soudů Božích studenou vodou, zaznamenaných svědky — dle jeho úsudku — naprosto hodnověrnými, kde „prst Boží“ zjevně se jeví ve prospěch nevinných, tak že sám míní: „Z toho lze viděti, že Bůh někdy vyhověl důvěře a zbožné modlitbě lidí.“

Památným stal se zvláště soud Boží rozžhaveným železem, kterému se podrobila sv. Kunhuta, manželka císaře Jindřicha II., kolem roku 1020. Svatý její život byl mnohým dvořanům velice nepohodlným již proto, že byli nuceni — aspoň na venek — přizpůsobiti se přísným požadavkům své velitelkyně. Ze msty a snad i v naději, že se jí takto zbaví, nařknuli ji u vznešeného a šlechtěného chotě z manželské nevěry. Císař ovšem žasnul a sotva pomluvě věřil. Kunhuta však, aby chotě trapných pochybností zbavila a čest svoji obhájila, nabídla se dobrovolně — snad na vnitřní vnuknutí Boží — že se očistí soudem řěravými radlicemi. Spisovatel, který nám o tom zprávu zachoval, končí slovy: „Za všeobecného úžasu a pláče kráčela bosýma nohama přes žhavé radlice, jistě a bez jakékoliv obtíže.“¹⁾ Dle starého podání nalézají se v hrobě Jindřicha II. v dómě bamberském dosud dvě radlice, přes které světice přešla. Případ jest zvláště proto zajímavým, že Kunhuta i Jindřich II. byli církví za svaté prohlášeni. Zdali při kanonisačním processu, který

¹⁾ „Stupentibus et flentibus universis, qui aderant, vomeres candentes nudo vestigio calcavit et sine adustionis, molestia, secura pertransiit.“ I o a n n e s P e t r u s L u d e w i g u s, spisovatel dějin diecese bamberské.

ovšem tenkrát nebyl tak složitý jako za naší doby, přišla též tato událost na přetřes, nevíme, ačkoliv je to dosti pravděpodobné.

3. Z toho by se arci nesmělo odvozovati, že církev užívání ordalií prostě schvalovala! Ale domněnka naše, že Bůh, přihlížeje k prostotě tehdejšího věřícího křesťanstva, někdy důvěru jeho zázračně odměnil, byla by tím potvrzena. „Bůh.“ — praví jistý církevní spisovatel, — „činil někdy zázraky, nikoliv aby ospravedlnil středověké očisty, nýbrž aby dokázal nevinu těch, kteří byli nespravedlivě obžalováni, jak to učinil vzhledem sv. Kunhuty ..“¹⁾

Snaha moderních nevěrcův, vysvětlovati každý zaručený zázrak zúmyslným podvodem nebo klamem, nebyla by — jak správně praví Dr. Wiesinger — kritikou filosofa, nýbrž kritikou podvodníka. Každý člověk soudí podle sebe — praví přísloví.

Se stanoviska subjektivního lze proto středověké ordalie v mnohém omluviti: „Moderní kritika nazývá je prostě „vynálezem“ středověku, ano vynálezem duchovenstva; ony však nejsou — ačkoliv ve středověku užívány — výlučným vynálezem středověku, již z té příčiny, že některé z nich již na začátku pátého století v nejstarších sbírkách zákonů germánských, totiž v zákoně salickém, se objevují, kdežto jiné po svědectví Tacitově již pohanským Germánům byly známy. Soudy Boží nebyly tudíž prostě vynalezeny, nýbrž vyrostly a vyvinuly se z víry lidu.“²⁾

4. Že však i ve středověku byli osvícení mužové, kteří ordalií neschvalovali, nýbrž je rozhodně zavrhovali, toho důkazem jsou církevní spisovatelé té doby: Bonaventura, Albert Veliký, Petr Lombardský a j. Nepřátelé církve sotva by dovedli uvést i

¹⁾ „Dieu faisait souvent des miracles, non pour iustifier les épreuves, mais pour manifester l'innocence de ceux, qui étaient injustement accusés, comme il fit à l'égard de Sainte Cuniconde, ou pour montrer la juste horreur, que l'on devoit avoir de certains désordres que la coutume paroissoit autoriser.“ Cituje Gerdil, Sebrané spisy, 9. sv., str. 103.

²⁾ Dr. Wiesinger, l. c., str. 21.

ze spisů těchto theologů jedině místo, ve kterém by se aspoň souhlas s pověřivými těmito zvyky zrcadlil. Jaké stanovisko theologie středověká k nim zaujímala, nejlépe vysvětluje ze sv. Tomáše Akvinského, sloupu středověké vědy křesťanské. Píše: „Soud řeřavým železem nebo vřelou vodou jest ustanoven k vypátrání tajného provinění něčím, co člověk sám podniká: v tom ohledu jest podoben věštébám; tím však, že se očekává od Boha nějaký zázračný účinek, staví se mimo obyčejný druh věsteb. Proto stává se takový soud nedovoleným, dílem že směřuje k rozsouzení věcí skrytých, které soudu Božímu jsou zůstaveny, dílem též, že takový soud není autoritou Boží schválen.“¹⁾ Pozoruhodný jest zvláště druhý důvod: „quia non est autoritate divina sancitum“.

5. Co pak se autority církevní týče, jest činiti rozdíl mezi nejvyšší, pro celou církev jedině směrodatnou autoritou římské stolice, a nižšími podřízenými úřady. Jest rozhodně nesprávné, že by nejvyšší autorita církve byla někdy formálně soudy Boží, které jsme nazvali kolektivním názvem „iudicium vulgare“, schválila; naopak, uvidíme brzy, že je důsledně vždy odsuzovala. „Mluvíme-li však o církevním odsouzení,“ — píše A. Lehmkuhl, — „nemíníme tím, že by zlořád soudů Božích v oněch dobách hrubého fyzického násilí všude a všemi kněžími církevními byl zapovídán. Biskupové různých okrskův žili právě též pod vlivem své doby, a někteří z nich ordale skutečně schvalovali... Církevní odsouzení zna-

¹⁾ „Ad tertium dicendum, quod iudicium ferri candentis aut aquae ferventis ordinatur quidem ad alicuius peccati occulti inquisitionem per aliquid, quod ab homine fit, et in hoc convenit cum sortibus: in quantum tamen expectatur aliquis miraculosus effectus a Deo, excedit communem rationem sortium. Unde huiusmodi iudicium illicitum redditur, tum quia ordinatur ad iudicanda occulta, quae iudicio Divino reservantur, tum etiam quia huiusmodi iudicium non est auctoritate divina sancitum.“ (S. Theol. 2. 2. q. 95. a. 8. ad 3.) Slovem „sortes“ mohly by se též rozuměti kostky, hra v kostky.

- a doplnili Dr. Jos. Tumpach a Dr. Ant. Podlaha. S dodatkem „Co jsou jesuité?“ od P. Jos. Svobody T. J. Cena K 12.60.
- Svazek XXI.: Dra Rich. Špačka „Práce ve světle zjevení Božího“. Cena 80 h.
- Svazek XXII.: „Katolická filosofie dějin“. Napsal Louis Leroy, přel. Vojtěch Kameš. Cena 80 h.
- Svazek XXIII.: „Několik vynikajících katolických povah XIX. století“. Napsal L. z Hammersteinů, přel. prof. Jan Kosina. Cena K 2.30.
- Svazek XXIV.: Dra Jana Sýkory „Pravost, neporušenost, věrohodnost a příslušná vážnost knih novozákonních vůbec, evangelii pak zvlášť“. Cena K 1.60.
- Svazek XXV.: P. J. A. Krose: „Jak náboženské vyznání působí na mravnost“. Přeložil Dr. Karel Kašpar. Cena 1 K.
- Svazek XXVI.: Fr. Tom. Cámery „Náboženství a věda“. Odpověď na Draperovy Dějiny konfliktů mezi náboženstvím a vědou. Přel. A. Frecr. Cena K 4.80.
- Svazek XXVII.: „Východní církevní otázka a úkol Rakouska při jejím řešení“. Napsal prof. Dr. Alb. Ehrhard. Přeložil Dr. K. B. Kašpar. Cena 1 K.
- Svazek XXVIII.: „Víra katolická dokázaná a obhájená slovy a důvody nepřátel“. Napsal Jak. Bottau. Ve výběru z vlaš. podává ThC. J. Mergl. Cena K 2.50.
- Svazek XXIX.: Fr. Tischera: „Heřman hrabě Černín z Chudenic“. Cena K 3.50.
- Svazek XXX.: „O bolesti“. Napsal Msgr. Em. Bougaud, biskup lavalský. Přel. Ant. Melka. Cena 90 h.
- Svazek XXXI.: „Bedřich Nietzsche a jeho filosofie.“ Napsal Dr. Ant. Podlaha. Cena K 1.80.
- Svazek XXXII.: P. Vavřince Wintery „Odboj Broumovských“ Cena 60 h.
- Svazek XXXIII.: Dra J. Kachníka „Dějiny filosofie“. Cena K 4.10.
- Svazek XXXIV.: Základní nauky církve katolické, jak je podává a proti moderním bludům sociálním hájí papež Lev XIII. Z projevů papežových sestavil Dr. Česlav M. Schneider. České vydání pořídil prof. Václav Müller. Cena K 4.70.
- Svazek XXXV.: Dra Jaroslava Sedláčka „Úvod do knih Starého Zákona“. Cena 5 K.
- Svazek XXXVI.: Prof. Dr. Al. Musila „Od stvoření do potopy.“ Cena 2 K.
- Svazek XXXVII.: „Animismus“. Napsal Dr. A. Borchert, přeložil Vojt. Vávra. (Cena 2 K 25 h.)
- Svazek XXXVIII.: Dr. Al. Soldáta „Bytová otázka dělnická“. Cena K 1.70.
- Svazek XXXIX.: Prof. Františka Vacka „Sociální dějiny české doby starší“. Cena 5 K 90 h.
- Svazek XL.: Dr. R. Špačka „Božství Ježíše Krista“. Apologeticko-dogmatická úvaha. Cena 1 K 30 hal.
- Svazek XLI.: Dr. Al. Soldáta „O jedinství a nerozlučnosti manželství“. Cena 2 K.
- Svazek XLII.: P. Fr. Žák: „O modlitbě prosebné.“ Cena 1 K
- Svazek XLIII.: P. A. Špaldák T. J.: „Člověk a zvíře“. Sbírk

- Svazek XLIV.: Dr. J. Samsour: „Církevní dějiny obecné“. K 18.20.
 Svazek XLV.: P. Maryana Morawského „Večery u jezera Genevského“, přel. R. Korec. Cena 1 K 90 h.
 Svazek XLVI.: „Spiritismus“. Napsal Dr. Alois Kudrnovský. Cena K 4.35.
 Svazek XLVII.: „Biblické zprávy v různém světle.“ I. Kniha východu Hebreů z Egypta. Výklady Sedláčkova starozákonního semináře při theol. fakultě c. k. české univers. v Praze. K 2.20
 Svazek XLVIII.: „Antika a křesťanství“. Napsal František Pohunek. Cena K 1.25.
 Svazek XLIX.: Dra Fr. Grivce „Východní otázka církevní“. Ze slovinského přel. A. Jašek a F. Jemelka. Cena 65 hal.
 Svazek L.: R. P. Badet: „Ježíš a ženy v evangeliu.“ Dle pátého vydání francouzského se svolením autorovým přeložil František Vaňous. Cena K 1.80.
 Svazek LI.: Dra Jos. Bilczewského, arcibiskupa ve Lvově, „Eucharistie ve světle nejstarších památek literárních, ikonografických a epigrafických.“ S četnými obrazy. Z polského originálu podává Dr. Josef Tumpach. Cena K 6.—.
 Svazek LII.: Dra Frant. Kryštůfka „Rozluka církve a státu ve Francii.“ Cena K 2.—.
 Svazek LIII.: Dra Viléma Stanga „Socialismus a křesťanství.“ Z anglického přeložil Ferdinand Romportl. Cena K 1.70.
 Svazek LIV.: Dr. V. Šandy „Starosemitské nápisy.“ Cena K 2.50.
 Svazek LV.: Časové otázky paedagogické. Napsal dr. Jos. Kachník. Cena 8 K.
 Svazek LVI.: „Zpověď a Eucharistie.“ Napsal Em. Bougaud. Přel. A. Melka. K 1.80.
 Svazek LVII.: „Apoštolové slovanští Konstantin-Cyryll a Methoděj“. Napsal Fr. Snopek. K 1.70.
 Svazek LVIII.: „Rozluka církve a státu ve Spojených státech severoamerických, v Brazílii, v Genevě a v Irsku“. Napsal Dr. Frant. Xav. Kryštůfek. Cena K 1.20.
 Svazek LIX.: „Ježíš Kristus jako božský Mesiáš a pravý Syn Boží dle synoptikův.“ Napsal Dr. Rich. Špaček. 1 K 50 h.
 Svazek LX.: „O souborji“. Podává P. V. Smolík C. SS. R. Sešit 1.—4.

Na řadu přijdou: Dr. Jos. Kratochvíla „Věda a víra ve filosofii středního věku“. — Dr. Jos. Čiháka „Theosofická společnost a její učení“. — Dr. K. Statečného „Monismus“. — Jos. Kobosila „Dějiny vychovatelství“ — Dra V. Hazuky „Mojžíš a Hammurabi. Srovnávací studie starozákonní“. — Dra Fr. Gabryla „Noëtika“. Z polského podává J. Snížek. — „Vznik soustav planetárních dle theorie Kant-Laplaceovy.“ Úrvek z knihy P. Karla Brauna T. J. „O kosmogonii“. Volně přeložil Cyr. Meth. Hercík. — „Umění víry“; napsal Aug. Nicolas, z francouzského podává Fr. Schroller. — P. Coenmiera O. S. D. „Hypnotismus“, přeložil Jos. Filipi. — „Výbor listů sv. Kateřiny Sienské“ podává Dr. K. Vrátný. — „Stručné dějiny křesťanského umění výtvarného se zvláštním zřetelom k zemím českým“ od Dra A. Podlahy (s hojnými obrazy). — „Ženská otázka“ od prof. Dra J. Sedláka v Brně. — „Dějiny staršího písemnictví křesťanského“ s připojenou anthologií. — Aesthetika všeobecná i zvláštní. — Astronomie a mn. j.

Cyrillo-Methodějská knihtiskárna V. Kotrba v Praze.

VZDĚLAVACÍ KNIHOVNA KATOLICKÁ.

Pořádají

Dr. JOS. TUMPACH.

Dr. ANT. PODLAHA.

SWAZEK LX.

SEŠIT 3.—4.

P. VÁCLAV SMOLÍK C. SS. R.:

O SOUBOJI.

ÚVAHY HISTORICKÉ, ETHICKÉ A PRÁVNÍ SE ZVLÁŠTNÍM
ZŘEATEM KE HNUTÍ PROTISOUBOJOVÉMU.

V PRAZE 1914.

Cyrillo-Methodějská knihtiskárna a nakladatelství. V. Kotrba.

Cena 1 K.

Vzdělávací knihovna katolická.

- Svazek I.:** „Apologie víry křesťanské na základě věd přírodních“. Šepsal kanovník F. Duilhé de Saint-Projet. Přeložil Dr. A. Podlaha. Cena 4 K 20 h.
- Svazek II.:** Dra. Jana Sýkory „Umučení a oslavení Pána našeho Ježíše Krista podle čtyř evangelií“. Četná vyobrazení v textu a 2 přílohy. Cena 6 K.
- Svazek III.:** Dra. Pavla Vychodila „Básnictví a mravouka“. 80 h.
- Svazek IV.:** Dra. Eugena Kaďeřávka „O původu tvorstva dle zpráv biblických“. Cena 80 h.
- Svazek V.:** Arnošta Hella „Podobizny Svatých“. Z frančtiny přeložil Sig. Bouška O. S. B. Četné obrazy starých i novějších mistrů. Titulní list kreslil mistr Jenewein. Cena 4 K.
- Svazek VI.:** Dra. Frant. Kryštůfka „Dějiny církve katolické ve státech rakousko-uherských s obzvláštním zřetelem k zemím koruny české od r. 1740–1898“. (S obrazy vládařů rakouských.) — Díl I. Cena 6 K. Díl II. Cena 11 K.
- Svazek VII.:** P. Jindř. Pesche a P. Vict. Cathreina „Soukromé vlastnictví“. Dvě sociologických studií. Z něm. podává Dr. J. Tumpach. Cena 2 K 70 h.
- Svazek VIII.:** P. A. Lapôtra T. J. „Moravané“. Stať ze spisu „Evropa a svatá Stolica za dob Karlovců“. Z frančtiny přel. Dr. Fr. Ehrmann. Cena 1 K.
- Svazek IX.:** Dra. J. Bilczewského „Archaeologie křesťanská ve službách dějin církevních a věrouky“. S četn. illustr. v textu. Z polského originálu podává Dr. Jos. Tumpach. Cena 5 K.
- Svazek X.:** Msgra Em. Bougauda „Ježíš Kristus. Důkaz Jeho božství“. Z frančtiny přeložil Antonín Melka. Cena 90 h.
- Svazek XI.:** P. Victora Cathreina T. J. „Socialismus“. Autor. překlad VII. vydání z r. 1898. 8 K.
- Svazek XII.:** J. A. Zahma „Věda a učenci katoličtí“. Z angl. přel. ThC. Václav Hazuka. Cena 1 K 50 h.
- Svazek XIII.:** Dr. Ant. Vřešťála „Lichva a úrok ve světle mravouky katolické“. Cena 1 K 50 h.
- Svazek XIV.:** „Mimo církev není spásy“. Studie o nesnášlivosti církve. Napsal August Nikolau. Vyňato ze spisu „Filosofické studie o křesťanství“. Dle VII. franc. vydání přeložil Vojtěch Kameš. Cena 1 K.
- Svazek XV.:** P. Lva z Hammersteinů T. J. „Od ateismu k plné pravdě (Edgar)“. Autorisovaný překlad dle 9. vyd. pořídil Alois Svojsík. Cena K 28.
- Svazek XVI.:** P. J. Biederlacka T. J. „Otázka sociální“. Přeložil Dr. Ferdinand Beneš. Cena 2 K 50 h.
- Svazek XVII.:** Rudolfa Vrby „Stávky“. Několik úvah z bojiště práce s kapitálem. Cena 1 K.
- Svazek XVIII.:** P. Aug. Röslera C. SS. R. „Pravá a nepravá emancipace žen“. Přel. Dr. J. Tumpach. Cena 60 h.
- Svazek XIX.:** „Možek a duše“. Napsal Dr. Štěp. Pawlicki. Přeložil Fr. Jos. Mergl. Cena 80 h.
- Svazek XX.:** P. Bern. Dubra T. J. „Bajky o jesuitech“. Přeložili

mená pro nás odsouzení ordalií nejvyšší církevní mocí. U papežů byl vždy jediný hlas, jímž nerozumné ty zvyky zavrhovali.¹⁾

6. Ale také vzhledem k nižším podřízeným úřadům církevním lze znamenati, že počet případů, kdy ordale dovolovaly, byl velmi nepatrný, kdežto ohromná většina je souhlasně s papeži zavrhovala.

Na synodě trevírské z r. 895, které se celkem 22 němečtí biskupové zúčastnili, byl dovolen soud Boží vřelou vodou a řeřavým železem, jestliže žádnou jinou cestou zločinec vypátrán býti nemohl. Sotva 30 let před tím, r. 866, svolal král Lothar do Trevíru rovněž jakousi synodu biskupův své říše za příčinou sporné záležitosti s Theutbergou, o které již dříve učiněna zmínka. Lothar snažil se pohnouti biskupy k tomu, aby byl proveden důkaz, že Theutberga nikdy jeho řádnou manželkou nebyla. Kdyby se to nepodařilo, měla býti obžalována z cizoložství a podrobena soudu Božímu; při nepříznivém pak výsledku měla býti popravena. Biskupové však žádost královu je d n o m y s l n ě z a m í t l i.²⁾

Synoda remešská z r. 1157 nařídila, aby člověk, o kterém bylo odůvodněné podezření, že náleží k výstřední sektě katharů flanderských, on však by to zapíral, dokázal nevinu svoji zkouškou řeřavým železem. Příslušníci této sekty, ve Francii Pifres, ve Flámsku Cathari nebo Textores zvaní, oddávali se nemravnostem nejhoršího druhu, tak že synoda o nich vypovídá: „in fugillatione mendacissimae simulationis feminarum etiam consanquinearum contubernia affectant et frequentant“.³⁾ Patrně chtěla synoda svým přísným výnosem nahnati nemravům náležitého strachu, což ovšem jejího jednání neomlouvá.

¹⁾ Srv. *Stimmen aus Maria-Laach*, 1836, s'r. 158.

²⁾ Srv. von Hefele, *Konziliengeschichte*, 2. vyd., IV. sv., str. 301.

³⁾ Srv. *Mansi*, I. c., tom. 21, str. 843. Výnos zní: „Si quis vero de hac impurissima secta infamis fuerit et quasi innocens purgare se voluerit, igniti ferri iudicio se purgabit: si reus comprobatus fuerit. . callido ferro signatus pellatur: si innocens fuerit, catholicus habeatur.“

7. Dalších dokladů jsme nenašli. I tyto sporé zjevy lze částečně omluviti, dílem že tenkrát jiných soudních prostředků nebylo, dílem že světské zákonodárství očisty venkoncem schvalovalo a nařizovalo, tak že biskupové byli proti němu téměř malomocní. Již za Karla Vel. přijaty soudy Boží v celé jeho rozsáhlé říši jako právní prostředky do zákonodárství, a trvalo to celých 400 let, nežli jeden vladař, císař Bedřich II. z domu Hohenštaufů, rázně proti nim zakročil. Ludvík Pobožný zapověděl sice r. 829 očistu vřelou vodou, ale jiné ordale zůstalo v platnosti a též dotčené zápovědi se nedbalo. Bedřich II. praví ve svých konstitucích z r. 1231 (Melfi), že pouze hloupí lidé mohou věriti, že tímto způsobem pravda se vyjeví. Neuvažují prý, že soudy Boží se přiči zákonům přirozeným i pravdě, které neodhalují, nýbrž ještě více ji zatemňují.¹⁾ Bohužel, že jeho osobnost byla v této příčině nejméně způsobitou autoritou, tak že ordalie trvaly dále, až konečně v XVI. a XVII. století stopy jejich úplně vymizely.

Právě stanovisko světského zákonodárství bylo též příčinou, proč i nejvyšší autorita církevní nemohla hned od počátku s největší rázností proti zlovyku tomu vystoupiti a proč četná její zakročení nepotkala se s touženým výsledkem. Každý nestranný badatel musí však uznati, že konala, co za vládnoucích poměrův konati mohla.

8. Nejprvnější snahou církve bylo, zmocniti se aspoň dozoru a řízení soudů Božích, aby tak svévoli byla učiněna pokud možná přítrž. Každý, kdo se soudu Božímu měl podrobiti, musil se napřed dostaviti ke knězi a jemu celou záležitost podrobně vylíčiti; teprve když kněz nabyl přesvědčení, že obžalovaný jest nevinný, smělo se k soudu Božímu přikročiti. Napřed musil však často po několik dní konati jakési duchovní cvičení, v ustanovený den obcovati nejsv. oběti mše sv. a při ní přijmouti Tělo Páně. Poté byl ještě jednou důtklivě varován, aby nepokoušel opo-

¹⁾ Srv. Huillard-Bréholles, *Historia diplomatica Friderici. II.* 4, 102. Cit. *Zeitschr. für kath. Theol.* 1896, str. 724.

vážlivě Boha a přiznal se, je-li vinen. Teprve když při všem tom setrval ve svém zapírání, smělo se ordale odbývatí.¹⁾

Více nemohla v prvních počátcích církev činiti. Ale brzy pokročila dále, vystupujíc přísnými výnosy a zákazy proti očistám.

Již papež Řehoř Veliký zakázal r. 603 rozhodně ordale vodou a ohněm, ačkoliv totéž teprve krátce před tím bylo v Německu zákonem salickým zavedeno. Bohužel, nebylo hlasu jeho dbáno a zlovyk řádil dále.

Z té příčiny vydal slovutný biskup lyonský Agobert začátkem IX. stol. ostrý spis proti soudům Božím vůbec a souboji soudnímu zvláště; spis věnován byl císaři Ludvíku pod názvem: *Liber adversus legem Gundobaldi et impia certamina, quae per eam geruntur*. Později naskytne se nám příležitost, seznámiti se podrobněji s obsahem tohoto památného dokumentu.

Během téhož století vystoupili ještě dva papežové přísně proti soudům Božím: Mikuláš I. (858—867) a Štěpán VI. (jinak V. 885—891). Příčinu k zakročení zavládl prvnímu známý již spor krále Lothara s Theutbergou; vylíčíme celou záležitost, až budeme jednati o soudním souboji.

Štěpána VI. pohnul k vyjádření dotaz biskupa mohučského z r. 888, smí-li otec či matka řeřavým železem nebo jakýmkoliv jiným soudem Božím očistiti se od viny na úmrtí malých svých dítek, které vzali k sobě do postele, kde pak byly nalezeny mrtvy. Odpověď papežova jest zamítavá, a sice netoliko vzhledem ke zvláštnímu případu, v listě biskupově naznačenému, nýbrž ke všem ordalím vůbec. Zní takto: „Tázal jsi se ohledně dítek, které ve stejném lůžku s rodiči ležíce byly nalezeny mrtvy, zdali se mají rodiče řeřavým železem nebo vřelou vodou nebo jiným jakýmkoliv soudem Božím očistiti, že jich nezalehli. Rodiče mají se spíše napomenouti a

¹⁾ Srv. Wiesinger, o. c., str. 24.

varovati, aby tak útlých dítek nebrali s sebou do téhož lůžka, aby z nějaké neopatrnosti se nezadusily nebo nebyly zalehnuty, z čehož pak by se jim (rodičům) musila přikládati vina zabití. Neboť posvátné kánony nedovolují, aby soudem řeřavým železem nebo vřelou vodou bylo na člověku vynucováno doznání, a co svědectvím svatých Otců nemá schválení, nesmí se na základě pověrčivého jakéhosi výmyslu zaváděti. Státní moci jest uloženo, aby na základě dobrovolného přiznání nebo usvědčení pomocí svědkův opravdu bohabojných veřejné přečiny soudila. Tajné však a neznámé záležitosti buďtež přenechány Tomu, jenž jediný zná srdce lidí, synů svých.“¹⁾ Authentický tento dokument jest nejlepším důkazem, kterak tehdy nejvyšší autorita církevní o soudech Božích smýšlela. Papež praví výslovně: 1. že církevní zákony nedovolují soudů těchto; 2. že zvyky takové nespočívají na církevní tradici, nýbrž 3. že jsou pověrčivým výmyslem a proto 4. nesmějí býti zaváděny. Povídačky odpůrců, že církev ordalie schvalovala, jsou tudíž buď zlomyslnou pomluvou, nebo hrubou neznalostí pravého stavu věcí.

Stejně rozhodnou jest odpověď papeže Alexandra II. (1061—1073) biskupu Romualdu z Cume. Dotaz biskupův vztahoval se na záležitost jakéhosi kněze, smí-li soudem Božím býti vyřízena. Papež odpovídá zase všeobecně: „Mocí apoštolskou zapovídáme co nejpřísněji právní zvyky nevzdělaného lidu, které na žádném církevním ustanovení se nezakládají: totiž soud Boží vřelou nebo studenou vodou, řeřavým železem anebo jakýkoliv jiný vynález lidu.“²⁾

¹⁾ Decret. Grat. c. 20. C. 2. qu. 5.

²⁾ „Vulgarem denique legem a nulla canonica sanctione fultam, ferventis scilicet, sive frigidae aquae, ignitque ferri contactum, aut cuiuslibet popularis inventionis... nec ipsum exhibere, nec aliquo modo te volumus postulare, immo apostolica auctoritate prohibemus firmissime.“ Mansi, o. c., tom. 19. str. 984. Epist. Romualdo Cumano episcopo.

Též C o e l e s t i n III. (1191—1198) přikázal biskupům, aby netrpěli soudních soubojů nebo jiných pověrečných ordalií.

Za jeho nástupce Innocence III. slavil se všeobecný sněm lateránský r. 1215, na němž bylo všem duchovním přísně zapověděno žehnati vodu studenou nebo teplou aneb řeřavé železo za příčinou soudu Božího. Zároveň obnovil sněm všechny zápovědi proti soudnímu souboji, dříve již vydané.¹⁾

Synoda trevírská, která se brzy na to, r. 1227, sešla, zaujala totéž stanovisko a ustanovila: „Nechť žádný kněz nežehná řeřavé železo .. Žádnému knězi, ani klerikovi není dovoleno, aby byl přítomen soubojům, turnajím nebo nějaké popravě.“²⁾

Ještě před sněmem lateránským vytknul Innocenc III. přesně církevní stanovisko ohledně středověkých ordalií v listě svém k Jindřichu, biskupu strassburskému, ze dne 9. ledna 1212. Píše „Ačkoliv světské soudnictví užívá různých soudů Božích, jako studené vody nebo řeřavého železa nebo soudního souboje, přece církev takových soudů nikdy nedovolila, jelikož v zákoně Božím jest psáno: Nebudeš pokoušeti Hospodina, Boha svého.“³⁾

Když nástupci jeho, papeži Honoriovi III. (1216 až 1227) bylo oznámeno, že rytíři řádu templářů nově na víru obráceným Livonům chtěli vnucovati soud Boží řeřavým železem, napsal r. 1225 (pravdě-

¹⁾ „Nec quisquam (clericus) purgationi aquae ferventis vel frigidae, seu ferri candentis, ritum cuiuslibet benedictionis impendat: salvis prohibitionibus de monomachiis sive duellis, antea promulgatis.“ *Mansi*, o. c., tom. 22. Concil. Later. IV. can. XVIII. Str. 1007.

²⁾ „Nullus sacerdos candens ferrum benedicat ... nulli sacerdotes duellis, torneamentis ... et iudicio sanguinis, et etiam clerici non intersint.“ *Mansi*, o. c., tom. 23. Conc. Tre-virense provinc. can. IX. Str. 33.

³⁾ „Licet apud iudices saeculares vulgaria exerceantur iudicia, ut aquae frigidae vel ferri candentis sive duelli, huiusmodi tamen iudicia Ecclesia non admisit, cum scriptum sit in lege divina: Non tentabis Dominum Deum tuum.“ *Migne. Patr. lat.* tom. 216, str. 502.

podobně biskupu z Rigy) resolutní psaní tohoto znění: „Milovaní naši synové, nově pokřtění obyvatelé Livonska, zaslali nám velikou stížnost, že bratři z řádu templářů v Livonii a jiní soudní zřízenci je přinucují, aby se podrobili očistě řeřavým železem, jestliže padlo na ně podezření nějakého zločinu; a když se při tom některý popálil, uvrhují na ně občanské tresty. Ponevadž takový soud dle zákonitých a kanonických ustanovení jest naprosto nedovolený, protože patrně se při něm pokouší Bůh, poroučíme, abys dotčené bratry a ostatní napomenul, aby od toho upustili, a (neposlechnou-li) církevními tresty je k tomu donutil, bez jakékoliv další *appellace*.“¹⁾

Všecky uvedené dokumenty zdůrazňují, že soudy Boží protiví se církevním zákonům.

V dekretálkách papeže Řehoře IX. (1227 až 1241) navrhuje se všeobecně celá t. zv. *purgatio vulgaris* s odůvodněním, že vede velmi často k nespravedlivým rozsudkům, a že je to pokoušení Boha.²⁾

Konečně budiž uveden ještě jeden hlas nejvyšší autority církevní: záповeď papeže Alexandra IV. z r. 1255, aby se osoby duchovního stavu veškerého účastenství při soudech Božích varovaly.³⁾

¹⁾ „Dilecti filii noviter in Livonia baptizati gravem ad Nos quaerimoniam destinarunt, quod fratres, Templariorum ordinem in Livonia profitentes, et alii quidam advocati et iudices, si quando de aliquo crimine infamantur, eos candentis ferri iudicium subire compellunt; quibus si qua exinde sequatur adustio, civilem poenam infligunt. ... Quum igitur huiusmodi iudicium secundum legitimas et canonicas sanctiones sit poenitus interdictum, utpote in quo Deus tentari videtur, mandamus quatenus fratres dictos et alios, ut .. desistant, monitione praemissa, per censuras ecclesiasticas, appellatione remota, compellas.“ Honorii III. V^a. Compil. l. V. tit. XIV.

²⁾ „Quia propter eos multoties condemnatur absolvendus, et Deus tentari videtur.“ Srv. M. Hofmann, ZKTh. 1898. str. 478.

³⁾ Srv. Hefele-Knöpfler, Konziliengeschichte, 6 sv., str. 56.

Vybrali jsme na tomto místě pouze ona ustanovení papežská, která se vztahují na ordalie různých druhů. Počet dal by se valně rozmnožiti, kdybychom uvedli též všecka ustanovení Apoštolské stolice vzhledem k středověkému soudnímu souboji. O těch však na jiném místě.

9. Četné tyto projevy nejvyšší instance církevní o soudech Božích, které by se ostatně při podrobnějším studiu zajisté daly ještě rozšířiti, dokazují nejlépe, jak bezpodstatnou jest výtká moderních nepřátel církve, že tato ordalie trpěla a schvalovala. Vyskytli se i někteří, kteří tvrdili, že církev je přímo napořádila; důkazy jim ovšem uvízly v péře. Jednání takové jest buď nevědomostí nebo zlomyslností.

Století od století stupňující se protesty papežův vyznívají stále v tentýž refrain: soudy Boží jsou zvyky pověrečné, pokoušení Boha, pochybené prostředky soudního řízení, kterých církevní zákonodárství nikdy neschválilo. Že hlas církve zůstal tak dlouho nepovšimnut, na tom neslo vinu zákonodárství světské, které nemělo tolik odvahy, snad ani chuti, tento hluboko zakořeněný zlořád rázem odstraniti; bylť mu pohodlný tento prostředek právní dokonce vítaný.

Tu a tam vyskytnul se sice vladař, který osvědčil dobrou vůli, ale — nedostatečně. Karel Veliký, který na místo jiných ordalií chtěl zavésti očistu křížem, zakázal později i tuto jakožto profanaci tajemství Utrpení Páně.¹⁾ Císař Ludvík Pobožný zapověděl ve svých kapituláriích očistu studenou vodou. O záповěď se však málo kdo staral. Proto obnovil ji syn Ludvíkův Lothar, přikázav, „aby očista studenou vodou, až dosud užívaná, byla našimi vyslanci zakázána“. Podobně byl soud vodou a ohněm v Uhrách zakázán Karlem Robertem (1301—1342).²⁾ To bylo všecko.

Právem poznamenal Muratori k podobným zákazům světských zeměpánův: „Tak mně připadá, jako by se tím ničeho nebylo stalo, jelikož titíž panovníci po-

¹⁾ Dle Gerdila, o. c., str. 84.

²⁾ Srv. Dr. Weiss, o. c., svazek VI., vyd. 3. 1891, str. 429.

nechali zase jindy jiným soudům Božím volného průchodu, jako na př. vřelou vodou, soudním soubojem a pod. Domnívám se spíše, že soud studenou vodou zakazovali, ne že by jej považovali za pokoušení Boha, nýbrž že se jim zdálo, jako by byl vymyšlen k podvádění lidu, proto že byl za nevinna uznán ten, kdo se ve vodě potopil. Co však je toho snadnější? Ostatně nebyl ani tenkrát ani později soud ten úplně odstraněn. Příkladů z pozdější doby máme dosti.“¹⁾

Kdyby byla moc státní autoritě církevní poskytla pomocné ruky, církev by byla zajisté své poslání vyplnila. Mělo se to však se soudy Božími ve středověku právě tak jako dnes s moderním soubojem: církev jej co nej přísněji zapovídá a těžkými tresty stíhá — co to však pomůže, když povolání činitelé moci státní nečiní téměř ničeho, ano berou jej ve svoji mocnou ochranu!

¹⁾ Migne, o. c., sv. 87., str. 968.

Hlava II.

Středověký souboj soudní.

Článek I.

Povaha středověkého souboje: Soud Boží.

Chceme-li v této stati pojednávat o středověkém souboji jako jednom z četných druhů soudů Božích, musíme předem upozorniti na důležitou okolnost. Až do konce XIV. století jeví se nám souboj — dle zachovaných nám zpráv historických — zcela patrně jako soud Boží. Později vyskytují se ovšem již případy, s počátku ojedinělé, časem čím dále tím častěji se opakující, které lze přirovnati spíše k modernímu souboji. Vedle nich však zachoval se přece soudní souboj až ke sklonku XVI. století, kde nám historické stopy o něm úplně již mizí. Někteří spisovatelé, nepřihlížejíce k tomuto rozdílu, považují moderní souboj za prosté pokračování souboje středověkého. Neprávem. Mezi oběma jest podstatný rozdíl, a pouze po stránce vnější jakási příbuznost.

1. Kdybychom chtěli středověký souboj definovati, musilo by se to státi asi následovně: Středověký souboj soudní byl zápas dvou osob nebo několika párů, se zbraní ku zabití nebo poranění způsobitou, zákonem neb soudní instancí předepsanou, podniknutý z nařízení neb aspoň se svolením státní autority, za příčinou urovnání

sporů, které jinými právními prostředky urovnány býti nemohly.¹⁾

Hlavní rysy, jimiž se soudní souboj středověku od moderního souboje liší, jsou: 1. že se směl odbývat pouze se svolením, nejčastěji dokonce z nařízení soudců, tedy auctoritate publica, nikoliv privata, jako souboj moderní; 2. že volba zbraní, místa, času nebyla ponechána soupeřům, nýbrž rovněž zákonnými ustanoveními předem určena; 3. že pohnutkou jeho byl vždycky spor, napřed pravidelnému řízení soudnímu předložený; soudce musil rozhodnouti, má-li se přikročiti k souboji, nebo jinou cestou pře urovnati. Byl tedy souboj středověký podstatnou součástí soudního řízení. 4. Konečně nejpodstatnější známkou středověkého souboje byla idea náboženská, v šem t. zv. soudům Božím společná.

Anonymní autor spisu: „Das Duell in seinem Ursprunge und Wesen“ píše k naší otázce: „U starých křesťanských národův, zvláště germánských, platil souboj za právní prostředek k důkazu pravdy. V oněch dobách, kdy křesťanství neproniklo ještě dostatečně lidstvo a řízení soudní bylo velmi nedokonalé, bralo se útočiště k souboji v přesvědčení, že Bůh straně nevinné udělí vítězství.“²⁾ Stručně a jasně naznačil též povahu středověkého souboje dr. Bernard Fuchs: „Souboj jeví se nám ve starověku dílem jako smlouvou přijatý surrogat na místo války dvou národův, dílem jako ordale, t. j. soudní prostředek k rozřešení sporů s odvoláním se na božstvo jako rozhodčího soudce. V posledním významu byl přijat také ve středověku a s tím větší ochotou v soudním řízení zaveden a náboženskými obřady obklopen, čím živěji byly mysli proniknuty přesvědčením, že o právu či nepravu, vině či nevině jediný Bůh neomylně může souditi, a čím méně měly příčiny pochybovati, že Bůh ochotně úsu-

¹⁾ De Smedt definuje soudní souboj: „Le duel judiciaire est un combat singulier, ordonné ou permis par l'autorité publique, suivant les lois établies et comme moyen d'arriver à reconnaître le bon droit dans une cause en litige.“

²⁾ O. c., str. 3.

dek svůj oznámí, kdykoliv na úsudek lidský nebylo lze spoléhati.“¹⁾ Dr. Wiesinger, ukázav na některých případech, jakým směrem se ustanovení zákonodárná ve středověku vzhledem k souboji nesla, shrnuje konečný svůj úsudek ve slova: „V každé sporné otázce, kterou staré právo a platné tehdaž zákony nemohly rozhodnouti, měl Bůh při souboji netoliko jako svědek, nýbrž také jako soudce zakročiti.“²⁾

2. Vyskytli se ovšem jiní spisovatelé, kteří tohoto hlavního rysu středověkých soubojů buď neuznávají vůbec, nebo toliko s jakousi rezervou. Jiří v. Below miní na př.: „Středověký souboj soudem Božím v přesném slova smyslu vlastně není! Přece však nedá se upříti, že při něm spolupůsobila představa, že dle toho, jaký bude míti výsledek, soud Boží se ukáže. Této jemu vlastní ideje mravní, že božstvo pomáhá v boji právu k vítězství, u moderního souboje nenalézáme, i lze tedy říci: Protože slova: „Deum adesse bellantibus credunt“ (Tacitus o Germánech) již neplatí, nemá již souboj moderní také žádného mravního posvěcení.“³⁾

Známý historický spisovatel v. Maurer jde ještě o krok dále; domnívá se, že středověký souboj „seiner Grundidee nach nichts anderes ist, als eine in gesetzlich geregelter Form vor Gericht ausgeübte Fehde“.⁴⁾

Zvláštní podiv vzbuzuje, že také De Smedt, který otázce soubojové věnoval v „Études religieuses“ řadu důkladných úvah, upírá souboji středověkému značku pravých soudů Božích. Dle jeho názoru byl by soudní souboj rovněž jakýmsi omezeným prováděním soukromé faidy (Privatfehde), zvláště v krajinách německých ve středověku velmi oblíbené. Mravní idea soudu Božího nebyla prý úplně vyloučena, netvořila

¹⁾ Srv. Dr. Bernard Fuchs, Kathol. Moraltheologie, Augsburg 1851, str. 408.—409.

²⁾ Dr. Wiesinger, o. c., str. 30.

³⁾ Dr. Georg v. Below, Das Duell und der germ. Ehrbegriff. Kassel 1896, str. 11.

⁴⁾ Ludwig v. Maurer, Geschichte der Städteverfassung in Deutschland. 3, str. 729.—730.

však podstatné značky souboje, jako tomu bylo u ostatních ordalií.¹⁾

Leč názor tento nemůže býti správným již proto, že soukromá faida začala mnohem později nežli soudní souboj. Nejstarší historické dokumenty o souboji soudním neuvádějí ho nikterak ve vztah k faidě, ano o této se vůbec slůvkem nezmiňují. Právem poznamenává proto M. Hofmann k podobným domněnám: „Zdá se, že při takových úsudcích .. základní myšlenka soudu Božího při středověkém soudním souboji byla příliš málo zdůrazněna. Dle některých listin — vezmou-li se samy o sobě — mohlo by se ovšem souditi, že souboj soudní byl spíše jakousi soukromou faidou; porovnáme-li však tytéž listiny s jinými jim podobnými dokumenty dějepisnými, poznáme, že také jim podstatný rys „soudu Božího“ není neznámý.“²⁾

3. Ostatně k čemu těchto aprioristických úvah? Historikovi musí býti směrodatným ten smysl, který v tehdejších dobách lidé souboji přikládali, nikoliv ten, který on sám si snad později o něm utvořil. Chopíme-li se otázky s této strany, vyjde dotčený ráz soubojů středověkých jasně na jevo.

Zmínili jsme se v předešlé stati o zákoně krále Gundobalda z r. 502, ve kterém se vedle jiných ordalií dovoluje též soudní souboj s odůvodněním, „že je to spravedливо, aby kdo o sobě tvrdí, že pravdu zcela jistě zná, neváhal pro obhájení své pravdy zakročiti také zbraní“. Gundobald byl stoupencem sekty ariánské, pročez jej sv. Agobard nazývá v listě svém k císaři Ludvíku „homo haereticus“.

Když sv. Avitus souboj soudní i pod záminkou, jako by Bůh v něm straně nevinné přispíval na pomoc, zavrhoval, bránil se Gundobald a dokazoval, že souboj jest skutečně soudem Božím, slovy: „Zdali pak se v záležitostech sporných, které vznikají mezi královstvími a národy a též mezi jedno-

¹⁾ Charles De Smedt. Les origines du duel judiciaire. Études religieuses 1893, str. 337.; též Le duel judiciaire et l'Église. Étud. relig. 1895, str. 49.

²⁾ Srv. Zeitschrift für kathol. Theologie 1898, str. 475.

tlivci, neběře útočiště k soudu Božímu soubojem, a nevítězí-li z pravidla strana, která jest v právu?“¹⁾)

Na to odpověděl biskup Avitus: „Kdyby království a národové přáli si soudu Božího, strachovali by se zajisté toho, co v Písmě psáno, anť praví žalmista: „Rozptyl národy, kteříž války chtějí“, a milovali by, co dále se praví: „Mně pomsta, jáť odplatím, praví Pán.“²⁾)

Místo jest význačné též pro důkaz, jakého smýšlení byli již v VI. stol. osvícení mužové církve vzhledem k ordaliím vůbec; Avitus byl církví za svatého prohlášen, zajisté nám tedy tlumočí názor církve správně.

Zákon burgundský přijímá tudíž souboj soudní výslovně jako soud Boží!

Lex Bajuvariorum a s ním úzce souvisící lex Alemannorum ustanovuje pro případ, že by zločin jinou cestou se nedal zjistiti, že se má přistoupiti k soudu Božímu soubojem: žalobce a obžalovaný nechť spolu zápasí, a komu Bůh udělí vítězství, toho svědectví nechť se přijme za pravé.³⁾)

¹⁾ „Quid est quod inter regna et gentes, vel etiam inter personas saepe singulas, dirimendae proeliis causae divino iudicio committuntur; et ei maxime parti, cui iustitia competit, victoria succedit?“ Srv. Migne, Patr. lat. sv. 104.; str. 125.

²⁾ „Si divinum inquam iudicium regna vel gentes expecterent, illud prius quod scribitur formidarent, dicente Psalmista: „Dissipa gentes, quae bella volunt“ et illud diligerent, quod perinde dicitur: „Mihi vindicta, ego retribuam, dicit Dominus.“ L. c.

³⁾ „Si quis contra ducem suum... de morte eius consiliatus fuerit et exinde probatus negare non potest; in ducis sit potestate homo ille et vita illius et res eius infiscantur in publico. Et hoc non sit per occasionem factum, sed probata res pateat veritatem. Nec sub 1 teste sed sub 3 testibus, personis coequalibus sit probatum. Si autem 1 fuerit testis, et ille alter negaverit: tunc Dei accipiant iudicium et exeant in campo, et cui Deus dederit victoriam, illi credite. Et hoc in praesente populo fiat, ne per invidiam nullus pereat.“ Monumenta Germaniae Historica in fol. Leg. t. III., pag. 282. Cit. ZKTh. 1898, str. 464.

Stejně významné jest osvědčení, které o soudním souboji vydal král longobardský Luitprand. Praví, že dává své svolení k souboji velmi nerad, proto že v něm mnohý nevinný již padl, ale že přece svoluje se zřetelem na přesvědčení lidu, který v něm spatřuje soud Boží.¹⁾

Saské zemské právo ustanovuje, aby oba soupeřové „dostavili se před soudce opásání mečem a přísahali: jeden, že zločin, ze kterého druhého obvinil, skutečně se stal, druhý, že na zločinu nemá žádného podílu, k čemuž ať mu Bůh v souboji pomůže“.²⁾

K dotčeným zákonitým ustanovením mohli bychom ještě připojiti četné výpovědi vladařů světských a hodnostářů církevních, z nichž stejně vysvítá, že ve středověku byl souboj považován všeobecně za soud Boží. Uvedeme je na jiném místě.

4. Přikročme ještě k jednotlivým případům, o které se názor De Smedtův opírá. Učený badatel uvádí pouze čtyři případy soudního souboje z doby Merovingův a sedm z doby Karolingův. Ale všechny tyto případy dokazují, že byly ony souboje podniknuty jako soudy Boží, tak že těžko pochopiti, kterak De Smedt ke svému názoru dospěl.

Roku 854 vypravil Childebert II., král Austrasie, ke Guntramovi, králi Neustrie a Burgundska, poselstvo v jakési teritoriální záležitosti. Poslové byli velmi nemilostivě přijati. I vyžádal si jeden z nich, Guntram Boso, kterému král Guntram zvláště nespravedlivé výčitky učinil, soudu Božího, aby tak pravda vyšla na jevo, jelikož prý doufá, že „Bůh mu v souboji dá vítězství“. K souboji však nedošlo.³⁾

¹⁾ „Incerti sumus de iudicio Dei et multos audivimus per pugnam sine iustitia causam suam perdere; sed propter consuetudinem gentis nostrae Longobardorum legem ipsam vetare non possumus.“ L. c. in fol. Leg. t. IV., str. 156.

²⁾ Sächsisches Landrecht. I., str. 63. § 4.

³⁾ Král Guntram nazval dotčeného posla svým nepřítelem a věrolomným dobrodruhem. I odpověděl Guntram Boso: „Tu Dominus et rex regali in solio resides, et nullus tibi ad ea, quae loqueris, ausus est respondere. Insontem enim me de

Šest let později, roku 590, zúčastnil se týž král Guntram lovu ve své královské oboře a našel tam náhodou zbytky po zabitém bůvolu. Zavolav hajného, tázal se, ví-li, kdo se opovážil v královském lese pychu. Hajný označil za škůdce samotného komorníka králova, jménem Chundo; ten však přísežně veškeru vinu popřel. I naporučil Guntram souboj, a by tak soudem Božím vyšla pravda na jevo. Za komorníka postavil se k souboji jeho synovec, který s hajným pustil se do boje, a byl — smrtelně zraněn. Chundo, vida nešťastný výsledek, chtěl se utéci do basiliky sv. Marcella, byl však chycen a na rozkaz králův ukamenován! Guntram později velmi prý toho litoval, že pro tak nepatrnou věc dva životy lidské dal utratiti.¹⁾

Ještě třetí případ z doby krále Guntrama. Dva šlechticové ze dvora královského měli se podrobiti souboji, „a by soudem Božím bylo zjeveno, který z obou lhal“. Dříve nežli k souboji došlo, zemřel jeden z nich tragickou smrtí. Guntram, poznávaje v tom soud Boží, řekl k druhému, který se modlitbou a velikými almužnami na souboj připravoval: „Bůh, kterého jsi o pomoc prosil, bojoval za tebe.“ Zbožný tento šlechtic stal se později biskupem — byl to sv. Austregisilus.

Konečně čtvrtý případ soudního souboje z doby Merovingův, o kterém De Smedt se zmiňuje, udál se v záležitosti Gundeburgy, dcery krále lombardského a manželky Arivaldovy. Bylať křivě nařknuta z manželské nevěry. Aby nevina její soudem Božím vyšla na jevo, podrobil se šlechtic jakýs souboji a vyšel jako vítěz.

Ve všech těchto případech jeví se souboj zcela patrně jako soud Boží; o nějaké privátní faidě není tu

hac causa profiteor. At si aliquis similis mihi, qui hoc crimen impingat occulte, veniat nunc palam et loquatur. Tu o rex . . . ponens hoc in Dei iudicio, ut ille discernat cum nos in unius campi planitie viderit dimicare.“ Srv. S. Gregorii episc. Turonensis Historia Francorum, lib. VII., cap. XIV. Migne, o. c., sv. 71., str. 424.

¹⁾ L. c., str. 338.—339.

řeči, tak že se divíme, kterak De Smedt mohl si utvořití náhled opačný.

O sedmi dalších případech z doby Karolingův (od polovice VIII. až do polovice X. století), které se podařilo De Smedtovi historicky zjistiti, píše M. Hofmann: „Čtyřikráte jednalo se o očistu pro nařknutí z cizoložství (mezi nimi tři královen), a r á z s o u d u B o ž í h o j e v í s e t u z c e l a p a t r n ě. Tak zní na př. zpráva o Richardě, manželce císaře Karla Tučného: „ab omni virili commixtione se immunem esse profitetur, et de virginitatis integritate gloriatur, idque probare Dei omnipotentis iudicio, si marito placeret, aut singulari certamine, aut ignitorum vomerum examine fiducialiter affirmat.“¹⁾ Místo toto jest pozoruhodné proto, že se v něm souboj netoliko soudem Božím nazývá, nýbrž také jako rovnocenný k jiným ordaliím řadí.

Poslední dva z uvedených soubojův udály se v letech 830 a 832 a vztahovaly se na osoby duchovní ve sporných záležitostech vzhledem k církevnímu jmění; také u nich mělo se soubojem jako soudem Božím docíliti vyrovnání.

5. Uvážíme-li všechny uvedené důvody, zdá se nám to velmi těžkým, ano nemožným, že by se soudní souboj středověku neměl jednoduše ano per eminentiam pokládati za soud Boží, nýbrž pouze podružně a výjimečně. Rádi připouštíme, že se zákonodárcům při souboji soudním jednalo též o to, aby bezuzdné vášni starých Germánů po faidě učinili poněkud přítrž, jak se De Smedt domnívá; avšak tento účel (souboje) nebývá v nejstarších historických památkách naznačen, kdežto úmysl, v těžkých a jinou cestou sotva rozřešitelných sporech soudním soubojem docíliti Božího rozsudku, staví se skoro vždycky v popředí. . . Z okolnosti, že souboj měl býti pouze tenkrát dovolen, když jiné lidské prostředky ukázaly se bezvýslednými, jde jasně na jevo, že se v souboji, podniknutém před ustanovenými soudci, spatřoval soud Boží. . . Uváží-li se ještě, co Binterim vypravuje, že se totiž před nastáva-

¹⁾ Mon. Germ. Hist. in fol. t. I., str. 597.

jícím soubojem „meč nebokyj nebo dŭtky, který mi se souboj odbýval, světily“, a že „při svěcení a žehnání zbraní obě svárlivé strany přinášely oběti, aby Bůh, nezaprodajný soudce, byl jim milostiv a při brzy urovnal“, že často „oba zápasníci Boha za svědka volali, aby zvítězil ten, který věc spravedlivou zastával“, ¹⁾ nebude možno nespátrovati v těchto formalitách dalšího důkazu, že ve středověku byl souboj soudní považován za pravý soud Boží. ²⁾

Hájiti této podstatné stránky středověkého souboje jest z té příčiny důležité, poněvadž jenom v tomto světle lze správně pochopiti stanovisko, jaké autorita církevní a po jejím příkladě časem i moc státní vůči němu zaujala. Jako ostatní ordalie, byl také soudní souboj zlořádem, který každý myslící člověk, nad to křesťan, musí odsouditi — ale ne tak přísně, jako nešvar souboje moderního.

Článek II.

Původ a rozšíření středověkého souboje.

1. Přikročíme-li nyní k historickému vývoji soudního souboje ve středověku, opakujeme, co již v předešlé stati bylo naznačeno: o prvních počátcích nelze nic určitého stanoviti. Tvrdí-li autor spisu „Duell in seinem Ursprunge und Wesen“, že „starým národům byl tento druh souboje neznámý“, má ovšem pravdu, není však tím mnoho řečeno. Které staré národy myslí, a jak daleko musíme do minulosti pokročiti, abychom dospěli k době, kdy ještě soudní souboj nebyl v užívání?

Stejně bezvýznamné jest rčení, velmi často se opakující, že původ soudního souboje je starogermánský. Náзор ten opírá se zpravidla o svědectví Tacitovo o zvycích a mravech pohanských Germánů. Souboj,

¹⁾ B i n t e r i m, Denkwürdigkeiten. V. svazek, III. díl, str. 88.—89.

²⁾ Srv. Zeitschrift für kathol. Theol. 1898, str. 474.—480.

o kterém se Tacitus zmiňuje, nebyl soudním soubojem v přesném slova smyslu, nýbrž byl to jakýsi druh soubojů veřejných; totéž by se však mohlo říci také o souboji bratří Horatiův, ba též o souboji Davida s Goliášem, tudíž o soubojích z doby mnohem starší.

Chce-li historik býti upřímným, jest mu doznati, že o prvních počátcích středověkého souboje nic určitého neví. Nejstarším písemně zachovaným ustanovením zákonodárným o souboji jako soudu Božím jest častěji jmenovaný zákon Gundobaldův z r. 502. Zákonem tím se však pouze dovoluje — jako právní prostředek -- zvyk, již dávno před tím národům franckým známý a oblíbený. Kdy se ujal, nevíme a snad nikdy neznáme.

2. Že souboj soudní velmi záhy u všech národů střední Evropy byl zaveden, dokazují nám zachované zákoníky z prvních století středověku. Zároveň seznamujeme se tam s podmínkami, za kterých se k souboji smělo nebo musilo přikročiti, případně se zločiny, které očisty soubojem vyžadovaly.

V zákoně ripuarském, za krále Dagoberta kol r. 630 sepsaném, stanoví se v 32. tit. peněžitě pokuty pro toho, kdo, byv pro porušení zákona k soudu předvolán, se nedostaví. Čím častěji předvolání nevyhoví, tím větší pokuta. Byl-li již sedmkrát k soudu volán a přece neposlechl, zbývala mu ještě tato cesta: nechť postaví se ve dveřích svého příbytku s obnaženým mečem, který buď přes práh položí nebo vodorovně před sebou drží. Soudce má potom toliko právo jej vyzvati, aby se před králem se svými žalobci soubojem vyrovnal.¹⁾

Jiná ustanovení téhož ripuarského zákona dovolují očistu soubojem v záležitostech týkajících se osobní svobody nebo majetku. Vždycky však směl se souboj odbývati pouze v přítomnosti králově.

¹⁾ „Quod si ipsam strudem contradicere voluerit, et ad ianuam suam cum spata tracta accesserit, et eam in porta sive in poste posuerit, tunc iudex fideiussores ei exigat, ut se ante Regem repraesentet, et ibidem cum armis suis contra contrarium suum se studeat defensare.“ Mansi, Coll., Conc. 17^b str. 34.—35., Capitulare I. regis Dagoberti. Lex Ripuariorum, tit. 32, 4.

Kapitulare 3. krále Dagoberta obsahuje zákon bajuvarský (*lex Baiuvariorum*) o 31 článku. V článku 2., 9., 10., 12., 13., 16. a 17. nařizuje se soud Boží soubojem pro vzpouru proti zeměpánu, krádež, paličství, těžké poškození na majetku, křivé svědectví. V čl. 12. na př. se praví, aby ten, kdo zlomyslně úrodu bližního předčasně zkazil, náležitě jej odškodnil a starost o jeho rodinu i dobytek pro příští rok na se vzal. Kdyby toho učiniti nechtěl, měl se ospravedlniti buď dvanácti přísežnými svědky nebo soubojem.¹⁾ Týž trest stanoví se pro toho, kdo cizího nevolníka přemluvil k útěku.

Podobná ustanovení o souboji obsahuje zákon Alemannů, který vůbec v mnohém souhlasí se zákonem bajuvarským. Dr. Phillips soudí sice, že byl pravděpodobně sepsán za doby Chlotara II., Štěpán Baluzius praví však v předmluvě ke kapitulariím králů franckých, že všechny tři zákony — ripuarský, alemannský a bajuvarský — byly již za Theodoricha registrovány, za Chlotara opraveny a konečně za Dagoberta upraveny tak, jak je nyní známe.²⁾

Zákon Alemannů dovoľoval souboj též ovdovělé bezdětné ženě, nemohla-li na příbuzných svého muže vymoci si věna za příčinou nových vdavek; nebila se ovšem sama, nýbrž bojoval místo ní zjednaný *campio*.³⁾

Soudním soubojem mohl býti též urovnán spor ohledně mezních hranic; souboj měl se odbyvati na sporném pozemku samém, který připadnul vítězi, kdežto protivník jeho musil ještě za pokutu platiti dvanácte solidů.⁴⁾

¹⁾ „Et si negare voluerit, cum duodecim sacramentalibus iuret, aut cum campione cincto defendat se, hoc est pugna duorum.“ *Mansi*, o. c. str. 126. *Capitulare III. regis Dagoberti. Lex Baiuvariorum*, tit. XII., VIII. a IX.

²⁾ *Srv. Mansi*, o. c. str. 26.

³⁾ *Mansi*, o. c. str. 72. *Capitulare II. Dagoberti*, tit. LVI, 1.

⁴⁾ „Quando parati sunt ad pugnam, tunc ponant ipsam terram in medio, et tangant ipsam cum spatibus suis, cum quibus pugnare debent, et testificentur Deum creatorem, ut cuius sit iustitia, ipsius sit et victoria; et pugnent. Qualis de ipsis vicerit, ipse possideat illam contentionem, et illi alii prae-

Podobně, prohrála-li před soudem jedna strana při, směla se vzepříti proti rozsudku, který se jí zdál býti nespravedlivým, a žádati rozhodnutí soubojem. To však bylo přípustno pouze tehdy, „jestliže strana druhá nemohla předvésti dostatečný, zákonem předepsaný počet svědků přísežných“. ¹⁾

V zákoníku Frisů (začátkem IX. stol.) nalézáme dvě ustanovení, hodná povšimnutí. První vztahuje se na zločinné poškozování osobní cti a zní: „Jestliže buď ten, který jiného pomluvil, anebo ten, který byl pomluvou zneuctěn, sám jediný se nabídnul, že bude přísahati, řka: »Já sám budu přísahati; ty pak, máš-li k tomu odvahy, popři moji přísahu a zápasíš se mnou zbraní«, mohou tak učiniti, když je jim to vhod: jeden nechť přísahá, druhý ať přísahu popře a pak nechť přikročí k souboji.“ ²⁾

Ještě podivnější jest ustanovení druhé: byl-li někdo v tumultě zavražděn a nebylo možno pravého vraha vyhledati, směl příbuzný zavražděného za příčinou odškodného, které mu příslušelo, označiti vrahem libovolného člověka, který se v tlačenici té nalézal. Tento musil nyní zase jiného obviniti z vraždy a s ním se podrobiti souboji. Každému bylo však dovoleno, postavit za sebe zjednaného zápasníka; padl-li jeden z nich v boji, musil ten, který ho zjednal, zaplatiti králi 60 šilinkův a mimo to určité odškodné za zavražděného. ³⁾

sumptuosi, quia proprietatem contradixerint, duodecim solidos componant.“ *Mansi, o. c.* str. 81. *Capitulaire III. Dagoberti*, tit. LXXXIV.

¹⁾ *Mansi, o. c.* str. 83. *Capit. III. Dagob. tit. XCIV.*

²⁾ „Si aut calumniator, aut ille, cui calumnia irrogata est, se solum ad sacramenti mysterium perficiendum protulerit et dixerit: »ego solus iurare volo, tu, si audes, nega sacramentum meum, et armis mecum contende«; faciant etiam illud, si hoc eis ita placuerit: iuret unus et alius neget et in campum exeant.“ *Mon. Germ. Hist. in fol. Leg. t. III.* str. 666. *Cit. ZKTh.* 1898, str. 465—466.

³⁾ Poněkud dlouhé, ale zajímavé ustanovení zní: „Ille, qui compositionem homicidii quaerit, unum hominem interpellet, homicidam eum proximi sui vocans, et eum leudem (odškodné) occisi debere solvere. Et ille si responderit et dixerit: se velle cum coniuratoribus suis sacramento se pugnare, dicat ille, qui

Podivné zajisté řízení: odškodné musil příbuzný zavražděného obdržeti na každý způsob; nešlo-li to jinak, byli lidé, často zajisté úplně nevinní, donucováni ke křivým přísahám a soubojům! Ostatně byl zákoník Frisů — původem z IX. století — později porušen přídavky ze XIII. století, jak Heck dokazuje.¹⁾ Není proto vyloučeno, že dotčené ustanovení bylo tam rovněž podlouně zařazeno.

Zákon saský dovoloval souboj soudní v jediném případě: jednalo-li se o poškození na majetku nemovitém.²⁾

Za to zákonem Durinků dovoloval se soudní souboj všeobecně, ve všech trestních i občanských záležitostech soudních, při kterých vinník byl povinen aspoň 2 šilinky pokuty zaplatiti. Vedle tohoto všeobecného ustanovení uvádí se ještě zvláštní jeden případ: byla-li žena obviněna, že zločinným způsobem sprovodila muže svého se světa, mohla se podrobiti očistě soubojem, našel-li se mezi příbuznými muž, který by se žalobci k zápasu postavil.³⁾

Všecka uvedená zákonitá ustanovení nasvědčují tomu, že soudní souboj byl již za vlády Merovingů národům franckým a germánským velmi dobře znám,

homicidam eum interpellavit, se in placito publico eum interpellare velle, et ita faciat: interpellet eum in placito coram iudicibus et ille, qui interpellatus est, si negare non poterit, alium, quod sibi obiectum est, homicidii reum ostendat. Quod ita facere debet: producat hominem, quem voluerit, et iuret: »Quod ille homo homicidii, de quo ego interpellatus sum, reus est«, et tenens eum per oram sagi sui. Ille autem, si hoc sacramentum negare velit, iuret, et contra ipsum cum armis suis in campum procedat. Et uter in ipso certamine convictus fuerit et sibi concrederit, solvat leudem occisi; si autem occisus fuerit, haeres eius proximus homicidii compositionem exsolvat. In hoc tamen certamine licet unicuique pro se campionem mercede conducere, si eum invenire poterit. Si campio occisus fuerit, qui eum conduxit, 60 solidos . . . ad partem regis componat, et leudem occisi hominis exsolvat.“ O. c. str. 668.

¹⁾ Srv. Heck, *Altfrisische Geschitsverfassung*, cit. Michael, *Geschichte des deutschen Volkes* I. (1897) str. 236³.

²⁾ Mon. Germ. Hist. in fol. Leg. t. III. str. 80 (tit. XV. 1. 2.). Cit. ZKTh. 1898, 466.

³⁾ O. c. str. 466—467.

a že se k němu při soudních záležitostech často brávalo útočiště.

3. U Visigotů ve Španělech a Ostrogotů v Itálii nevyskytují se tak záhy stopy soudního souboje. Unger, který rovněž hájí domněnku, že souboj byl původu starogermánského, vysvětluje to tím, že tato dvě odvětví germánská stála dlouho před vydáním vlastních zákonů pod vlivem zákonodárství římského a že i vlastní jejich zákony byly sebrány a sepsány od mužů církve nebo rádců původu římského.¹⁾

Příčina může býti též jiná, jednodušší a snad pravděpodobnější: že totiž Gotové znali sice způsob, soubojem jako soudem Božím urovnávati své soukromé sporné záležitosti, že však do zákonodárných ustanovení nebyl prostě přijat. Nasvědčuje tomu dílem psaní Cassiodorovo k pannonským poddaným krále Theodoricha, o kterém jsme se na jiném místě již zmínili, dílem historicky zjištěný případ z r. 820. Místní velitel města Barcelony byl jakýmsi Sanilonem nařknut z felonie, t. j. porušení povinnosti vasallské. Oba přednesli svůj spor králi Ludvíku Pobožnému a žádali, aby jej směli urovnati soubojem, avšak nikoliv po způsobu soubojů franckých, nýbrž dle zvyku své vlasti: koňmo a se zbraní válečnou! Ludvík, ač zásadný nepřítel soudního souboje, svolil, a souboj odbyval se v Aix la Chapelle u přítomnosti velikého množství lidu.²⁾ Mohlo by se zdáti, že to byl vlastně již moderní souboj pro urážku na cti podniknutý. Leč všimněme si, že oba soupeřové vedli spor svůj před soudním tribunálem a že pouze na výslovné svolení královo boj podnikli s tím úmyslem, s jakým tenkrát souboj byl vůbec podnikán, totiž jako soud Boží, — kdežto podstatnou značkou moderních soubojů jest: úmyslné pomíjení instance soudní. Sbíрка zákonů Don

¹⁾ U n g e r: Der geschichtliche Zweikampf bei d. germ. Völkern. Göttinger Studien 1847, str. 354—355. Na str. 401 téhož spisu praví Unger, že se u Ostrogotů vyskytuje souboj soudní teprve v XI. století. Hofmann však dokazuje, že již v IX. století. Srv. ZKTh. 1898, str. 603.

²⁾ Mon. Germ. Hist. in fol. Scr. t. II., str. 499—501.

Alonza z konce XII. stol. jedná již ve 4. knize také o soudních soubojích.¹⁾

Pozoruhodné jest, že v zákonech Anglosasů se nečiní vůbec žádné zmínky o souboji. De Smedt se domnívá, že hlavní zásluhu na tom měli biskupové a kněží, z Říma k obrácení Anglosasů vyslaní, kteří s římskou věrou mezi nimi také římské právní názory šířili. Možná též, že klidné, střízlivé povaze obyvatelův Albionu se tento násilnický prostředek nezamlouval; anebo lze tu říci totéž, co o Gotech bylo řečeno: souboj soudní znali, avšak v zákonodárství místa nenašli. Dle svědectví Hefelova byl na jakési synodě anglické již v VII. století soudní souboj zapověděn.²⁾ Unger pak dokazuje, že v XI. století Vilém Dobývateľ souboj v Anglii zavedl.³⁾

Tím horlivěji pěstovali soudní souboj Lombardové. Již král Rotharis dovoluje ženě, která byla svým mužem obviněna z manželské nevěry, očistu soubojem, najde-li zápasníka, který by se za ni bil.⁴⁾ Totéž dovolil král Grimoald (661—671). O nejznamenitějším králi lombardském Luitprandovi již jsme se zmínili, že sice v soudní souboj mnoho důvěry neměl, avšak z ohledu na všeobecný zvyk svého národa k němu přece přivolil.

Hlavní zásadou při všech dosud uvedených zákonech bylo, že se smí k souboji přikročiti jen tenkrát, když vina či nevina obžalovaného jiným způsobem zjištěna býti nemohla. Též ne byl s o u b o j u k o n č e n í m s o u d n í h o ř í z e n í, nýbrž soudní instance dle jeho výsledku teprve definitivní rozsudek vynášela; soudní souboj byl pouze součástíkou soudního řízení.

Zákonitá ustanovení z doby Merovingů zůstala v platnosti také za vlády císařův a králů z doby Karolingů.⁵⁾

¹⁾ Srv. Ersch und Grubers Allgem. Encyklopaedie der Wissenschaften, I., 28. „Duell“ str. 180.

²⁾ Hefele, o. c. III², str. 349, 6.

³⁾ Unger, l. c. str. 355 a násl.

⁴⁾ Mon. Germ. Hist. in fol. Leg. t. IV. str. 48. Edictus Rothari c. CXCVIII.

⁵⁾ De Smedt, Études religieuses, 1894, str. 348.

4. Také naši slovanští předkové naučili se od západních svých sousedů, vedle ostatních ordalí, znáti též souboj. V staročeských památkách nazývá se souboj „sědanie“. Dr. Jireček shledává nejstarší stopu soudního souboje mezi Slovany v následující příhodě: mezi Vagry a Sasy vznikla pře o meze; jelikož spor jinak nemohl býti urovnán, došlo až k „dolíčení životem“. Na sporné mezi pustil se Vagrín se Sasíkem do boje. Vagrín v souboji padl a na místě tom postaven mezník.¹⁾

Zdeněk Tobolka se domnívá, že první případ, o němž písemná zpráva se zachovala, byl by provedl Svatopluk Moravský. Svatopluk, přišed v přestrojení mnicha ke dvoru císařskému, pravil:

„Kniežata, račte poslúchati!
Mú mi zemiú otjať bez práva,
a má žena ješť v jeho dvoře ješče zdráva.“

Císař jal se proto s ním hádati. Leč Svatopluk odpověděl:

„Toho chciu svým mečem dolíčiti.“

A když knížata nabídku přijali:

„Mnich tej řeči poče prositi roka,
ciesař na-ň vyvrže svého soka.
Pojide ciesařov sok v okoľ a zpievaje
a na mnicha nic netbaje.
Mnich, dosáh meče sedacího,
přetě soku ščit i jej samého.“

Ale Tobolka sám nepřikládá tomuto vypravování veliké důvěry. Dalimil, který příběh ve své kronice vypravuje, jest prý pramen pro dobu Svatoplukovu velice pozdní, i nemůže býti spolehlivým dokladem pro tento fakt historický. Podobně má prý se věc se soubojem sv. Václava s Radslavem.

¹⁾ Dr. H e r m. J i r e č e k, Slovanské právo, str. 187.

Dr. Jireček cituje, bez udání pramene, takto: Václav z Prahy vytieže, Zlický proti němu tieže. Václav vida, že se sníti, po poslu je se mluvíti: Ktož cti a užítka žádá, tomuť se jest bítí, toť má rada. Proto mně a tobě sluší se bítí, nedadúc ludu v boj jíti. Kterýž z naiů živ ostane, ten v obojem kněžstvie stane. Každmy vojsku s mírem státi, ni mně ni tobě pomáháti. — Vynidesta oba z lidí: slyš kakoť je Bóh v mír skludí. .“ — Radislav Kouřimský se podrobil. Správně poznamenává Jireček: „Co a jak se stalo, je sice legendární, ale sama z p r á v a o s o u b o j i m á n e p o p í r a t e l n ě r á z h i s t o r i c k ý.“¹⁾

Ostatně souboj sv. Václava nelze asi přičísti k soudním soubojům; byl to spíše souboj veřejný, „duellum auctoritate publica susceptum“, s tím toliko rozdílem, že šlechtě kníže postavil se do boje sám, místo aby některého z poddaných byl k tomu ustanovil.²⁾

Totéž bylo by říci o souboji, který prý Kazimír Krakovský nabídnul králi českému Janu — je-li zvěst ta vůbec historicky zaručena.

Prvním historicky spolehlivým dokumentem o souboji soudním v Čechách jsou práva Kunrátova — první psaný zákoník český. Tam čteme: „praeterea duellum, quod in vulgari dicitur kiy (kyj), non habeant, nisi ad extraneos“. ³⁾ Již z toho vysvítá, že zlozvyk

¹⁾ Dr. Herm. Jireček, o. c. str. 188.

²⁾ De Smedt nazývá takový souboj „konventionálním“, a rozlišuje jej na veřejný a privátní. Veřejný souboj konventionální jest zápas mezi dvěma vládci nebo vojevůdci anebo najatými kampióny, na základě úmluvy, kterou se zaručili, že ten národ má se pokládati za vítěze, jehož zápasník zvítězí. — Souboj konv. soukromý jest prý ten, který se odbývá mezi osobami soukromými, bez jakéhokoliv zakročení veřejné autority a proti jejímu zákazu, dle podmínek smluvených, a to buď z pomsty za utrpěnou urážku, k vůli satisfakci anebo i z pouhé bravury, aby mohli osvědčiti svoji neohroženost. (Srv. „Les origines du duel judiciaire“ par le R. P. Char. de Smedt... Compte rendu du troisième congrès scientifique international — a Bruxelles du 3. au 8. Sept. 1894. Cinquième section: Sciences historiques. Bruxelles 1895. Str. 233.

³⁾ K. J. Erben, Regesta dipl. nec non epist. Bohemiae et Moraviae. I. 350.

soubojový byl k nám z ciziny zavlečen, jelikož se původně Čechové směli bít jenom s cizincem, jestliže tento souboje si přál.

V pozdější době bylo toto omezení zrušeno, a souboj soudní dovolován za stejných podmínek a ze stejných příčin jako u národů západních.¹⁾

O Slovanech srbských píše Wippo: „Dicebant pagani (Srbové) a Saxonibus pacem primitus confundi; id per duellum, si caesar praeciperet, probari. E contra Saxones, ad refellendos paganos, similiter singulare certamen (quamvis iniuste contenderent), imperatori spondebant. Imperator hanc rem duello diiudicari inter eos permisit. Statim duo pugiles congressi sunt, uterque a suis electus: Postero christianus a pagano vulneratus occidit.“²⁾

Z toho vysvítá, že Srbové ještě před svým obrácením na víru křesťanskou souboj soudní znali; zpráva Wipponova vztahuje se na podrobení Slovanů králem Jindřichem III. kolem r. 1035.

Také Rusové dle svědectví téhož spisovatele znali dobře soudní souboj.

Celkem však lze znamenati, že zlořád ten u nás přece tak dlouho netrval, jako u národův západních; před začátkem XII. stol. nemáme ještě o něm zaručených zpráv, a koncem XIV. stol. se již zase přísně proti němu se strany státní zakročuje, tak že během XV. stol. přestal úplně.

5. O způsobu, jakým se souboj soudní odbýval, nemáme mnoho zpráv, a ty, co máme, jsou kusé a často se rozcházejí. Nebylyť ve všech zemích zvyky stejné.

Dle svědectví Gerdilova a četných jiných spisovatelův nesměla prý se žena bít osobně, nýbrž musila si zjednati zápasníka. Tvrzení taková měla by se snad opravit v ten smysl, že ženám bylo dovoleno, zjednati si kampiona, nechtěly-li se bít

¹⁾ Srv. Archiv český II. 94–96; též Zdeněk V. Tobolka „O staročeském souboji soudním“. — Časopis společnosti přátel starožitností českých. 1894, str. 88.

²⁾ Cit. Dr. Jireček, o. c. str. 188; Srv. Migne, sv. 142, str. 1243.

samy; známeť případy, zvláště u národův německých, že také ženy se podrobovaly osobně souboji. Žena provdaná musila míti k výzvě dovolení svého muže.

Člověk nemanželský nesměl se bítí leč zase pouze s bastardem. Otec se synem, bratr s bratrem zpravidla nesměli míti souboje. Kněží nemohli se bítí osobně, avšak zvláštní výsadou bylo jim dovoleno, aby si najali svého zápasníka. To dovoloval jim stát; — církev však souboj kněžím, i kdyby se tímto způsobem měl odbývati, přísně zakazovala, tak že případy takové byly velmi řídké. Také městům bývaly udělovány výsady, že mohly své spory vyrovnávati soubojem. S počátku považováno to za čestné. Když však počet soudních soubojův nad míru vzrostl a bil se kde kdo, považovaly to osoby vznešenější za urážlivé, aby týmž zákonem byly vázány. Proto udělil na př. císař Bedřich I. vévodům rakouským diplomem z r. 1166 výsadu, že nesměli býti donucováni, aby se osobně bili. Všeobecně nesměl se souboje účastniti mladík před 21. rokem věku svého, a stařec po dokonaném 60. roce.¹⁾

Prve nežli se přikročilo k souboji, musili zápasníci přísahati před oltářem, že se nebijí ze msty, nýbrž aby dokázali svého práva. Byli oděni ve lněnou halenu nebo plátěnou, jejíž rukávy sáhaly jen k lokti.²⁾

Cò se zbraní týče, zdá se, že se původně soupeřové bili jen kyjem, chránění jsouce štítem. Tak zní jedno ustanovení z doby Karla Velikého: „De soniste aut 600 solidos componat, aut cum 12 iuret, aut si ille qui causam quaerit, 12 hominum sacramentum recipere noluerit, aut cruce, aut scuto et fuste contra eum decertet.“³⁾ V témž svazku, str. 283, čís. 10, se uvádí podrobně: „Jestliže obě strany svědků tak se rozvadily, že žádná druhé ustoupiti nechce, nechť se vyvolí dva t. j. z každé strany jeden, kteří se štítem a kyjem ať zápasí, aby dokázali, která strana pravdu a která nepravdu vypovídá.“

¹⁾ Kard. Gerdil, o. c. str. 93—94.

²⁾ L. c. str. 94.

³⁾ Mon. Germ. Hist. in 4. Leg. sect. II. tom. I. str. 117, číslo 4.

Z té příčiny nazýval se soudní souboj po staročesku „kyj“. Později užíváno také mečův a jiných vražedných zbraní.

Rád českého práva zemského obsahuje vzhledem k osobám a zbráním při souboji toto ustanovení: „Pakli by měštěnin sedláka pohnal: máta se bíti kyji a s štíty velikými, neb jsta oba jednoho řádu chlapského; a to jest od starodávna ustanoveno, že k téj bitvě nemáta mečův užívati.“¹⁾ Vzhledem k souboji pánův ustanovuje se: „Když rovný rovného podle urozenie, tocižto pán pána, vládyka vládyku hlavy pohoní, všeho téhož řádu, jakož svrchu psán jest, máta požívati, i máta se bíti s meči i s štíty. A pakli by nižší vyššieho, totiž vládyka šlechtyce, pohnal z hlavy: když by ten pohnaný ohradil své právo před žalobú, dříve nežli naň žaloba vyšla, aneb jemu jeho řečník to vymienie, a řka: „Kdyžby přišlo na bitie, bítíť se s ním nechce, nebť jest nižšieho urozenie, nežli on“: tehdy pohnaný svú nevinu má prokázati přísahú na kříži sám sedm se zmatkem; a kdyžby všickni prošli, má prázden býti; a pakli by jediný zmátl, tehdá tu při ztratí. Ale když by sobě toho práva nevymienil před žalobú, má se s ním bíti, ač i jest púvod nižšieho urozenie; a tu bitva má jíti týmž řádem, jako svrchu psáno stojí.“ Tobolka se domnívá, že užívání meče vešlo ve zvyk od třináctého století, totiž od doby, kdy objevil se v životě českého národa nový proud západnický, proud romantismu.²⁾

Tento západnický romantismus objeví se nám v podivném světle, slyšíme-li, že i ženy musily se později potýkati s muži. Jelikož pak „Ein wip ist ein halber man“, jak se Jindřich z Nového Města (Apollonius kol r. 1300) vyjádřil, musil její soupeř až po půl těla státi v jámě; za to měla žena na sobě těsně přiléhající šat, hlavu pak ovinutou závojem, v zadu hluboko splývajícím a velikým kamenem obtěžkaným.³⁾

¹⁾ Srv. Český archiv II. 95—96.

²⁾ L. c. str. 94—95. Cit. Zd. Tobolka, o. c. str. 88.

³⁾ Em. Michael, Mittelalterliche Stimmen über die Gottesurteile. Cit. ZKTh. 1896. Str. 724.

Zdálo by se, že souboj kyjem neměl do sebe nic tak strašlivého, zvláště když zápasící mohli se proti nebezpečným úderům chrániti štítem. Nicméně dosvědčují četné zprávy, že býval velmi krutý a často končival smrtí jednoho, ano i 'obou soupeřův. Nejděsnější snad případ udál se ještě na sklonku středověku, v době, kdy soudní souboj na všech stranách takorčka již vymizel. Jest zároveň hroznou ilustrací surových mravů tehdejší doby. Útlocitnější čtenář nechť raději tuto stránku přeskočí!

Míníme souboj, kterému se 21. května 1445 podrobili Jacotin Plouvier a Mahnet Cocquel, měšťané valenciennští, za přítomnosti Filipa, vévody burgundského (Philippe „de bon“), a jeho syna, vévody v Charolais. Příbuzný Jacotina, Filip du Gardin, odepřel Mahnetovi dceru, o jejíž ruku se ucházel. Mahnet ze vzteku zavraždil otce své milenky a utekl pak do Valenciennes. Město toto mělo právo poskytnouti asylu každému, kdo v sebeobraně někoho zabil; musil však býti ochoten dokázati v souboji kyjem a štítem, že soupeře v poctivém boji skolil. Za této podmínky nemohl ho nikdo pronásledovati, leč že by s ním podnikl souboj. Jacotin, zvěděv o pobytu Mahnetově, spěchal za ním a obviňoval ho z úkladné vraždy, žádaje soudním soubojem toho dokázati.

Dne 21. května o 9. hodině ranní ubírali se oba soupeřové s ostříhanou hlavou, v těsně přiléhajícím oděvu z ovčí kůže, na ustanovené místo. Pokřižovavše se, usedli na černě potažená sedadla; poté přísahali před městským úřadem; Mahnet přísahal, že zabil Du Gardina v poctivém boji; Jacotin přísahal, že Mahnet lže. Přistoupilo se k souboji: šaty obou byly natřeny sádlem, ruce třeny popelem a potom odevzdán každému stejně dlouhý, těžký, sukovitý kyj a červený štít, který — na znamení svého občanského původu — drželi špičatým koncem vzhůru. Starosta města hodil před Jacotina rukavici a zvolal: „Konejte svoji povinnost.“

Mahnet začal první. Hodil Jacotinovi hrst písku do očí, a co tento se snažil vytrít si oči, udeřil jej kyjem přes hlavu. Jacotin však ani nezavrával, nýbrž vrhnul

se vší silou na soka, vyrval mu štít z ruky a povalil ho na zem, klekl naň, cpal mu písek do očí, kousal do uší a pěstí mu rozbil obličej na placku. — Filip Dobrotivý nemohl bez pohnutí k tomu přihlížeti. Poslal tedy svého pobočníka k městskému úřadu, aby udělil již nešťastníkovi milost. Magistrát však odvolal se na výsady města a nepovolil. Jacotin drásal zuby a nehty na ubohé oběti. Když konečně i lid začal reptati proti takovému ukrutenství, naplnil mu ústa pískem a obrátil obličejem k zemi; při tom ukousl zase Mahnet Jacotinu prst. To teprve jej rozběsilo: skákaje oběma nohama po jeho hřbetě, křičel: „Vzdej se, zrádče a doznej, že jsi příbuzného mého zrádně utratil.“

„Doznávám,“ úpěl Mahnet.

„Mluv hlasitěji, zrádče, aby to ostatní rozuměli,“ křičí Jacotin.

„Učinil jsem to,“ přiznává se opět Mahnet, a obrátiv obličej v tu stranu, kde věděl, že vévoda sedí, prosil úpěnlivě: „Ó milostivý pane, já jsem vám tak věrně sloužil ve válce proti Ženevským, pro Boha zachovejte mne před záhubou.“

Vévoda zakročil opět u městského úřadu. Marně. Jacotin udeřil mohutným kyjem čtyřikráte za sebou Mahnetu, uchopil ho pak za nohy a vlékl s místa zápasu. Ubožák byl ještě při vědomí a prosil o sv. zpověď. Odpustiv svému ukrutnému soupeři, skončil kajlně. A Jacotin? Byl vítězoslavně veden na radnici! ¹⁾ Nedivme se, že Voltaire nazval proto své krajany „tigres singes,“ tygřími opicemi!

Článek III.

Soudní souboj a církev.

1. Maně vyskytne se tu otázka, zda neučinila katolická církev ničeho, aby zlořádu soubojovému ve středověku učinila přítrž.

Vyskytli se spisovatelé, kteří tvrdili, že církev při nejmenším souboje ty aspoň trpěla. U nepřátel nás to

¹⁾ Vypravuje Alex. Mayer, o. c. str. 9—11. dle „Histoire du duel“ par Emil Colombey.

nikterak nepřekvapuje: ti jsou s nepříznivým úsudkem brzy hotovi, i kdyby pravdě historické bil přímo ve tvář. Mínění Schopenhauerovo jsme již slyšeli; dle něho byl by souboj vůbec výplodem křesťanství. Důkazův historických nepodává žádných. Ale ovšem, Schopenhauer nebyl historikem, nýbrž moderním filosofem, a u těchto stalo se již takorůzka zásadou, že jejich „tvůrčí“ spekulace historii a skutečnosti nepodléhá! — Setník Alex. Mayer dotekl se též církve, tvrdě, že papež Mikuláš I. nazval soudní souboj „právoplatným bojem“, a že biskupové a preláti církevní, když konečně ve XIII. stol. aspoň jim souboj byl zakázán, řekli: „So werden wir uns mit den Bichofstäben schmeissen.“ Důkazy uvízly mu bohužel v péře. Budeme míti co nevidět příležitost seznámiti se s dokumentárně zjištěným smýšlením papeže Mikuláše I. o souboji, které pak na historickou zdatnost p. Mayera vrhne podivné světlo.

Frederico Patetta, professor práva na universitě Turinské, pokusil se dokonce o důkaz, že církev, zvláště papežové soudnímu souboji přáli.¹⁾ Znameníť De Smedt však dokázal, že historické výzkumy Patetty nejsou v pravdě historickými a spočívají často na nedorozumění.²⁾ Také H. Mayer tvrdí všeobecně, že ve středověku nebylo proti soudnímu souboji, turnaji, foidám žádných církevních ustanovení.³⁾

S opravdovým podivením četli jsme též poznámku znamenitého a církevně smýšlejšího dějepisce dra. Jana Kř. Weisse. Týž, uváděje svědectví Tacitovo o soubojích starých Germánův, praví, že později tento druh soubojů (u národů severních Holm-ganga zvaný, Holmr = kameny ohraničené místo zápasu, Ganga = boj) se u křesťanských Germánův změnil v soudní souboj, který církev trpěla.⁴⁾

¹⁾ Fred. Patetta, *Le ordalie, studio di storia del diritto, e scienze del diritto comparato*. Torino 1890.

²⁾ Srv. *Études religieuses*, 1895, I. str. 35–73.

³⁾ H. Mayer, *Lehrbuch des deutschen Strafrechtes*. Leipzig 1895, 5. Aufl. str. 490.

⁴⁾ Dr. Weiss, o. c. III. Band, 6. Aufl. 1900. Str. 92.

Konečně, abychom ještě jednu autoritu uvedli, píše Hinschius: „Im Gegensatz zu dem gemeinen, mittelalterlichen Recht, welches bloss den Geistlichen den Zweikampf bei Strafe untersagt hatte, hat die päpstliche Gesetzgebung seit dem XVI. Jahrhundert denselben allgemein, also auch für die Laien verboten und das Trienter Konzil ist derselben darin gefolgt.“¹⁾ Dotčený spisovatel připouští sice, že církev také soudního souboje nedovolovala, že se však tresty, ustanovené na neposlušné, vztahovaly pouze na osoby duchovní.

Při veškeré úctě k posledně jmenovaným spisovatelům jest nám doznati, že jejich názory o církevním stanovisku ke středověkému souboji spočívají buď na omylu, nebo neznalosti pravého stavu věci. Četné, authentické dokumenty nás přesvědčí o pravém opaku: církevní stanovisko bylo i vůči soudnímu souboji vždycky zamítavé, církev činila, co jen za tehdejších poměrů činiti mohla, aby zlořádu tomu učinila přítrž. Nepodařilo-li se jí to hned, jest příčiny hledati mimo církev. Přistupme k důkazu!²⁾

2. Chceme-li celou otázku probíratí pořadem chronologickým, musíme se ještě jednou vrátiti k zákonu krále Gundobalda s počátku VI. století, ve kterém se po prvé soudní souboj dovoluje. Sotva že zákon byl uveřejněn, vystoupil ostře proti němu s v. Avitus, arcibiskup vienneský a primas burgundský, domlouvaje osobně králi, aby od pověrečného a nespravedlivého tohoto prostředku soudního upustil. Král Gundobald se hájil, uváděje dva důvody: 1° že souboj soudní spočívá na přesvědčení lidu, že Bůh straně nevinné pomůže k vítězství; 2° že také války národů se o tutéž ideu náboženskou opírají, a obyčejně strana, která zastává věc spravedlivou, že zůstává vítěznou. Avitus však břitce obě námitky odbyl, řka: Kdyby válčícím národům šlo o soud Boží, zajisté by se strachem

¹⁾ Hinschius, System des kath. Kirchenrechtes mit besonderer Rücksicht auf Deutschland, V. 1895. Str. 799 a j.

²⁾ Při vyhledávání příslušných dat velmi nám posloužil článek M. Hofmannův v „Zeitschr. für kath. Theologie“, 1898.

pamatovali na slova Písma: „Dissipa gentes, quae bella volunt“, a řídili se raději příslibem Božím: „Mihi vindicta, ego retribuam, dicit Dominus.“ Či spravedlnost božská nedovede bez oštěpův a mečů sporné záležitosti urovnati? Co pak se tvrzení Gundobaldova týče, že v souboji a válce obvyčejně nevinná strana vítězí, dokazuje Avitus pravý opak, že totiž velmi často nespravedlnost vyhrává, „praevallet iniquae partis vel superior fortitudo vel furtiva subreptio“. ¹⁾

Právě z této odpovědi sv. Avita odvozuje De Smedt, že souboj byl původně považován za jakýsi druh pěstního práva mezi osobami soukromými, jako válka mezi národy, — bez jakékoliv pověřivé ideje náboženské. Avitus prý vyvrací opačný o tom názor Gundobaldův. Je těžko pochopiti, kterak učený badatel mohl slova Avitova v tento smysl vyložit. Avitus nepopírá, že obecné mínění přikládá souboji a válce onu ideu náboženskou, ale zároveň dokazuje, že se tak děje neprávem, jelikož zkušenost dosvědčuje, že v bojích takových často nevinná strana podlehla, z čehož vyplývá, že přesvědčení lidu jest pověrečné a pokoušením Boha.

De Smedt soudí dokonce, že sv. Avitus byl prý námitkou krále Gundobalda pomaten a nevěda jiné odpovědi, pouze zmíněnými dvěma citáty z Písma se proti ní ohradil. Ku podivu: sv. Agobard, který nám tento dialog zachoval, uvádí jej právě za důkaz, kterak již Avitus, vrstevník Gundobaldův, soudní souboj se vší rozhodností zavrhnul, i praví o něm, že to byl muž „eloquentia facundissimus, ingenio acerrimus . . . litterarum etiam saecularium doctissimus: qui cum eodem Gundobaldo frequenter de fide altercavit“. Zdá se tedy, že se De Smedt ve výkladu odpovědi sv. Avita mylí, v patrné snaze, aby dokázal, že původní rys soubojů soudních nebyl totožný s ostatními druhy soudů Božích!

3. Ostatně, nechť čtenář o odpovědi sv. Avita soudí jakkoli: přímo klassickým dokladem, kterak církevní mužové o souboji soudním smýšleli, jest list sv.

¹⁾ Srv. Migne, o. c. svazek 104. Str. 125.

Agobarda k císaři Ludvíkovi o téměř zákoně Gundobaldově.¹⁾ Všecko, co se stanoviska rozumu i víry proti souboji lze říci, nalezneme již v dotčeném listě přesně a důmyslně vytčeno. Jelikož psaní toto pro naši otázku jest velmi důležité, neváháme je v hlavních rysech sdělit.

Doporučiv císaři, aby obsah listu vážné úvaze podrobil, dokazuje nejprve všeobecně, kterak se souboj přičí duchu zákona křesťanského, zákona vzájemné lásky. Všem křesťanům vštípena je sv. apoštoly a jejich nástupci jedna víra, jedna naděje, jedna láska, tak že všickni bez rozdílu, „omnes omnino ex diversis gentibus, diversis conditionibus, diverso sexu, nobilitate, honestate, servitute diversa“, mohou volati ke společnému otci: „Otče náš, jenž jsi na nebesích . . . odpusť nám naše viny, jakož i my odpouštíme našim vinníkům.“ Zákon křesťanský je tedy zákonem lásky a slitování. I pokračuje: „Quoniam unus panis, unum corpus Christi, imo unus Christus secundum Apostolum sumus: expoliantes nos veterem hominem cum actibus eius, et induentes novum, eum qui renovatur in agnitionem secundum imaginem eius, qui creavit nos.“ Životním principem pravého křesťana musí býti láska ke všem, i k nepřítelům „quia omnes reconciliati sunt in uno corpore Deo et in tantum unum corpus effecti in uno spiritu, ut Christus potius quam Christiani dicantur“.

Nabyv takto půdy, upozorňuje císaře, kterak světské zákonodárství — míní zákon Gundobaldův, který dosud byl v platnosti, — se často přičí tomuto zákonu lásky. Zákon lásky žádá, aby ve věcech sporných uvěřilo se svědectví mužů spolehlivých a zbožných, a tak pře svorně a klidně byly urovnávány, kdežto zákon Gundobaldův svědectví takového nepřipouští a nařizuje krvavé vyrovnání soubojem. „Zdá se to mně, služeb-

¹⁾ Sv. Agobard převzal správu diecese lyonské r. 813; zemřel r. 840 nebo 841. Byl mužem neobyčejně vzdělaným. Četné jeho spisy vydal r. 1605 v Paříži Massonus, naleznuv je pohozené u kteréhosi knihkupce v Lyoně. Štěpán Baluzius uspořádal r. 1666 nové, kritické vydání. Dle tohoto přijal je ve svoji sbírku Migne, sv. 104.

níku tvému, byť i poslednímu, přece věrnému, velmi nepřístojným, že křesťan nesmí svědčiti ve prospěch křesťana, ani bratr ve prospěch bratra svého. Neboť, jak svrchu bylo řečeno, jsou to bratři a synové Boží, protože mají jednoho otce — Boha. Že spravedlivý muž nesmí svědčiti proti nespravedlivému, přijde odtud, že světský jejich (t. j. těch, kteří se spravují zákonem Gundobaldovým) zákon jest jiný, ačkoli by se měli řídití jedním a týmž zákonem — Božím. Má-li vůbec někomu zakázáno býti svědectví před soudem proti křesťanu, měl by to býti nevěřící nebo kacíř.“¹⁾

Proto vyzývá císaře, aby přinutil „Gundobaldos“, aby se řídili zákonem Franků. Stává se totiž, „že ne-
toliko mužové zdraví a silní, nýbrž i nemocní a starci
bývají donucováni k souboji, často pro nepatrné věci“. I stává se, že v takových zápasech mnohý nevinný
padne „nikoli bez ztráty pravé víry, lásky
a zbožnosti, jelikož se domnívají, že Bůh je při
tom, který bratra svého přemohl a do propasti běd
uvrhl. Toť poblouznění nejhoršího druhu
a převrácený řád, že pro takové nepra-
vosti Písmo pravdy se hanobí a svornost
křesťanská ruší, a že o Bohu, který při-
rozeností svou dobro samo jest, tak ní-
zko se smýšlí, jako by nadržoval zbujní-
kům a byl nepřítelem ubohých“.

Pokračuje v důkaze, jak se souboj přičí zá-
konu Kristovu. Kristus napomíná, abychom křivdu
snášeli a ponechali soud Bohu, nelze-li jinak. Oni však
praví: „Jen se bij statečně, neboť toho, kdo si tvůj
majetek osvojuje aneb v pochybnost uvádí, jistě pře-

¹⁾ „Quodsi hominibus impossibile est omnes discernere, qui sint de civitate Dei, qui vero de civitate diaboli, saltem quos evidentissime ex fructibus propriis cognoscunt, et litterae apostolicae a corpore Christi separatos docent, reiiciant de hoc testimonio. Quos autem una corporis Christi compago tenet... cur de mutuo repelluntur testimonio? ... Ex qua re oritur res valde absurda, ut si quis eorum... commiserit aliquam pravitatem, non coarguatur testibus, sed sinatur periurare, tamquam non fuerint, per quos veritas agnoscí posset.“ L. c.

můžeš; i slibuji mu pomoc Boží, ačkoliv jsou tak daleci evangelické lásky!“¹⁾

Že spoléhání na pomoc Boží při souboji jest hrubou pověrou, dokazuje z dějin: „Kdyby v tomto životě nevinní vždycky vítězili a vinníci v boji podléhali, nebyl by Farao zabil Josiáše, nýbrž Josiáš Faraona; nikoliv Jana Herodes, nýbrž Herodesa Jan. Aniž by bylo svaté město Jerusalem, slavné zástupy mnichů, klerikův a ostatních věřících, podlehl Saracenům, jako i jiná města a jiné země. Nepravíme to, abychom popírali, že Prozřetelnost Boží někdy vysvobozuje nevinné a trestá škůdce, nýbrž proto, že nikdy Bůh nepři-slíbil, že se tak vždycky státi musí, vyjma na posledním soudě! . . . A protože se takové zápasy velice přičí prostotě a zbožnosti křesťanův a jsou v naprostém rozporu s naukou evangelickou, budiž mysl křesťanská daleka toho, aby se snažila krvavým bojem vyhnouti se příkořím tohoto světa.“ Na důkaz uvádí četrná místa z Písma svatého a končí: „Věřící nesmí se domnívati, že Všemohoucí Bůh tajné záležitosti lidí již v tomto životě odhalí vřelou vodou nebo žhavým železem, — tím méně ukrutnými boji.“

Z té příčiny mělo by se soudní řízení omeziti „in discussione causarum et subtilitate investigationum“, t. j. na spravedlivé a všestranné šetření, jak dalece důmysl lidský stačí.

Závěrečný úsudek jeho zní: „Jelikož tomu všemu tak jest, kdo by mohl býti tak zpozdlým, že by věřil, že, bijí-li se dva pro nějakého mlýnského osla nebo věc ještě malichernější, nemůže padnouti ten, kterého za právního vlastníka považují, ačkoliv snad má na svědomí mnohem čtenější a těžší hříchy, nežli jeho protivník, za které by zasluhoval trestu? Věru to

¹⁾ „Pugna securus; quia illum, qui tua repetit, aut contendit, absque dubio superabis: et divinum eis promittunt adiutorium, qui tam contrarii existunt evangelicae pietati! Hinc iam ad certamen audaciter proceditur; ubi duo cominus veniunt parati, ut si invicem crebris ictibus caedant pro talibus rebus, quas multo minus amare debuerant, quam se ipsos adinvicem.“ L. c.

není zákon, nýbrž prosté vraždění, zasluhující tím větší hanu, že bylo vymyšleno lidmi, kteří se netoliko nemodlili k Bohu, nýbrž se i rouhali Jeho moudrosti.“¹⁾

Doslovně tyto výňatky doporučujeme všem, kteří se domnívají, buď že souboj soudní nebyl tenkrát považován za soud Boží, nebo že církev jej ve středověku schvalovala. Jiných důvodů ani dnes proti souboji Božímu neznáme, nežli jak je důmyslný sv. biskup tak břitce naznačil: Soudní souboj a s ním také ostatní soudy Boží příčí se křesťanskému zákonu lásky, Písmu sv., lidskosti i zdravému rozumu; proto jsou to hrubě pověřčivé, nespravedlivé a ukrutné soudní prostředky, hodné zavržení. Co pak se poslední, závěrečné věty týče, zda nevyvolává maně vzpomínku na naše moderní rytíře stavovské cti, kteří se sice nebojí ni Boha, ni pána, ale v každém okamžiku jsou ochotni se navzájem vraždit, káže-li tak „čestný kodex“?

Ještě jednou chopil se sv. Agobard péra, aby dokázal, kterak všecky t. zv. soudy Boží, spolu se soubojem, jsou v naprostém rozporu s naukou Kristovou a Písmem sv. vůbec.

Ohlásiv své thema, že totiž chce na základě jasných výroků Písma sv. Starého i Nového zákona dokázati, kterak soudní souboje se příčí Zákonu a úradkům Božím, připojil ihned překvapující argument „ex absurdis“ řka: Kdyby Bůh chtěl, aby bojem a vzájemným vražděním měla býti vypátrána pravda skrytá, nebyl by přikázal, aby se všude zřizovaly úřady a soudní instance — byly by úplně zbytečné. Rovněž tak zbytečné by bylo všecko dokazování pomocí svědků, a všecky přísahy: soubojem by se vše spravilo.²⁾ Poukázav pak na vládnoucí zlovyk soudů

¹⁾ Srv. Migne: Patrol. Lat. tom. 104, str. 114—122.

²⁾ List začíná slovy: „Incipiunt testimonia divina de litteris evangelicis et apostolicis atque prophetis, quibus luce clarius demonstratur contraria esse reconciliationi generis humani

Božích, táže se: „Jelikož žádný zákon Boží, ano ani lidský něco takového nepotvrzuje, a hloupí lidé přece to nazývají soudem Božím: kterak se to dokáže, že jest to skutečně Boží soud, čeho Bůh nikdy nepřikázal, nikdy nežádal . ?“¹⁾ Připojiv ještě několik podobných úvah, cituje konečně na 60 výroků Písma sv. a dokazuje duchaplnou exegesi pravdivost své these.²⁾

4. Stejně rozhodně, jako Avitus a sv. Agobard, vystoupili proti souboji opatové Ivo Chartresský (v XI. stol.) a sv. Bernard. V listě svém k duchovenstvu a lidu východní Francie z r. 1146 horlí Bernard proti hromadným soubojům, ježto prý nejsou „militia“, nýbrž „malitia“, a napomíná šlechtu, aby věnovala síly své raději věci Boží: křížáckým výpravám. Ostatně nejsou výrazy, kterých sv. Bernard užil, dosti jasné; snad rozumí slovem „militia“ také turnaje, které již tehdy byly u šlechty velmi oblíbeny.³⁾

ac reconciliatori Christo, pugnae domesticae et conflictus fraterni, putantium rerum labentium dubia et occulta posse patefieri, et per res contrarias veritati veritatem latentem monstrari. Nam si omnipotens Deus . iudicii veritatem in rebus latentibus per mutuas caedes inveniri voluisset aut permisisset, nec iudices aut magistros per singulas urbes constitui praecepisset, nec testibus inficientes convinci, nec ubi testes desunt, controversiam per iusiurandum finiri.“

¹⁾ „Cum autem nihil tale lex divina, vel etiam humana sanxerit, et vani homines nominent ista iudicium Dei: unde probari potest iudicium esse Dei, quod Deus numquam praecepit, numquam voluit, numquam denique sanctorum et quorumlibet fidelium exemplis introductum monstratur?“

²⁾ Srv. Migne o. c. sv. 104. Liber de divinis sententiis digestus . . . contra damnabilem opinionem putantium, divini iudicii veritatem igne vel aquis vel conflictu armorum patefieri. Str. 249–268.

³⁾ „Cesset pristina illa non militia, sed plane malitia, qua soletis invicem sternere, invicem perdere Quae miseros tam dira libido excitat, quod proximi corpus gladio, cuius fortassis et anima perit, transverberent? Sed nec effugit, qui gloriatur: et ipsius animam pertransibit gladius . . . Illi se dare discrimini insaniae est, non virtutis, nec audaciae, sed amentiae potius est adscribendum.“ Srv. Mansi, o. c. sv. 182. Str. 566.

Spisovatelé, kteří tvrdí, že církev ve středověku ordalie a soudní souboj trpěla, ano schvalovala, sotva asi četli dotčené spisy sv. biskupův a Otců církevních, které nám názory církevně smýšlejících vrstevníků jejich tlumočí.

5. Všech? Což neschválili církevní Otcové, shromáždění na synodách v Dingolfingách, Neuchingách a Frankfurtě souboj soudní, a sice krátce před tím, nežli sv. Agobard vystoupil proti němu?

Co se prvních dvou synod týče, není dosud jisto, byly-li to synody dvě nebo pouze jedna. O synodě v Dingolfingách r. 772 odbývané zmiňují se četní historikové bavorští; Marek Welser našel též v jakémsi starém rukopisu její usnesení zaznamenaná, která mimo to i v některých kodexech „*legis Baiuvariorum*“ jako přídatek se vyskytují. Nikde však se nedočítáme, že by tyto *canones* byly dosáhly schválení nejvyšší autority církve. Mívají čtyři oddělení: 1° usnesení, týkající se církevní správy in specie; 2° stanovy o jakémsi bratrství, jehož účelem byla modlitba za zemřelé; 3° protokol o průběhu jednání na synodě; 4° stanovy, vztahující se na světské zákonodárství (*de popularibus legibus*).

Až ke sklonku XVIII. stol. připisovala se všecka tato usnesení jedné a téže synodě. R. 1777 vyslovil professor Schollner z Ingolstadtu domněnku, že stanovy poslední (sub 3° a 4°) pocházejí od synody jiné, v Neuchingu, která se krátce po synodě dingolfingské odbývala.

Vzhledem k námitce naší jest především podotknouti, že obě synody měly spíše ráz světského zasedání nežli církevního shromáždění: obě odbývaly se za předsednictví bavorského vévody Tassila. Usnesení synody v Dingolfingách začínají slovy: „*Haec sunt decreta, quae constituit sancta synodus in loco, qui dicitur Dingolfingen, Domino Tassilo mediante.*“ Stejně začíná část 4. *de popularibus legibus*. Protokol pak o jednání synody v Neuchingách začíná: „Za věčného panování Pána našeho Ježíše Krista a ve 24. roce vládaření Tassila byl kníže tento inspirován,

aby svolal celý sbor šlechty říšské do města, jménem Nirhinga, aby tam uspořádal . . .“ Z té příčiny neměly a nemají usnesení obou synod pro všeobecné církevní záležitosti žádného významu a jsou skutečně pouhými dodatky k světskému zákonu Baiuvariorum.

Mimo to ani jedna ani druhá synoda soudního souboje prostě neschválila, nýbrž světským zákonem již dovolený souboj do jisté míry omezila. Dotyčný kanon synody dingolfingské (can. 11.) zní: „Byl-li někdo z nějakého přčinu obžalován, smí se svým žalobcem vyrovnati se po dobrém, dříve nežli se jím boj, který sluje Wehading, dovolí.“ Pamatujeme se ještě, že sv. Agobard si téhož přál: aby bylo soupeřům dovoleno, po dobrém se vyrovnati, a aby nebyli donucováni k souboji!

Synoda v Neuchingách ustanovila (can. 5.): „Odváží-li se někdo, když již soudem Božím, který nazýváme Kamfwic, spor byl vyrovnán, s toutéž žalobou proti svému dřívějšímu žalobci vystoupiti, musí v kostele se třemi přísežnými pomocníky složiti přísahu, kterou nazýváme Asteia.“¹⁾ Ani zde neshledáváme žádného formálního schválení. Ovšem, mužněji byli by shromáždění hodnostáři církevní jednali, kdyby byli souboj podobně odsoudili, jak to brzy po nich sv. Agobard učinil. Příčinou jejich liknavosti byla zajisté přítomnost zeměpána, který sám dotčený zákon Baiuvariorum schvaloval.²⁾

Co pak se sněmu frankfurtského týče, který r. 794 za přítomnosti Karla Velikého se odbýval, jest podotknouti, že případ, na který se někteří spisovatelé odvolávají, nebyl souboj, nýbrž některé jiné ordale, a že mimo to se výslovně praví, že ani král ani synoda onen soud Boží nenaporučili. Jednalo se o očistu verdunského biskupa Petra, který byl nařknut z velezrády. Dotčené místo

¹⁾ Du Cange odvozuje název ten od atya = nenávist; měl tedy přísahati, že nepodal žalobu z nenávisti.

²⁾ Srov. Hefele, Konzilien-Geschichte. III. Bd. 2. Aufl. Str. 607—614.

vypovídá, že obviněný biskup, nemoha sehnati svědků, kteří by ve prospěch jeho vypovídali, zjednal si bez svolení krále a synody muže, jenž se podrobil soudu Božímu, kterým nevina biskupova byla prokázána.¹⁾ Zdá se, jako by se zvláštní důraz kladl na to, že ani král ani synoda neměla na očistě té účastenství, z čehož by následovalo, že se způsobem tím nebyli srozuměni. Ostatně jsme se již zmínili na jiném místě, že Karel Veliký byl zásadně proti soudnímu souboji, tak že by jistě nebyl připustil, aby v jeho přítomnosti se nějaké opačné usnesení stalo. Jednání biskupa Petra ovšem nelze schvalovati, že chtěl nevinu svou soudem Božím dokázati. Jest však uvážiti, že za tehdejších poměrů mu jiné cesty nezbývalo, jelikož — jak akta vypravují — nemohl sehnati svědkův; buď musil nechat na sobě podezření z velezrády, nebo se podrobiti očistě soudem Božím. Ve slabé chvíli vyvolil to poslední.

6. Není tedy pravda, že na dotčených třech synodách soudní souboj byl schválen. Za to známe církevní synody, na kterých byl přímo zakázán. Již kolem r. 691 nebo 692, tudíž nedlouho po tom, kdy souboj zákony světskými byl zaveden, zapověděla jedna synoda anglická (can. 6.) soudní souboj. Synody té zúčastnil se král Ina z Wessexu s četnou družinou světských pánů, biskupové Heddi z Manchestru a Erconwald z Londýna, sv. Aldhelm, opat z Malmesbery, a „magna congregatio servorum Dei“.

Přímo klassicky důležitý jest výnos synody, r. 855 ve Valenci slavené, které se zúčastnili biskupové a preláti tří církevních provincií: lyonské, vienneské

¹⁾ „Qui episcopus, dum cum quibus iuraret non invenisset, elegit sibi ipse, ut suus homo ad Dei iudicium iret et ille testaretur, absque reliquiis et absque s. evangeliiis, solummodo coram Deo, quod ille innocens exinde esset et secundum eius innocentiam Deus adiuvaret illum suum hominem . . . Tamen eius homo ad iudicium Dei exivit, neque per regis ordinationem neque per sanctae synodi censuram, sed spontanea voluntate, qui etiam a Domino liberatus, idoneus exivit.“ Mon. Germ. Hist. in 4 Leg. Sect. II. tom. I. str. 75. Cit. Z. K. Th. 1898 str. 609.

a arleské. Odsoudivše (can. 11.) zlozvyk, že obě soudící se strany bývaly připuštěny k přísaze, ustanovili Otcové v následujícím kánoně takto: „A protože následkem takových přísah, lépe křivých přísah, často dochází k boji se zbraní a v době míru, jakoby v čas války, krev se prolévá . . ., ustanovujeme dle starodávného církevního řádu, aby každý, kdo v tak nespravedlivém, křesťanské smířlivosti příčícím se boji druhého zabil, nebo těžce zranil, jako sprostý vrah a krví potřísněný lupič ze společnosti církve a všech křesťanů byl vyloučen a na každý způsob k zákonité pokutě přinucen. Ten pak, který v boji padl, má býti jako samovrah a člověk, který dobrovolně smrt si vyvolil, při vzpomínce, která při mši sv. se koná, vyloučen a jeho mrtvola beze zpěvu a modlitby — dle nařízení sv. kánonů — býti pohřbena.“ Poté žádají Otcové císaře, aby vzhledem k těžké mravní i hmotné záhubě, do které vládnoucí zlozvyk uvrhuje, oběma kánonům též císařské sankce udělil.¹⁾

7. Tresty, které se zde na soudní souboj stanoví, podobají se úplně trestům, které později papežové na moderní duellanty uvalili. Z okolnosti, že Otcové appel-

¹⁾ „Et quia ex huiusmodi iuramentorum, immo periuriorum, contentione etiam usque ad armorum certamina solet prorumpi, et crudelissimo spectaculo effunditur cruor belli in pace, statuimus iuxta antiquum ecclesiasticae observationis morem, ut quicumque tam iniqua et Christianae paci inimica pugna alterum occiderit, seu vulneribus debilem reddiderit, velut homicida nequissimus et latro cruentus, ab ecclesiae et omnium fidelium coetu separatus, ad agendam legitimam poenitentiam modis omnibus compelleretur. Ille vero, qui occisus fuerit, tamquam sui homicida, et propriae mortis spontaneus appetitor, dominicae oblationis commemoratione habeatur alienus, nec cadaver, iuxta sanctorum canonum decretum, cum psalmis vel orationibus ad sepulturam deducatur. Super quibus duobus titulis, propter tam funesta et horrenda animarum vel etiam corporum exitia, Christianissimi imperatoris pietas sacerdotali omnium nostrum supplicatione imploranda est, ut . . . necessarium ecclesiasticum decretum propria auctoritate confirmet.“ Srv. Mansi, o. c. sv. 15. str. 9—10.

luji na „starodávny řád církevní“, lze souditi, že již dávno před tím musily býti v obyčeji. Žádost, aby též císař usnesení synody schválil, nebyla zajisté bez příčiny. Co by pomohla záповěď církevní, kdyby moc světská stála na svém a souboj soudní trpěla dále? Bohužel vyzněla prosba téměř na prázdno. Karel Veliký užívání souboje sice omezil, dotyčných zákonů však nezměnil; nástupcové pak jeho, jakož i vladařové jiných zemí zlozvyk soubojový dokonce podporovali. Tak zůstaly kánony církevních synod bez úspěchu. Chyběl ještě hlas nejvyšší autority církevní.

8. Professor Patetta se domnívá, že toto dlouhé mlčení papežů se musí vykládati jako tiché schvalování ordalií a soubojů soudních! Na to odpovídáme se Smedtem: Musí se to skutečně tak pojímati? Především není dokázáno, že papežové hned s počátku o zlořádech těch věděli. Jak jsme viděli, byl soudní souboj nejdříve zaveden v zemích germánských a frankých; v Itálii vyskytují se jeho stopy o několik set let později. Uvážíme-li k tomu tehdejší komunikační prostředky, nebylo by se co diviti, že papežové neměli dlouho o celé té věci známosti buď žádné, nebo velmi povrchní. Známe případy z dějin církevních, že mužové vysoce vzdělaní nevěděli o věcech velmi důležitých ničeho. Když na př. sv. Agustin r. 395 byl na biskupa vysvěcen, neznal kánonu sněmu nicaejského, dle něhož bylo jeho svěcení irregulárním, ačkoli v Africe autentický exemplář usnesení onoho sněmu byl: přinesl jej tam přímo z Nicaeje Caecilian z Karthaginy.¹⁾ Týž sv. Augustin byl ještě r. 405 toho mínění, že proslavená synoda sardická z r. 343 byla ariánskou. Ano sv. Agobard, ačkoliv uprostřed zemí, ve kterých světským zákonodárstvím soudní souboj byl dovolen, nevěděl ještě kolem r. 830, že vedle zákona Gundobaldova také kapitulária Karla Velikého a jiných soudobých vladařů soudní souboj doporučovala, ano že i císař

¹⁾ „Adhuc in corpore posito beatae memoriae patre et Episcopo meo Valerio, episcopus ordinatus sum, et sedi cum illo: quod concilio Nicaeno prohibitum fuisse nesciebam; nec ipse sciebat.“ Epist. 213 al. 110, n. 4., Migne, o. c. sv. 33, str. 967.

Ludvík Pobožný, kterému psaní proti zákonu Gundobalovu poslal, soudní souboj rovněž dovolil!

Za takových okolností není pravděpodobno, že Řím dotčených zákonů po delší dobu také neznal. Podivení, které se ve psaní papeže Mikuláše I. (858 až 867) nad tímto zvykem zrcadlí, nasvědčuje naší domněnce.

Avšak dejme tomu, že papežové o věci té dosti záhy věděli: musí se jejich mlčení vysvětlovati, jako by je schvalovali? Souboj soudní byl zaveden světským zákonodárstvím. Církev pak není povolána, každý světský zákon podrobiti své kritice, pokud jenom nejsou jím nejvyšší zájmy věřících ohroženy. Byla-li tážána o radu, pronese zajisté svůj úsudek, srovnává-li se zákon světský se zákonem Božím. Někdy ozve se též z vlastního popudu, uzná-li toho potřebu a předvídá-li, že hlasu jejího bude dbáno. Ale jinak mlčívá — ne že by všecko schvalovala, nýbrž z důvodů vyšších. Jaké nesrovnalosti našli bychom v různých světských zákonech naší doby! Církev k nim mlčí; ale že by její mlčení bylo tichým jich schvalováním, soudný člověk sotva připustí. Mlčí, aby se předešlo většímu zlu. Význačnou v tom směru jest odpověď, kterou dal Řehoř Veliký (590—604) sv. Augustinu, prvnímu biskupu Anglie. Tento se tázal, má-li osobám, které, pokud ještě žily v pohanství, uzavřely sňatek s pokrevnými příbuznými, po jejich obrácení na víru křesťanskou poručiti rozvod, a kdyby na to nechtěly přistoupiti, vyloučiti je od stolu Páně? Řehoř odpověděl: „Nechť se pro tuto věc nevyklučují od přijímání těla a krve Páně, aby se nezdálo že je trestáme pro něco, čeho se před křtem sv. z nevědomosti dopustily. Církev sv. v této době mnohé s veškerou horlivostí napravuje, jiné shovívavě snáší, jiné z opatrnosti přehlíží a trpí, tak že zlo, které vlastně zavrhuje tím, že je snáší a přehlíží, stává se menším.“¹⁾

¹⁾ „Non pro hac re corporis ac sanguinis Domini communione privandi sunt, ne in eis ulcisci videantur, in quibus se per ignorantiam ante lavacrum baptismatis astrinxerunt. In hoc tempore sancta ecclesia quaedam per fervorem corrigit, quaedam per mansuetudinem tolerat, quaedam per considera-

Církev mlčívá též ke sporům theologickým, víry a mravů se týkajícím, přenechávajíc píli a důvtipu učenců volnou půdu. Definitivně řeší sporné otázky jen tenkrát, hrozí-li nebezpečí, že by jedna nebo druhá strana mohla zabřísti do patrných bludův, anebo jestliže diskussí odborníků sporný bod jasně vyniknul a autoritativního rozřešení vyžaduje.

9. Všecky zde uvedené důvody dobře by omlouvaly dlouhé mlčení Svaté stolice ohledně ordalií a zvláště soudního souboje: buď neměla o něm dostatečných známostí, aneb nepovažovala ještě za vhodné, vykročiti proti němu, přenechávajíc průkopnickou práci orgánům, k tomu zvláště povolaným: biskupům a církevním synodám oněch krajin, kde zlozvyk soubojový nejvíce bujel. Sama pak zaujala stanovisko vyčkávací: bude-li snad přímo od zákonodárců světských o radu požádána, nebo podá-li se k ní jako k nejvyšší instanci ve věcech mravů a víry žaloba, anebo konečně zmoudří-li jednou světské zákonodárství a dobrovolně od pověřčivých těchto zvykův upustí. Ozdravení poměrů soudnických dalo na se dlouho čekati z příčin, na jiných místech již dostatečně naznačených. Za to jest historicky zjištěno, že kdykoliv byli papežové ohledně souboje o radu tázáni, anebo nějaká stížnost k nim vznesena, že vždycky — bez výjimky — soudní souboj i jiné ordalie jednoduše odsuzovali. Mnohé doklady uvedli jsme již, jednajíce o soudech Božích. Zde některé další.

10. První z papežů, pokud známo, který se proti soudnímu souboji ozval, byl týž Mikuláš I., o kterém Alex. Mayer tvrdil, že souboj schvaloval. Příčinu k zakročení vypravuje sám ve svém listě k císaři Karlu Lysému z r. 867. Byla to známá nevraživost krále Lothara II. proti jeho zákonité manželce. Píše: „Nechceme, aby Vašemu Veličenstvu zůstalo tajno, kterak král Lothar manželku svou Theutbergu nejrozmanitějším

tionem dissimulat atque portat, ut saepe malum, quod adversatur, portando et dissimulando compescat.“ Srv. Migne, o. c. sv. 77., str. 1191.

způsobem trýznil a přes dané přísahy ji nesčetnými útlisky k tomu přiměl, že nám — byvši donucena — psala, že se chce vzdáti královské hodnosti i manželského obcování a přeje si žíti v ústraní. Odpověděli jsme, že to nemůže býti, leč že by její manžel Lothar týž způsob života sobě vyvolil. Ale Lothar, jak nám z mnohých stran byl zvěstováno, odhodlal se svolati sněm (conventum) a zamýšlí podrobiti Theutbergu soudnímu vyšetřování; kdyby se podařilo falešným předstíráním nebo lstivými důvody dokázati, že není jeho zákonitou manželkou, chce ji úplně od sebe zapuditi; kdyby se to nepovedlo, chce ji sice jako manželku přijmouti, po té však ji obžalovati, jakoby se byla dopustila cizoložství, a následkem toho svého i Theutbergu zápasníka donutiti k souboji, a kdyby zápasník králové padl, bez odkladu ji dáti popraviti. Vznešená moudrost Vaše zajisté již poznává, jak velice se to všechno protiví zákonu Božímu a svatých Otců.“¹⁾

Poukázav na nedůslednost v jednání Lotharově který s jedné strany neuznává Theutbergu za zákonitou svoji manželku, s druhé strany ji však chce usvědčiti z manželské nevěry, zapovídá přísně, aby se přenevedla již před žádnou jinou instancí, leč před nejvyšší instancí v této záležitosti: Apoštolskou stolicí. Vzhledem k souboji pak praví: „Že by souboj byl některým zákonem uznán a naporučen, nikde jsme nenalezli: ačkoli se dočítáme, že někteří se mu podrobili, jak vypravuje sv. dějeprava o Davidovi a Goliáši, nikde neustanovuje autorita Boží, aby jako zákon byl považován, protože ti, kteří takové a podobné věci podnikají, zdají se pokoušeti Boha.“²⁾ Toť jasná

¹⁾ Migne, o. c. sv. 119, str. 1143—1144, Epistolae et Decreta Nicolai Papae I.

²⁾ „Monomachiam vero in legem assumi, numquam praeceptum fuisse reperimus: quam licet quosdam iniisse legerimus, sicut sanctum David et Goliath sacra prodit historia, nusquam tamen ut pro lege teneatur, alicubi divina sancit auctoritas, cum hoc et huiusmodi sectantes Deum solummodo tentare videantur.“ L. c. str. 1144.

slova! Všimněme si zároveň, že papež patrně nevěděl, že soudní souboj zákony mnohých států střední Evropy byl dovolen, a že žasne proto nad svévolným počínáním Lotharovým.

A přece, ačkoliv Mikuláš I. tak rozhodně soudní souboj „et huiusmodi“ odsoudil, vyskytli se spisovatelé, kteří právě z jeho listu snažili se dokázati, že souboj schvaloval, nazvav jej „legalem conflictum“ a „legitimum controversiae certamen“. Pokus ten jest význačným dokladem, co všechno se dá dokázati, vytrhnou-li se jednotlivá slova z kontextu.

Doporučiv totiž císaři co nejvřeleji, aby se nešťastné Theutbergu ujal, případně ji vzal k sobě, nežli spor bude urovnán, pokračuje (čtenář dovolí, abychom uvedli text latinský, jestli to zde nezbytné): „Praeterea sive de coniugii foedere, sive de adulterii crimine iudicium sit agendum, nulla ratio patitur Theutbergam cum Lothario posse legalem inire conflictum, vel legitimum controversiae subire certamen, nisi prius ad tempus fuerit suae potestati redita, et consanguineis propriis libere sociata. Inter quos etiam locus providendus est, in quo nulla sit vis multitudinis formidanda, et non sit difficile testes producere, vel caeteras personas, quae tam a sanctis canonibus, quam a venerandis Romanis legibus in huiusmodi controversiis requiruntur.“¹⁾

Kdo četl celé psaní v souvislosti, musí přece na první pohled poznati, že papež slovy „legalis conflictus“ a „legitimum controversiae certamen“ míní zákonité řízení celé sporné záležitosti. Že souboj není zákonitým, řekl papež několik vět před tím. On chce pravidelný kánonický process;

¹⁾ „Mimo to, ať již soud má rozhodnouti o platnosti manželství nebo o obžalobě z cizoložství, na žádný způsob nemůže Theutberga spor svůj s Lotharem zákonitým a řádným způsobem vyrovnati, pokud na čas nebude vydána na svobodu a vlastním pokrevným příbuzným předána. Jest se též postarati u nich o místo, kde by byla jista před násilím davu a kde by snadno nalezla svědkův a takových osob, kterých v takových sporných záležitostech jak posvátné kánony tak účtyhodná římská nařízení vyžadují.“

proto naléhá na odstranění Theutbergy z moci Lotharovy, aby se soudní řízení mohlo vésti beze všeho nátlaku, pouze na základě výpovědí svědků, jak to církevní právo a nařízení papežské stolice vyžadují. Žádost svoji odůvodňuje krutým jednáním krále Lothara s Theutbergou: „cum personam, quam in suis penetrabilibus quotidie fatigat, quotidie conterit, quando vult, ad iudicium educit, quando vult, ad claustra reducit, et cum educta fuerit, nisi ea profiteatur, quae ipse praeceperit, quis est qui dicere possit, qualis malis introducta submittatur.“¹⁾

Toť zajisté nebylo „legitimum certamen“. Proto nařizuje papež, že musí Theutberga „propriae libertati committi et ab omni oppressione ac potestate ipsius, cum quo initur conflictus, oportet liberari“.²⁾ Že by někdo po zralé úvaze všech těchto citátů mohl slovem „conflictus“ a „certamen“ rozuměti souboj, je téměř nepochopitelné. Vždyť ani po stránce filologické to není odůvodněno. Conflictus znamená vlastně „střetnutí se“ dvou stran, ať již ve smyslu hmotném nebo ideálním. Mluví se o konfliktu práv, povinností, zájmů, názorův a pod. Rovněž tak „certamen“ znamená zápas jakýkoliv: básníci zápasí o věnec vavřínový, politikové o dobrý tah šachový, divadelní krásky o výnosné cítěle, gladiatoři o palmu vítězství. Všecko to dá se v latině vyjádřiti slovem „certamen“. V listě Mikuláše I. je tím slovem rozuměti právní spor, a ne jinak; pokus, překládati je „soubojem“, ruší celý kontext a jest v přímém odporu se zásadami, v listě jasně vyjádřenými.

11. Asi 20 let později odsoudil papež Štěpán VI. (jinak V., 885—891) velmi břitce všechny soudy Boží, tedy i soudní souboj, jako pověrečné a církevním zákonům příčíci se zlozvyky.

¹⁾ „Jelikož osobu tu denně v jejím vězení sužuje, denně zármutkem naplňuje, když mu napadne, před soud ji pohání, když mu napadne, nazpět do žaláře posílá; a byla-li před soud pohnána, nevypovídá-li tak, jak jí to napřed poručil, kdož by mohl vypověděti, jakým svízelm jest se jí podrobiti, když se vrátila (do žaláře).“ L. c.

²⁾ Srv. O. c. str. 1145.

Právě okolnost, že papežové, biskupové i církevní synody, o kterých jsme se dosud zmínili, výslovně vždy prohlašují, že souboj a ordalie vůbec se protiví posvátným kanonům církve, jest nejpádňším důkazem, že církev jich netoliko nezavedla, nýbrž že je v duchu zákonodárství svého přímo zavrhovala. Zároveň pak jest nám to vysvětlivkou, proč papežové nezakročovali častěji proti soubojům soudním: vždyť v tom ohledu bylo již o to postaráno. Přece však pozdvihli občas papežové vždy znovu svého výstražného hlasu.

Pozoruhodný jest případ, který se udál v posledních letech panování Řehoře V (996—999). Opat Hugo z Farfy a opat římského kláštera od sv. Kosmy a Damiana vedli před papežskou kurií při o jakési pozemky. Hugo z Farfy, patrně bojovný pán, učinil návrh, aby se spor rozhodnul soudním soubojem. Odvolával se na konstituci císaře Otty I. z r. 967, kterou se v takovém případě souboj dovoloval. Jak nemile byl však překvapen, když papež, sotva že se o tom dověděl, ve svatém rozhořčení poručil, aby se Hugo okamžitě sporných pozemků ve prospěch kláštera římského vzdal! Hugo pomstil se na papeži tím, že po jeho smrti rozhlašoval, jakoby Řehoř V. byl od protivníků Hugonových podplacen. — Pozoruhodno jest rozhodnutí Řehořovo proto, že císařové Otto I. a Otto II. skutečně krátce před tím soudní souboj dovolili, aby se zamezilo četným křivým přísahám, a že Řehoř V. — první německý papež — byl s panujícím domem Ottonův nejen spřátelen, nýbrž úzce příbuzen.

Professor Patetta snažil se ovšem také o Řehoři V. dokázati, že souboj soudní schvaloval. Dle jeho „výzkumů“ byl prý Řehoř V. r. 998 spolu s císařem Ottou III. přítomen jakémusi soudnímu řízení v basilice sv. Petra. Při vedl též Hugo z Farfy s kněžími od sv. Eustachia v Římě. Aby se ukázalo, která strana jest v právu, dovolil prý papež souboj. Opis processu, uložený v archivě kláštera ve Farfě, nese totiž nápis: „Soudní rozsudek ve sporu, který se vedl v Římě před papežem Řehořem V. a císařem Ottou III.“ Patetta spokojil se tímto nápisem! Obsahu listiny asi nečetl, a celý svůj důkaz si vybásnil. Z obsahu totiž

vysvítá, že ani Řehoř V. ani císař řízení přítomni nebyli a že římský soudce, který řízení vedl, odvolání Hugonovo na bavorské právo, kterým se souboj dovoloval, konečně zamítnul a pouze důkaz svědky připustil.¹⁾ Důkladným tedy pan professor při svém badání vždycky nebyl.

Též dotčené veronské konstituce Otty I. a Otty II. z roku 967 bylo užito k důkazu, že církev soudní souboje trpěla. Sbírka práva lombardského, kterou Otto I. dal znovu upravit a která ve Veroně byla schválena, dovoluje v některých případech soudní souboj. I domnívali se někteří spisovatelé, že na usnesení veronské měli vliv též papežové Jan XII. (955—963 příp. 964), a Jan XIII. (965—972). De Smedt však dokazuje na základě autentických zpráv, že ani Jan XII. ani Jan XIII. neměli s ediktem veronským nic společného. Jan XII. nebyl toho času již papežem; Jan XIII. pak určitě ve Veroně při sněmu nebyl. Edikt císařův, v říjnu tamtéž prohlášený, nebyl ani jediným biskupem podepsán; byl to tudíž akt čistě civilní.²⁾ Lze-li o nějakém vlivu obou papežů na dotčenou konstituci mluvit, pozůstával v tom, že oba se snažili zamezit zneužívání přísahy při tehdejších soudním řízení. Tím však plnili pouze svou povinnost. Že císařové vzali útočiště k souboji, nelze přece přičítati vlivu papežů. Snad by se bylo doporučovalo, aby se Jan XIII. proti usnesení sněmu byl aspoň ohradil. Toho ovšem neučinil, ale co by to také bylo pomohlo proti Ottovi I., který netoliko souboj schvaloval, nýbrž i sám jej podnikal! Na synodě ingelheimské r. 948, již předsedal papežský legát a které se účastnilo mnoho biskupů francouzských a německých, přednesl císař Otto I. žalobu proti Hugonů, vévodovi franckému, a žádal, aby jim bylo dovoleno při svou vyrovnati soubojem. Zdá se však, že papežský legát návrhu nepřijal a proto se oba soupeřové rozešli nesmíření.³⁾

¹⁾ Muratori: Script. rer. Ital. II, II, str. 505. Cit. Z. K. Th. 1898, str. 620—621.

²⁾ Srv. „Der Katholik“ 1864, II. Hälfte, str. 95.

³⁾ Srv. Dr. Weiss, o. c. IV. Bd. Str. 254.

Také dcera Otty I., byvši nařknuta z porušení čistoty, musila se podrobiti očistě soubojem. Její zápasník, Sasík Burchard, zvítězil nad protivníkem, jménem Kuno, a tak byla dcera císařská obžaloby sprostěna.¹⁾

12. Ještě jiný důkaz uvádí Patetta pro svoji domněnku. Papež Alexander II. (1061—1073) ustanovil právním zástupcem církevních statků v Lucce jakéhosi Berengera. Ve psaní, kterým se mu nový úřad svěruje, napomíná ho papež, aby svěřeného sobě církevního majetku hájil všemi prostředky, a kdyby toho nutnost žádala, i mocí. Papež užil při tom výrazu „per bellum“, a to prý znamená souboj!

Jest sice pravda, že se souboj někdy — ačkoliv velmi zřídka — označoval jménem „bellum“. Avšak u papeže Alexandra II. bylo by to tendenčním překrucováním pravého významu, totiž „brannou mocí“. Týž papež odsoudil totiž v listě svém k Rainaldu, biskupu kumanskému, všechny soudy Boží, tedy i soudní souboj co nejostřeji a z a k á z a l j e m o c í a p o š t o l s k o u, jak na jiném místě bylo dokázáno. (Viz str. 100).

Za papeže Innocence II. (1130—1143) byly francouzské řeholnice opatství Fontevrault (Fons Ebraldi) na svých pozemcích ohrožovány, a měly býti donuceny, aby rozhodly při svou soudním soubojem. Řeholnice se bránily, odvolávajíce se na církevní zákony, kterými se souboj zapovídá. Záležitost přednesena před Stolicí Apoštolskou. Sotva že papež o věci zvěděl, napsal 18. ledna 1132 všem arcibiskupům a biskupům francouzským list, ve kterém jim nařizuje, aby dotčené řeholnice vzali ve svou ochranu a postarali se o to, aby spor na základě výpovědi svědkův byl urovnán. Kdyby se někdo přece opovážil, donucovati je k souboji, nechť užijí proti němu své plné moci biskupské a náležitě jej potrestají.²⁾

¹⁾ Ersch und Gruber, Enzyklopädie, I. 28. Str. 158.

²⁾ „Ceterum, quia mundus ad malum pronus est, et frigescente charitate excrescat aviditas; quemadmodum ad aures nostras perlatum est, quidam tam animarum suarum quam parentum salutis immemores, bona quae sanctimonialibus Fontis-Ebraldi a Dei fidelibus devotionis intuitu collata sunt, nituntur

Z doby papežování Alexandra III. (1159 až 1181), jednoho z nejznamenitějších juristů své doby, zachovaly se tři dokumenty, jednající o soudním souboji. Dva z nich vztahují se na souboje osob duchovních, které papež nazývá „*excessus gravis ad modum*“ (c. 1. X. [I. 20]) a „*gravis et enormis excessus*“ (c. 1. X. [V. 14]). Třetí historická památka jest jeho list k arcibiskupu upsalskému a jeho suffraganům ze dne 10. září 1171, ve kterém mimo jiné zlořády kárá též soudní souboj. Poukázav na velikou nepřistojnost, že i osoby stavu duchovního bývají k souboji donucovány, přikazuje přísně, aby to všechno „*radicitus evellatur et de medio penitus extirpetur*“. Konečně připomíná, že katolická církev všechny druhy soudů Božích i souboj netoliko kněžím, nýbrž všem věřícím vůbec zapovídá.¹⁾

Papeže Coelestina III. (1191—1198) tázal se kterýsi biskup, smí-li se spor o církevní statky urovnávat soubojem. Papež odpovídá: „Jelikož jsi, cti-

auferre, et hanc sibi subtilem rapacitatis capacitatem assumunt, quia personae earum indefensae sunt, et neque per ferrum ignitum vel bellum (quoniam canonicum non est...) res suas defendere nolunt... Quamobrem... mandamus, quatenus mulieres attentius manuteneatis et defendatis, et de possessionibus quas per duos vel tres idoneos testes sibi legitime donatas... probare poterunt, nullam eis inferre iniuriam... permittatis. Quod si quis hoc attentare praesumpserit, pro episcopalis officii debito plenam de eo iustitiam faciatis.“ Migne, o. c. sv. 179, str. 118—119.

¹⁾ „Accedit ad haec, quod clerici sive ipsi adversus laicos, sive laici adversus eos, litigantes experiri voluerint laicorum iudicia subire et secundum ipsorum instituta sive leges agere vel defendere se coguntur. Nec solum inferioris ordinis clerici talibus iniuriis fatigantur, verum etiam vos ipsi, si iustitiae rigorem zelo Dei succensi aliquando exercetis... vel ad igniti ferri examen, vel ad aliquod aequae prohibitum et execrabile iudicium provocamini: nulla canonibus, qui id prohibent, seu pontificali dignitati exhibita reverentia vel honore. Ad augmentum vero summamque malorum, clerici passim in eodem regno impune caeduntur, quandoque etiam occiduntur.“ To všechno přísně zapovídá a končí: „Ferventis vero aquae vel candentis ferri iudicium, sive duelum, quod monomachia dicitur, catholica Ecclesia contra quemlibet, nedum contra episcopum non admittit.“ Srv. Migne o. c. sv. 200. Str. 855—859.

hodný bratře, považoval za svoji povinnost, otáztí se Apoštolské stolice, je-li dovoleno podrobiti se soubojům k vůli církevním statkům, uznali jsme za nutné odpověděti: „že ani v tomto případě, ani v jakémkoliv jiném nesmíš toho na žádný způsob připustiti.“¹⁾

Jiný biskup oznamuje témuž papeži, že jakýsi kněz, jménem Jindřich, užil ve svém sporu najatého zápasníka. Na to odpověděl Coelestin III., že takoví zápasníci v souboji jsou praví vrahové, vražda že však není nikdy dovolena.²⁾

13. Vrcholu slávy a moci ve středověku dostoupila Stolica Apoštolská za nástupce Coelestina III., papeže Innocence III. (1198—1216). Ačkoliv autorita církevní tak často již ordalie a soudní souboj odsoudila, bujel té doby zlořád „soudů Božích“ snad ještě více, než kdy jindy. Nejen v zemích germánských a franckých, nýbrž i v Itálii, takoruka před očima Svaté stolice, byly soudní souboje na denním pořádku.

To ovšem badatele poněkud zaráží. Leč představme si především, jakou ohromnou agendu papežská kurie v tehdejších dobách měla! S celým téměř světem byla v nejčilejším spojení. Nesčetné spory říší a panujících rodů bylo jí řešiti, veškerý politický život soustředil se takoruka kolem Říma, kam se sbíhaly nitky diplomacie celé Evropy. K tomu ještě hlavní její starost: správa záležitostí čistě duchovních! Mocný rozmach života náboženského vyžadoval celé její pozornosti. Sta, snad tisíce dotazů bylo jí den co den zodpovídati; nepřehledný šik příslušníků hierarchie

¹⁾ „Quum tua fraternitas duxerit sedem apostolicam consulendum, utrum super ecclesiarum possessionibus duella debeant sustineri, tuae duximus sollicitudini respondendum, quod in eo casu, vel in aliis etiam hoc non debes aliquatenus tolerare.“ C. 1. X. (V. 25).

²⁾ „Henricus presbyter . . . pugilem secundum pravam terrae consuetudinem introduxit. Quia igitur super hoc nos consulere voluisti, ambiguitatem tuam responsione huiusmodi removemus, quod tales pugiles homicidae veri existunt . . . Homicidium autem tam facto, quam praeecepto sive consilio aut defensione non est dubium perpetrari.“ C. 2. X. (V. 14.).

byl stálým předmětem jejího vrchního dozoru. — Že při tak mnohostranné činnosti nemohla všemu stejnou pozornost věnovati, nelze se přece diviti. Mimo to jest nám uvážiti, že stanovisko církevní vůči souboji a ostatním očistám bylo již často a přesně vytknuto, tak že nových zakročení nebylo vlastně ani třeba: kdo chtěl, věděl dobře, čím se má řídit. Že konečně proti těm, kteří se zákony církevními řídit nechtěli, nevystupovala tak rázně, jak by si toho mnohý horlitel přál, musí se omluviti tehdejšími poměry; v dobách, kdy celá téměř Evropa holdovala souboji, kdy císařové nejen zlozvyk ten schvalovali, nýbrž — jak ještě uvidíme — sami se na souboj vyzývali, nemohla církev rázem vše překaziti. Nedostávaloť se jí k tomu ani potřebné moci. „Ohnouti nebo zlomiti“ nebylo nikdy zásadou církve, pokud nešlo o statky nejvyšší. Ostatně ani Bůh se zásadou tou pro tento svět neřídí: udělil nám sice své zákony, ponechal však člověku svobodnou vůli, sobě pak soud pro den poslední.

Ale, namítá se, Innocenc III. netoliko soudní souboj trpěl, nýbrž jej i schvaloval: máme toho tři historické doklady. Poslyšme tedy!

Ve Spoletě, v území papežském, byl jakýsi občan a jeho bratři obžalováni z krádeže a — proti zvyku tamního kraje — k očistě soubojem přinuceni, ve kterém podlehli. Poté byly statky jejich úřady konfiskovány, jelikož jejich odvolání k papeži zůstalo bezvýsledným. Tedy: v papežském území směl se odbývati soudní souboj a appellate obžalovaných k papeži neměla výsledku: toť dva důvody, že papež byl se vším srozuměn.

Jsou důvody ty skutečně tak přesvědčivé? Známe celou událost z listu Innocence III. k priorovi od sv. Řehoře ve Spoletě. Papež oznamuje napřed, co svrchu bylo pověděno. Dále praví, že později vyšla nevina odsouzených na jevo a že proto rozkázal úřadům, aby jim zabavené statky ihned vrátili. Končí slovy: „Proto poroučíme tímto apoštolským listem tvé obezřetnosti, abys v případě, že by (úřadové) našeho rozkazu nechtěli vyplniti, svolal obě sporné strany a učinil, co

spravedlivo jest, nepřipouštěje žádné další *appellace* (a použiv církevní *censury*)“.¹⁾

Z listu především vysvítá, že v území spoletském nebylo zvykem, aby se soudní pře rozhodovaly soubojem. Toť přece důkaz právě opačný: papež ve svém území zlozvyku toho netrpěl! Dále lze z úvodních slov listu souditi, že papež o celé té záležitosti zvěděl až potom, když nevina obžalovaných vyšla na jevo. Nasvědčuje tomu též okolnost, že svěruje vyřízení celé záležitosti priorovi kláštera v patrné nedůvěře v poctivost úřadů, kteří dle všeho *appellaci* k němu zadrželi. Že důvěra ve světské úřady nebyla veliká, dosvědčuje též rozkaz, aby prior církevními tresty zakročil, kdyby se mandátu papežskému nechtěli podrobiti.

Ostatně i kdybychom připustili, že *appellace* byla papežské kurii zaslána: plyne z toho nezbytně, že byla též papeži oznámena? Vždyť takových listin docházelo denně na dvůr papežský nesmírný počet a zajisté nelze mysliti, že papeži o všech bylo referováno. Listiny méně důležité vyřizovali prostě podřízené úřady — tak, jak se to při všech vladařských kancelářích dělo a děje. — Možná též, že dříve, nežli podaná *appellace* byla úřady vyřízena, byli obžalovaní statků svých již zbaveni.

A což, dozvěděl li se přece papež o *appellaci* včas? Ani tenkrát nelze dovoditi, že by býval sou-

¹⁾ [„Signantibus V . . laico et patribus eius, ad nostram noveris audientiam pervenisse, quod, cum quidam eos super furti crimine accusarit, cum eo praeter terrae consuetudinem coacti sunt inire duellum, in quo, aliis peccatis suis praepedientibus, ceciderunt, propter quod, post appellationem ad nos interpositam, per consules Spoletanos bonis fuerunt propriis spoliati; nunc vero furtum apud alios est inventum, et quod ipsi fuerint innocentes, faciente Domino, revelatum; unde consulibus ipsis dedimus in mandatis, ut ablata eis restituant universa]. Ideoque discretioni tuae per apostolica scripta mandamus, quatenus, si ipsi mandatum nostrum neglexerint adimplere, tu partibus convocatis . . . quod iustum fuerit, appellatione remota, faciens . . . per censuram ecclesiasticam.“ Migne, o. c. sv. 215, str. 29. Závěrečná slova jsou poněkud nejasná i neručíme, že náš český překlad podává správný smysl.

boj schválil. Vždyť souboj se již odbyl, nedal se tedy již zabrániti; a jelikož dle tehdejších právních zásad dopadl v neprospěch obžalovaných, mohl papež dalšímu řízení soudnímu nechat volný průběh, vždyť dle tehdejších poměrů jiné cesty nezbývalo.

Druhý případ udál se ve Francii. Jistý kanovník v Bourges byl zvolen většinou hlasův priorem. Jeho protikandidát protestoval proti platnosti volby, uváděje, že nově zvolený kdysi nařídil soudní souboj, při kterém tekla krev, a stal se proto irregulárním. Innocenc III., k němuž bylo appellováno, uznal oprávněnost protestu a vyhlásil volbu za neplatnou; později však, když dotčený kanovník pokorně odprosila a činu svého litoval, udělil mu milost a volbu jeho znovu potvrdil. Jako polehčující okolnost uvádí v listě svém: všeobecný zvyk, který ostatně nazývá „*prava consuetudo regionum*“, a mimo to okolnost, že při onom souboji nebyl nikdo vážně zraněn.¹⁾

Jest se diviti, kterak Patetta v tomto psaní mohl spatřiti schvalování souboje! Vždyť papež je nazývá výslovně „*vitium*“, „*prava consuetudo*“, uznává, že zvolený prior propadl irregularitě, a pouze vzhledem k jeho pokání a oněm polehčujícím okolnostem jej od církevní censure dispensuje. Po rozumu Patettově musila by tedy každá dispense býti schválením přečinu, pro který se někdo stal irregulárním!

Konečně třetí „doklad“. Papež Innocenc III. potvrdil, jako zeměpán, stanovy města Beneventa, jemu

¹⁾ „*Verum quoniam huiusmodi duellorum iudicia iuxta pravam consuetudinem regionum non solum a laicis seu clericis in minoribus ordinibus constitutis, sed etiam a maioribus ecclesiarum praelatis consueverunt, prout multorum assertionem didicimus, exerceri, attendentes quod praedictum duelli iudicium non in accusationis forma, sed in modum tantum tibi fuit exceptionis objectum, tuis supplicationibus inclinati auctoritate praesentium tibi duximus indulgentiam . . . maxime, cum ex illo duello non est mutilatio vel occisio subsequuta*“. Migne o. c. sv. 215 str. 1381. Všimněme si též, že papež teprve při vyšetřování této záležitosti se dovídá o zlořádu v zemích francouzských vládnoucím, o kterém patrně dříve nevěděl.

ke schválení předložené. Ve stanovách vyslovena byla zásada, že se správa veřejných záležitostí musí dít dle práva lombardského a obyčejů, které dlouhým trváním nabyly zákonitosti; pouze v takových případech, které dle normy právě naznačené by nebylo lze rozřešiti, mělo se přihlídnouti ku právu římskému. Právo lombardské, jak již známo, dovolovalo někdy soudní souboj. Mimo to byly v dotčených stanovách vytknuty ještě dva zvláštní případy, při kterých se mělo rozhodnouti soubojem. Tím tedy Innocenc III. soudní souboj prý schválil.

Na tuto námitku odpovídáme slovy M. Hofmanna takto: „Chceme-li obtíž zde činěnou odstraniti důvody historickými, můžeme říci, že Innocenc při svém dalekosáhlém rozhledu chtěl vůči starým, hluboce zakořeněným zvykům býti shovívavým, nemoha je všechny najednou zatlačiti právem římským. Schvalovati soudní souboj jistě neměl v úmyslu, toť by se přičilo jeho častokráte se opakujícímu odsouzení všech ordalií vůbec. Nebylo by také nepochopitelné, kdyby v návalu tak četných a důležitých záležitostí, které ducha velikého papeže zabývaly, při prohlídce městských stanov bylo něco pozornosti jeho ušlo.

Rozřešení toto bylo by samo sebou dosti uspokojivé; avšak Corpus iuris poskytuje nám rozřešení mnohem uspokojivější. Církevní právo rozlišuje totiž dvojí druh potvrzení: jedno: „in forma communi“, které se proto „confirmatio simplex“ nebo „ordinaria“ nazývá, druhé pak „in forma speciali“, které též slove „ex certa scientia“. Podstatný rozdíl mezi oběma vězí v tom, že confirmatio simplex nechává věc v tom stavu, ve kterém byla dříve, a neudílí žádné nové závaznosti; předpokládá prostě, že ona věc nepřičí se všeobecnému právu, a proto ji potvrzuje. Takové potvrzení má do sebe mnohé výhody: svědčí totiž o otevřeném jednání, takoruka před očima zákonodárce, bez všelijakých vytáček a nasvědčuje, že kdo takto jedná, jest „in bona fide“. Confirmatio in forma speciali udílí však věci či jednání nový právní titul i tenkrát, jestliže dosud žádného neměla. Uvedeme velmi

zajímavý příklad o tom z doby nejnovější. Stanovám provinciálního koncilu remešského, který r. 1849 za předsednictví kardinála-arcibiskupa Gousseta se odbyval, dostalo se od posvátné Kongregace koncilu, která je potvrdila, veliké chvály. Přece však oznámila t a t á ž kongregace r. 1859 kardinálu Goussetovi, že jeden bod oněch potvrzených provinciálních stanov nemá žádné platnosti, protože porušuje všeobecné právo (jednalo se totiž o ustanovení několika kapitolních vikářův téže kapitoly). První confirmace byla udělena pouze *in forma communi*, nikoliv *in forma speciali*! Abychom dotčeného rozdílu směli též pro náš případ použití, jest pouze dokázati, že již za doby Innocence III. rozdíl ten se činil. O tom však nás církevní Corpus Juris nenechává v pochybnosti. V 2. knize dekretalií Řehoře IX., tit. 30 „De confirmatione utili vel inutili“ jest kap. 7 nadepsána takto: „Sententia . . . contra formam iuris latum, licet per Papam in forma communi fuerit confirmatum, non tenet“. Rozhodnutí toto stalo se od Innocence III. r. 1207 slovy: „Unde non obstante confirmatione felicitis memoriae C(oelestini) praedecessoris nostri, qui confirmaverat illud decernimus ipsum irritum et inane“.

Dostalo-li se tedy stanovám beneventským potvrzení pouze *in forma communi*, což je pravděnejpodobnější, nelze ještě na schválení všech jednotlivých ustanovení uzavíratí.¹⁾

14. K těmto více negativním dokladům pro zamítavé stanovisko Innocence III. vůči soudnímu souboji známe též kladné projevy téhož papeže, jimiž soudy Boží všeho druhu, výslovně pak souboj odsoudil a zapověděl. Mezi jinými jest to jeho list k biskupu strassburskému, jehož obsah jsme již na jiném místě sdělili. Také sněm lateránský, za pontifikátu Innocence III. r. 1215 slavený, podává o tom zřejmý důkaz. (Viz str. 101).

Za jeho nástupce, papeže Honoria III. (1216 až 1227) vznikla mezi kanovníky při kostele sv. Apo-

¹⁾ Srv. Zeitschr. für kath. Theol. r. 1898, str. 626—627.

štolů ve Florencii a potomky jakéhosi Longobarda, občana téhož města, pře o nějaké pozemky. A tu městský úřad chtěl, aby se spor urovnal soudním soubojem. Dozvěděl se o tom papež, ke kterému dotčení kanovníci podali asi protest, dopsal městu Florencii energické psaní, ve kterém mimo jiné praví: „Dozvěděli jsme se o věci dosud neslýchané a příčící se jak psanému právu, tak spravedlnosti, že totiž chcete přinutiti duchovenstvo od sv. Apoštolův ve Florencii k souboji za příčinou sporu, který ohledně hřbitova a některých jiných věcí vede se syny Longobarda, občany florenckými.“ I žádá důtklivě, aby magistrát od svého neslýchaného záměru upustil a věc dal vyšetřiti řádným soudním řízením.¹⁾

Konečně odsoudil Řehoř IX. (1229—1241) definitivně všechny ordalie, zvláště pak soudní souboj, vydav pět knih dekretalí, kde na různých místech, částečně pod zvláštním záhlavím, téměř všechna až dosud vydaná papežská nařízení, těch věcí se týkající, byla zařaděna. Uveřejněním dekretalí byla zajisté všem dalším pochybnostem učiněna přítrž. Nyní mohl se každý přesvědčiti, co církev katolická o soudech Božích a soudním souboji soudila a soudí. Vedle zápovědí, týkajících se všech stavův, vydána byla častokráte zvláštní nařízení vzhledem k osobám stavu duchovního, kterými se veškeré účastenství na souboji pod přísnými církevními tresty zapovídalo. K těmto ustanovením jsme nepřihlíželi: rozumějíť se vlastně sama sebou jako nutný důsledek všeobecného církevního práva.

¹⁾ „Rem audivimus hactenus inauditam et tam iuri scripto, quam aequitati contrariam, quod videlicet ecclesias Ss. Apostolorum Florent. cogere nitemini ad duellum, pro causa, quam super coemeterio et rebus aliis habet cum filiis Longobardi, civibus Florentinis. Quam igitur universitatem vestram rogamus et obsecramus in Domino . . . quatenus a re tam insolita tamque detestabili penitus desistentes, causam . . . ordine iudiciario procedere faciatis.“ Honorii III. Compilatio V. lib. V., tit. VII. Cit. v *Études rel.* 1895. Str. 63.

15. Přehlédneme-li dlouhou řadu církevních výnosů proti soudnímu souboji, musíme uznati, že církev své poslání i v tomto ohledu věrně plnila a že výtky, jakoby byla k zlořádu tomu trpně přihlížela, ano jej i schvalovala, jsou úplně bezpodstatné. Kdyby bývala moc státní církvi poskytla pomocné ruky, soudní souboj byl by zajisté dříve přestal, nežli se skutečně stalo. Ale právě světská vláda jednala v tom ohledu po celá staletí velmi liknavě. Souboj byl jí pohodlným prostředkem při řízení soudním. A jelikož všeobecné přesvědčení spatřovalo v něm „soud Boží“, byl to zároveň prostředek jakousi vyšší ideou posvěcený. Z té příčiny lze též vysvětliti, že ani církev proti němu nevystoupila s takovou přísností, jak bychom si toho nyní, po nastalém vystřízlivění a vytríbení názorů, přáli. P. Lehmkuhl píše k věci: „An Verurteilung auch dieser Art von Zweikämpfen hat es nicht gefehlt, aber an hinlänglichem Nachdruck von Seiten der weltlichen Macht. Das zähe Festhalten an jener Unsitte scheint nun teilweise wohl erklärlich durch die Rohheit der Zeiten, in welchen noch grosse, naturwüchsige, physische Kraftfülle zu Tage trat, die einmal bei unbändigen Naturen einen Ausweg liebte und sich nicht leicht in die Schranken des Rechtes und Gesetzes einschloss. Ein Seitenstück haben wir auch heutzutage noch in gewissen Gegenden an den blutigen Händeln und Schlägereien, zu welchen übermütige Burschen so sehr die Lust anwandelt, dass Gesetz und Polizei dagegen ohnmächtig sind. Dennoch lag neben dieser ungebändigten Rohheit den mittelalterlichen Zweikämpfen eine sittliche Idee zu Grunde, welche dieselben zu ihren Gunsten unvergleichlich weit abhebt gegen die Ehrenduelle unserer Tage. Es war die Idee, den besonderen göttlichen Schutz anzurufen zum Bezeugen der Wahrheit und zur Bestrafung der Lüge.“¹⁾

Souhlasně s Lehmkuhlem zdůrazňuje De Smedt surovost národů středověkých jako hlavní příčinu, proč souboj soudní přes všechny námahy církve tak

¹⁾ Srv. Stimmen aus Maria-Laach, 1886, str. 160.

dlouho se udržel. Snad se namítne, že se nesmí surovost tato tolik přeháněti: vždyť právě ve středověku, za slavných dob rytířstva, vyznamenávala se šlechta mravy nejuhlazenějšími, o čemž svědčí zvláště ušlechtilé formy, jakými kult „krásného pohlaví“ přiodívala.

Ano, provençalští troubadouři a němečtí minnesängři závodili mezi sebou v opěvování ženských vnuad a ženské milosti, rytíři dovedli se hradním slečnám dvořiti jako bohyním, ale — mezi sebou se rvali napořád a nejlépe se zavděčil své zbožňované ten, který na kolbišti nejvíce kopí zlámal, nejvíce mečů zprerážel a nejvíce soků ze sedla vyzdvihl, i když si pádem kosti polámali. Musíme asi přisvědčiti Lehmkuhlovi, De Smedtovi a slavnému kardinálu Gerdilovi, že hlavní příčinou dlouhého neúspěchu církve v boji proti souboji středověkému byla liknavost světských vlád a surové mravy tehdejších národův.¹⁾

Článek IV.

Zánik soudního souboje.

1. Časem vzmužila se přece také světská vláda a začala manii soubojovou omezovati, upozorňujíc na slabé stránky soudního souboje: že jest to totiž velmi špatný důkaz pravdy a mimo to hrubá pověra.

Nejdříve uposlechli varovného hlasu církve národové severní: Island a Dánsko. Na Islandě byl již

¹⁾ Gerdil píše: „L' usage des combats a été plus ou moins étendu, selon que l' ignorance a été plus ou moins profonde dans les Peuples, et la Constitution des Etats plus ou moins policée. Les passions n'étant ni retenues par la crainte du Gouvernement, ni adoncées par la culture de l'esprit, se livrent à toute leur impétuosité naturelle, et ne se déploient que par les moiens les plus violents. Dans des temps, où non seulement les gens du commun, mais les Seigneurs mêmes ne savoient pas livre, il ne tomboit guères dans l'esprit de faire valoir ses raisons par les titres: les armes qu'on avoit toujours à la main, fournissoient un moien plus prompt et plus conforme à l'esprit de férocité et de superstition, qui est le partage des siècles d'ignorance. Les meilleurs Princes dûvent long-temps tolérer cet abus“. O. c., str. 91.

r. 1011, brzy po zavedení křesťanství, soudní souboj státně zapovězen. V Dánsku vydal slavný král Kanut Veliký r. 1032 přísný rozkaz, aby žádný z dvořanů jeho nepodnikal souboje před soudem; místo toho mělo se soudní řízení vésti na základě výpovědí hodnověrných svědků.¹⁾

V Anglii byl, dle svědectví Ungerova, soudní souboj zatlačen zřízením, zvaným „Assisa“ čila „Iurata“, jakýmsi druhem poroty.²⁾ Úplně se to však nepodařilo, jelikož ještě za doby Jindřicha III., tedy koncem XIII. století, se ještě některé stopy soudního souboje v Anglii vyskytují.³⁾

2. V zemích franckých zapověděl sice Karel Veliký, aby jeho synové své rozepře nevyřizovali soubojem,⁴⁾ ale jinak ponechal v platnosti ustanovení starých kapitularií, která souboj soudní dovolovala. Ludvík Svatý vydal r. 1260 všeobecnou záповěď soudních soubojův a zavedl na jejich místo v soudním řízení důkaz pomocí svědků.⁵⁾ Dle Ungera vztahovala prý se záповěď pouze na domainy královské, ale měla též vysoký význam proto, že se rozšířila i na tak zv. „Établissements“, čímž i velmocní vasallové byli takorůzka mravně donuceni, následovati příkladu krále.⁶⁾ Zdá se nám, že jest zde jakési nedorozumění: „Établissements de saint Louis“ jest právě sbírka zákonův, sv. Ludvíkem vydaných, které tak jako tak zavazovaly všechny jeho poddané.⁷⁾

Filip IV. (1285—1314) vydal opět rozsáhlé stanovy upravující formality, kterých bylo při soudním souboji přesně šetřiti. Unger se ovšem domnívá, že tak učinil pouze ve chvalitebné snaze, omeziti pokud možná

1) Dr. Wiesinger, o. c. str. 31.

2) Srv. „Göttinger Studien“ 1847, str. 390 a 399.

3) Srv. „Duell in seinem Ursprung und Wesen“. Str. 5.

4) »nec unquam pro tali causa cuiuslibet generis pugna vel campus ad examinationem indicetur«. Migne, o. c. sv. 87, str. 965.

5) Dr. Weiss, o. c. sv. VI., vyd. 3. (1891), str. 663.

6) Srv. Göttinger Studien, 1847, str. 391—392.

7) Srv. Thibaut M. A., Dictionnaire français-allemand, vyd. 129. Str. 191.

zneužívání soubojů soudních, které jinak zásadně zavrhoval.

Celkem lze říci, že ve Francii přestal soudní souboj spíše nežli v Německu a krajinách východních. Dr. Weiss píše: „První leden r. 1387 jest pro dějiny francouzského soudnictví památným proto, že v ten den byl odbýván poslední soudní souboj; obžalovaný podlehl a byl usmrcen, později však se ukázalo, že byl nevinný“.¹⁾ Je-li zpráva E. Colombeye o souboji ve Valenciennes r. 1445 odbývaném zaručená, nebyla by poznámka Dr. Weisse úplně pravdivou a musila by se poopravit v ten smysl, že snad po r. 1387 soudní souboj nebyl již zákonem uznáván jako právní prostředek k vypátrání viny, že však přece tu a tam se k němu přikročilo. Kardinál Gerdil započítává k soudním soubojům ještě duell, který se 10. září 1547 odbýval mezi Chabotem, synem pána de Jarnac a Františkem de Vivonne. Souboji tomu přítomen byl král Jindřich II. s celým dvorem; František de Vivonne zemřel na rány utržené, načež král učinil slib, že souboje vícekrát nedovolí. Leč zde se Gerdil patrně mylí, jelikož zprávy o dotčeném souboji nasvědčují, že to byl již moderní „čestný souboj“; pro přítomnost královu nazývá se „autorisovaným čestným soubojem.“²⁾

V Uhrách byl ještě za Karla Roberta (1301—1342) souboj jako soud Boží znovu dovolen, ačkoliv očista vodou a ohněm byly odstraněny. Karel Robert měl zajisté nejlepší vůli, avšak „bojechtivý národ maďarský si souboj vzítí nedal“, praví Dr. Weiss.³⁾

3. Vzhledem k státům německým píše v. Below: „In Deutschland, mit seiner meistens schwachen Zentralgewalt, hat allerdings die Monarchie im Mittelalter nicht ganz das geleistet, was sie anderswo, insbesondere in Frankreich, wo sich die Zentralgewalt kräftig entwickelte, erreicht hat. Den grossen Reformen des französischen Königs Ludwig des Heiligen können wir

¹⁾ Dr. Weiss, o. c., str. 587.

²⁾ Srv. M. Hofmann v ZKTh. 1898, str. 629.

³⁾ Dr. Weiss, o. c., str. 429.

leider keine entsprechende Tat eines deutschen Monarchen an die Seite stellen. In Deutschland haben wohl die Städte sich den grössten Ruhm in dieser Hinsicht erworben. Doch sind auch die Verdienste der deutschen Monarchen . . . um die Einschränkung und Beseitigung des gerichtlichen Zweikampfes jedenfalls nicht gering anzuschlagen.“¹⁾

Že v. Below všecku vinu svaluje na malou moc ústřední v Německu, vysvětluje se známou jeho snahou: nectnost soubojovou u Germánův pokud možná omluviti. Snad bychom nechybili mnoho, přikloníme-li se k názorům jiných spisovatelů, že právě zase bojovost germánská byla hlavní překážkou, proč v Německu i proti soudnímu souboji se poměrně málo podnikalo. Císař Bedřich II. odsoudil ovšem ve svých Melfských konstitucích z r. 1261 soudní souboj ostrými slovy: „mutwille unwissenhafter lute“, ve kterém nevinní podléhají a zločincové vítězí; z té příčiny také zakázal, aby nikdo nenutil jiného k souboji. Mimo to udělil též císař městům Řeznu a Norimberku zvláštní výsady proti souboji. Podobných výsad nabyla během času města: Rotenberg, Frankfurt nad Mohanem, Vídeň, Dortmund, Worms, Friedberg, Gelnhausen a j.

Přece však zlozvyk trval dále. Ještě r. 1486 vydal král uherský Matyáš novou záповěď souboje, „jelikož dle tamního barbarského zvyku urovnával se spor — při nedostatku svědkův — soubojem“. Hefele-Hergenröther domnívají se sice, že zákaz ten se již vztahoval na souboj moderní; v. Below však, vzhledem k vytčenému odůvodnění, správně asi soudí, že tu jde ještě o soudní souboj; — v tak pozdní době!²⁾

Podobně zaznamenává se ve Španělských záповěď souboje teprve kolem r. 1480 za vlády Isabelliny; všem šlechticům zapovídá se souboj a všeliké účastenství na něm pod trestem velezrady.³⁾ Tentokráte jest zase

¹⁾ G. v. Below, „Das Duell und der germ. Ehrbegriff.“ Kassel, 1896, str. 13.

²⁾ Srv. ZKTh. 1898, str. 630—631.

³⁾ Dr. Weiss, o. c. sv. VII., vyd. 3. (1892), str. 143.

pravděpodobnější, že se tu mýlil již souboj moderní.

4. Také u nás v Čechách udržel se soudní souboj až do té doby, když vedle něho začaly se již vyskytovat stopy souboje moderního. „Není pochyby, — píše Jireček — že souboj, ještě za našich časů oblíbený, původem svým s očistami souvisí; aspoň u Čechův a Moravanů souboj v XVI. stol. jiného již významu a účelu neměl, než aby čest nařknutá očištěna byla.“¹⁾

Což pak se žádný z českých panovníků proti souboji neozval? Vlastně žádný. Známe sice jedno ustanovení Karla IV., kterým se však soudní souboj pouze poněkud omezuje. Zní: „Protož následujíc v tom starého práva zachování, tímto ustanovením za právo činíme, aby žádnému člověku, kteréhožkoli duostojenství, povýšení neb stavu buď žádného druhého popuzeti ani pobiezeti k sedání neslušelo, leč pro některé z těchto tří příčin: totiž haněli by koho o zradu; druhé učiniliby úklad o zdraví a život Královy Velebnosti, neb k úrazu jeho osoby jednal, aneb také žeby pôsobil přejasně kněžny, neb synuov, neb dcer, neb bratří, neb sester, i jiných všech, ktož sú pošli z kmene královského. Jestli také žeby kto potkán byl o dání a prodeji, o pójčce hradu neb země královské Velebnosti, a o to žeby rozmlúval neb to jednal, na to najímal neb dával, aneb v tom že by skutkem přestúpil ten, kohožby k sedání pobiezeti chtěl, kteréhožkoli osobě bez vuole a prikázání Královy Velebnosti; v také příhodě devět mužuv dobré pověsti a ctného domnění s obú stranú buď postaveno a přisežte, prvé nežli strany sedati budú. Jestli také žeby kto pokusil se haněti porušení stydlivosti a poctivosti dvoru králova, kterúžto příhodu před rozumnými o také poctivosti zatajujem.“ Dále následuje ustanovení, kdo s kým a kterak se smí potýkati.

Zdeněk V. Tobolka připojil k tomuto výnosu poznámku: „Články o sedáních vzbuzují podiv. V době, kdy přičiňuje se o zrušení soudů Božích u nás Arnošt z Pardubic, vystupující s myšlenkami hlásanými již

¹⁾ Dr. H. Jireček, o. c. str. 188.

v devátém století arcibiskupem Agobardem a v Štyrsku provedenými již r. 1237 císařem Fridrichem, král český podržuje je v soudnictví svém! Příčina toho jest na snadě. Karel IV., syn dobrodružného, rytířského krále Jana, nedovedl si asi odepřítí hned rytířských zvyků, které za jeho mládí, ba ještě za jeho panování hojně se vyskytovaly. Rozsuzování vodou a železem bylo zrušeno, ale „sědání“ bylo i na dále trpěno, nastala tudíž derogace ordalií. — Po Karlovi IV. rytířství hynulo se všemi bujnými výstřelky. Hry rytířské klesaly v zapomenutí a tím, ač pozvolna, ubývalo i soudních sedání. Zákoníky české z doby pozdější nezmiňují se již o tomto průvodu soudním vůbec, ale v soudnictví staročeském se ještě dlouho se sedáním shledáváme.

Roku 1413 vyzývá na př. norimberský purkrabí Jan z Zollernu purkmistra a radní chebské k sedání s bratřími Forstery, jež byli Chebští ve vazbu vzali, a provedení sedání zabráněno jen proto, že poddaní krále českého nesmějí před žádnou cizí stolicí soudní volání býti. . . . Sám král Jiří na poli u Kunovic r. 1470 nabízí se Matyášovi k bitvě osobní, aby objevilo se, na čí straně jest právo. . . . Od té doby dokladů nenalézáme. Snad obmyšlené sedání toto bylo by posledním případem souboje soudního.“¹⁾

Mohli bychom ovšem namítnouti, že posledně uvedený případ nebyl vlastně soudním soubojem, nýbrž duellum publicum. Přes to vidíme, že též u nás zlozvyk soubojový dlouho se udržel.

5. Přesně určití dobu, kdy v jednotlivých státech evropských soudní souboj zanikl, jest historicky velmi obtížno, právě tak jako udati přesně čas, kdy moderní souboj začal. Spisovatelé se v tom ohledu ve svých domněnkách velmi rozcházejí, a to ze dvou příčin: předně nerozeznávají dostatečně soudního souboje od turnajův a podobných výstřelků rytířstva středověku. U nás v Čechách máme dokonce pro soudní souboj a turnaj tentýž název „sědanie“. Mimo to zaměňují mnozí souboj soudní se soubojem moderním, čímž se

¹⁾ Tobolka, o. c. str. 90—91.

stává, že buď počátek moderních duellů se klade do doby, kdy rozhodně nelze ještě o moderním souboji mluvit anebo se prodlužuje neprávem doba soubojů soudních. Tak se na př. domnívá Buddeus, že již v XIII. stol. objevují se případy moderních duellů, kdežto ještě v XVI. a XVII. stol. shledává stopy soudního souboje, což obé jest rozhodně nesprávné.¹⁾ Avšak mnozí opisují prostě taková data ve svých člancích a tak se zmatek stále udržuje. Jest ovšem pravda, že často historické zprávy jsou tak kusé a neurčité, že nelze dobře rozeznati, byl-li to souboj nebo faida nebo turnaj nebo pouhá potyčka zbraní; to platí zvláště o zprávách z XV. stol. Leč z takových neurčitých zpráv nesmí se též nic určitého uzavírat. K tomu účelu musí se vybírat případy, které nepřipouštějí pochybnosti. Mimo to jest nezbytno, aby se přesně dbalo podstatného rozdílu mezi soubojem soudním a moderním. Nesmějí se oba směšovati a zaměňovati, jakoby to byl jeden a tentýž zjev! Bohužel se toho namnoze nedbalo ani ve spisech jinak velmi cenných. „Ein prüfender Blick — píše Hofmann — auf die charakteristischen Züge des mittelalterlichen gerichtlichen Zweikampfes, wie dieselben aus den Quellen sich ergeben, sowie eine Vergleichung derselben mit den Wesensmerkmalen des modernen Duells, ergibt, dass zwischen beiden zwar eine gewisse, aber rein äusserliche Ähnlichkeit herrscht, bei vollständiger innerer, wesentlicher Verschiedenheit. Das moderne Duell ist mit dem mittelalterlichen Zweikampf so wenig identisch, als ein Kleiderstock, welcher mittelalterliche Ritterrüstung trägt, identisch ist mit einem waffenstrotzenden Helden jener Zeit.“²⁾

6. Na hlavní, nejpodstatnější rozdíl jsme již dříve upozornili: souboj středověký byl světským zákonem uznáný, soudní prostředek k průkazu viny či nevin, a zápas podnikán byl v přesvědčení, že Bůh straně

¹⁾ Srv. Ersch u. Grubers Encykl. I. 28. Str. 153—192.

²⁾ M. Hofmann v ZKTh. r. 1898. Str. 470.

nevinné nedá podlehnouti. To přece o moderním souboji nelze říci!

Jiné rozdíly vypočítává ve svém důkladném pojednání M. Hofmann; neváháme — pro důležitost věci — v krátkosti je opakovati. 1°. Moderní souboj není pouze obcházením instance soudní, nýbrž zřejmým porušením zákonů státních i božských. Moderní duellanti označují soudní stolicí přímo za nekompetentní, aby jejich „čestnou“ záležitost vyrovnala. Ano mnozí zastánci moderního souboje považují to za nečestné, aby jejich „čestné“ spory před soudem se projednávaly. Souboj středověký byl však podstatou svou aktem soudním; soudní instance jej dovolovala, případně nařizovala, soupeřové před soudními svědky musili se bít. Jak jsme viděli, směl se v některých případech souboj pouze za přítomnosti královny odbývati. 2°. Zákony středověké nedovolovaly souboje všeobecně, nýbrž pravidelně z příčin důležitých, jednalo-li se o těžké přečiny: velezradu, zemězradu, palčství, krádež, vraždu, loupež, manželskou zpronevěru a pod. Moderní duellanti bijí se často pro pravé lapalie, jak později četnými případy ukážeme. 3°. Nejhlavnější roli při souboji moderním hraje vždy pověstná „čestná“ záležitost; při souboji středověkém nejednalo se téměř nikdy pouze o čest. V. Below píše: „Die Regel ist, dass im Mittelalter der Zweikampf gerade bei Ehrenhändeln nicht stattfindet. Und selbst in den seltenen Fällen, in denen er als zulässig gilt, hat er eine durchaus andere Stellung als das moderne Duell.“¹⁾ Zemská práva z V. až IX. stol., jakož i historické dokumenty z oné doby projednávají sice často záležitosti cti, avšak jedinkráte — dle zachovaných zpráv — urovnala se soubojem!

Dle práva lombardského smělo se sice v jistých případech, za příčinou obhájení cti, přikročiti k soudnímu souboji; ale ani tenkrát nemusil se obžalovaný bít, nýbrž stačilo, jestliže uraženého odprosil.

¹⁾ Von Below, o. c. str. 9—10.

Někdy nejednalo se ani o vyhledání pravého viníka, nýbrž o rozřešení některé právní otázky. Pozoruhodný příklad uvádí se z doby císaře Otty I. Otto předložil sněmu otázku, jsou-li dítky po smrti otcově oprávněny dělit se s bratřími svého otce o dědictví dědečkovu. Sněm se usnesl, aby právní otázka se rozhodla soubojem, který dopadl ve prospěch dítek. Alfons VII. Kastilský (1126—1157) dal dokonce soubojem rozhodnouti otázku, má-li se při službách Božích užívat liturgie mozarabické nebo římské. 4°. Ve všech případech platil ve středověku souboj jako poslední prostředek k urovnání sporů, když totiž sporná záležitost jiným způsobem urovnána býti nemohla. Co praví K. v. Rottek, „že soudní souboj zatlačil každý jiný soudní důkaz“, 1) nesrovnává se s historickou pravdou. — U moderního souboje je tomu pravý opak: každá čestná záležitost musí se urovnati výhradně soubojem. 5°. Soudní souboj byl pouze součástí soudního řízení, nikoliv ukončením jeho. Dle výsledku souboje musil se teprve domnělý vinník podrobiti trestu, který soudce naň uvalil aneb který již zákon sám předem stanovil. Swabenspiegel ustanovuje na př.: „Der da siegelos wird, dem schlägt man die Hand ab.“ Byloť to právě považováno za důkaz viny, když někdo v boji podlehl; proto se praví v dotčeném zákoníku: „Wirt der überwunden, uff den man da sprichet, man riht über in, als reht ist.“ Padl-li v boji, propadaly trestu často osoby, které mu při vedení pře pomáhaly: jeho „consacramentales“, příbuzní, nebo ti, kteří zápasníka zjednali. Zákon Frisův ustanovuje, „aby ten, kdo si kampiona zjednal, zaplatil králi 60 šilinkův a mimo to odškodné příbuzným zabitého.“ 2)

Toť zajisté podstatné rozdíly. Tím, že mnozí spisovatelé k nim nepřihlíželi, stalo se, že zaměňujíce soudní souboj s moderními duelly dobu zániku prvního a vzniku druhého ještě více popletli. Celkem lze říci, že soubojů soudních v druhé polovici

1) Karl v. Rottek, Allgem. Geschichte. Braunschweig, 1858. V. str. 277.

2) Srv. M. Hofmann, o. c. str. 470—473.

XIII. století patrně již ubývá, až konečně během XV. století úplně zanikly, a že před stoletím XV. dosud žádných stop moderního souboje s jistotou dokázáno nebylo.

Hlava III.

Faida, turnaje.

Naše úvahy o středověkém souboji a jeho poměru k moderním duellům nebyly by úplny, kdybychom se nezmínili ještě o jistých zjevech přechodních: faidě (Fehde) a středověkých turnajích. Oba tyto zjevy bývají uváděny ve spojení s moderním soubojem, jakoby byly bývaly jakousi průpravou k němu. Není to správné. Podobnost jejich s moderním soubojem jest pouze vnější, zdánlivá, při mnohých podstatných rozdílech, tak že lze celkem o nich totéž říci, co bylo řečeno o poměru souboje soudního k modernímu.

Se strany druhé jest však patrna příbuznost jejich se soubojem středověkým. Co se především faidy týče, viděli jsme již, že podobnost její se soudním soubojem je tak nápadná, že sám učený De Smedt souboj soudní považoval za jakýsi druh soukromé faidy, zvláště u Germánů tak oblíbené. Podobně míní v. Maurer: „Der Zweikampf (míní soudní souboj) ist seiner Grundidee nach nichts anderes, als eine in gesetzlicher Form geübte Fehde.“¹⁾ Úsudek tento není sice správný, dá se však vysvětliti některými historickými dokumenty, které, čtou-li se samy pro sebe, zdají se mu nasvědčovati; ale srovnáme-li je s jinými současnými dokumenty o téže věci, poznáváme, že u soudního souboje idea náboženská soudů Božích nepoměrně jasněji vyniká, nežli u soukromé faidy. Mimo to jsou tu

¹⁾ V o n M a u s e r, Städteverfassung 3, str 729. Cit. ZKTh. 1898, str. 475.

i jiné důležité rozdíly, které během pojednání samy sebou vyniknou.

Článek I.

Soukromá faida.

O privátní faidě kolují dosud velmi nesprávné názory. Von Below píše: „V tak zvaném lidovém spisovnictví bývají stále ještě nejdobrodružnější názory rozšiřovány. Právo faidovní (Fehderecht) zaměňuje se dosud s právem pěstním. Dosud se věří, že ve středověku směl každý druhému uzmouti, co chtěl a mohl, a s bližním nakládati, jak chtěl a mohl. Dle tohoto mínění bylo by bývalo soudnictví, které přece staří Germáné také měli, vlastně věcí naprosto bezvýznamnou a nevysvětlitelnou. Mocný byl by si směl všechno dovoliti a pouze fysická převaha, nikoli zákon a právo, byla by rozhodovala.“¹⁾

Anonymní spisovatel brožury „Das Duell in seinem Ursprung und Wesen“ píše na př.: „Za starých časů shledáváme vedle soudních soubojů také pěstní právo, kterého zvláště mocnější užívali, snažíce se surovým násilím zjednati si práva . . . Tu děly se často hrozné věci.“²⁾ A hned na to uvádí zakročení církve, které se však vztahovalo na — faidy.

Dobrodružnými názory není vědě pomoheno. Řada vynikajících spisovatelů dokazuje, že pěstní právo spočívá na zcela jiném základě nežli právo faidovní. Starým národům platil stav nerušeného práva za stav míru. Kdo porušil zlomyslně právo bližního, porušil tím také mír.³⁾ Státní moc nezakročila prozatím, jako činitel sprostředkovací, soudem, nýbrž ponechala poškozenému a jeho příbuzným právo, aby si sám vymohl zadostiučinění: poškozený směl proti rušiteli míru zakročiti brannou mocí — směl mu opověděti

¹⁾ G. v. Below, o. c. str. 16.

²⁾ Srv. o. c. str. 5.

³⁾ Srv. C. G. v. Wächter, Beiträge zur deutschen Geschichte, str. 41—58.

faidu.¹⁾ Cítil-li se však příliš slabým proti nepříteli svému, mohl se obrátiti na soud lidový, který se pak postaral, aby se rušitel míru k soudu dostavil a poškozenému dostiučinil, obyčejně ve formě peněžitě pokuty „*compositio*“ zvané.

Faida mohla se též vyloučiti neb alespoň omeziti dobrovolným smírem. „Časem byly též ustanoveny podmínky, za kterých teprve faida za spravedlivou byla uznána. Kdežto původně ani opovědi k faidě potřeby nebylo a zločin sám k ní vyzýval, musil později poškozený, případně jeho příbuzný, který se chtěl státi jeho dědicem, mír pachateli vypověděti, avšak škodu u vykonávání faidy způsobenou a podobně i smrt odpůrcovu zjevně jako čin faidovní označiti.“ Stalo-li se poškození bez úmyslu, pouze z nedopatření, nesmělo se užiti práva faidovního, nýbrž rozsudek soudu zněl: „*Componat cessante faida, quia nolendo fecit.*“ Jenom zlomyslné porušení míru bylo dostatečnou příčinou k opovědi. Rovněž tak nesmělo se práva faidovního užívati všude: ve svém domě a v ohrazeném svém majetku byl každý před násilím zákonitě chráněn.²⁾

Právo soukromé faidy bylo, podobně jako ordalie a soudní souboj, nutným následkem nedokonalé a nedostatečné správy státní, která zvláště u starých národů germánských byla velmi citelnou. Below nazývá proto faidu prostě „*eine deutsche Art der Selbsthilfe*“.³⁾ Na germánský původ faidy poukazuje svědectví Tacitovo: „Jest (u nich) povinností, převzítí jak nepřátelství otcovo neb příbuzných, tak i jeho

¹⁾ *fa* = nepřítel, *faida*, feud, něm. *Fehde*, *Fehida*, anglosas. *faehd*, *faethe*.

²⁾ Srv. *Dahn*, *Fehdegang und Rechtsgang*. Berlin 1877. Cit. *Ottův Naučný slovník*, VIII. díl, 1894, str. 1009.

³⁾ Tím ovšem netvrdíme, že soukromá faida byla výhradně Němcům vlastní. Ve smlouvě, kterou roku 1279 Kunhuta, vdova po Přemyslu II., uzavřela s vévodou opolským Vladislavem, jest také odstavec, kterým se vykonávání práva faidovního omezuje. „*Omnes autem causae, quae emergere videbantur ante festum paschatis, priusquam treugae per dominum H. Wratislaviensem duces ponerentur inter nos et compatrem nostrum . . . inter nos et ipsum amicabiliter decidentur.*“ Srv. *H. Jireček*, *Cod. iur. boh.* Tom. I. str. 213.

přátelství. Ale netrvalí věčně. Neboť i vraždu lze odčiniti výkupným, jistým počtem hovězího dobytka nebo skotu — celý rod takové zadostiučinění přijme: vyžaduje toho všeobecné dobro, protože nepřátelství jsou, při vládnoucí tam svobodě, tím nebezpečnější.“¹⁾ Z poslední věty vysvítá, že již tenkrát bylo právo faidovní omezeno, a že nepřátelství mohla býti zastavena výkupným (Wehrgeld, staroněm. Wergild, rettr nebo též sak, gjald).

Dosti záhy uznala správa státní zhoubné účinky faidy, i nesla se její snaha k tomu, aby ji pokud možná omezila. Soud lidový nebo stát ustanovoval sám výšku výkupného, kterým se mohly i spáchané vraždy bez dalšího krveprolití odčiniti. Tak ustanovuje zákon Alemannů, že se za vraždu spáchanou na příslušníku vysoké šlechty (primus) musí dát 240 šilinků výkupného; za člena nižší šlechty (medianus) 200, za obyčejného svobodníka (minofledus) 160 šilinků. Lex Baiuvariorum cení život utraceného vévody na 900 šilinků, člena některého z 5 šlechtických rodů na 320, svobodníka zase na 160 šilinků. Zákon salických Franků stanoví na zavraždění svobodníka výkupné 200 solidů; stojí-li však ve službě vojenské, 600; je-li v bezprostřední službě královské, 1800 solidů! Výkupné za biskupa bylo dle téhož zákona salického 900 solidů, za obyčejného kněze 600, za jáhna 300.²⁾ Jako všeobecná zásada platilo: Buď odkoupíš kopí, nebo je pocítíš, t. j. buď zaplať výkupné nebo ti opovím faidu. Ustanovil-li soud výši výkupného a bylo-li zapláceno, byl slavnostně uzavřen mír (treug, trygd); kdyby jej byl nyní někdo ještě násilně porušil, byl uznán zločincem (niding = ničema) a štvancem (utlaeger), kterého směl každý zabít nebo za otroka si vzít.

Čím více se správa státní zdokonalovala, tím horlivěji se snažila nastalé rozbroje urovnávat výkupným; za své sprostředkování žádala však také jakési poplatky pro dvůr královský (fredum, bannum). Již Tacit-

¹⁾ Germania, 21.

²⁾ Grimm, Deutsche Rechtsaltertümer, str. 272—275.

tus praví: „Část pokuty připadá králi nebo obci, část pak poškozenému nebo jeho příbuzným.“¹⁾

Za dob Karolingů snažila se moc státní vykonávání faidy omeziti jednak na určité zločiny (vraždu, žhářství, násilí na ženě spáchané, loupež), jednak na nejbližší toliko příbuzné. Bojechtivá povaha tehdejšího lidstva nedala se ovšem tak snadno a rychle zkrotiti, a vladařové nebyli často s to, aby všechny zlořády rázem odstranili. V zemském právu Durinků, r. 802 z vlastního popudu Karla Velikého sepsaném, ukládá se faida příbuznému zabitého přímo za p o v i n n o s t, chce-li nabýti jeho dědictví (Tit. VI., c. 6.). K tomu poznamenává Dr. Weiss: „Karel musil právo soukromé faidy uznati, ale církev hlásala mír a určovala, pod trestem vyobcování z církevní společnosti, jisté dni, kdy se nesmělo bojovati; každým stoletím se doba „míru Božího“ (treuga Dei) rozšiřovala, doba, ve které se ani ubohý a utiskovaný války báti nemusil, věda, že církev kolem jeho chaty opsala ochranný kruh.“²⁾

Roku 1031 slaveno bylo ve Francii několik provinciálních synod; jednotlivá akta se nám sice nezachovala, avšak Rud. Glaber sebral fragmenta v jeden celek, z něhož vysvítá, že se na nich jednalo též o faidě, kterou shromážděná knížata církevní dle možnosti omezují; napomínajíť, aby jak mezi šlechtou, tak mezi prostými občany se zachovával nerušený mír. Byl-li kdo stíhán pro vraždu na bližním spáchanou, měl příbuzné jeho dary a výkupným usmířiti.³⁾

Deset let později zahájili biskupové akvitánští opět několik synod, jichž výhradným účelem byla treuga Dei. Bylo ustanoveno, aby od středy večer až do rána následujícího pondělka se zachovával Boží mír. Kdo

¹⁾ Germ. 12. Srv. též Dr. Weiss, o. c. sv. III., str. 94

²⁾ Dr. Weiss, o. c. sv. IV., str. 109.

³⁾ „In quibus potissimum erat (constitutum) de inviolabili pace conservanda, ut scilicet viri utriusque conditionis, cuiuscunque ante fuissent rei obnoxii, absque formidine procederent armis vacui. Similis stat sententia inter percussorem hominis et ultorem proximi. Percussor enim debet ultorem satisfactione placare et muneribus.“ Mansi, o. c. sv. 19. str. 547 a 549.

by proti tomu jednal, měl býti z církve vyobcován a z vlasti vypovězen.¹⁾ Biskupové odůvodňují zákaz svým, že provádění faidy jest samo o sobě „*actio iniqua*“, tedy zločinné počínání, které se zvláště ve dnech, křesťanům posvátných, nesluší. Téhož roku byla také v Německu slavena synoda. (místo neznámé), která pro mír Boží tutéž lhůtu stanovila; patrně jednali biskupové střední Evropy dle vzájemného dorozumění. Tresty však, které tato synoda na nedodržení míru Božího ustanovila, jsou velmi přísné: jestliže někdo, prováděje faidu, v dotčených dnech někoho zabil, měl býti ze země vypovězen a musil putovati do Jerusalema a tam dlouho pokání činiti; dopustil-li se jiného přečinu, měl býti světskému soudu odevzdán, aby povinnou pokutu zaplatil, a mimo to ho stihl dvojnásobný trest církevní. Kdo by se těmto předpisům nepodrobil, byl z církve vyobcován!²⁾

¹⁾ „Contigit vero in ipso tempore, inspirante divina gratia, primitus in partibus Aquitaniae, deinde paulatim per universum Galliarum territorium, firmari pactum propter timorem Dei pariter et amorem: taliter ut nemo mortalium a feriae quartae vespere, ad secundam feriam incipiente luce, ausu temerario praesumeret quippiam alicui hominum per vim auferre, neque ultionis vindictam a quocumque inimico exigere, nec etiam a fideiussore vadimonium sumere. Quod si ab aliquo fieri contigisset contra hoc decretum publicum, aut de vita componeret, aut a Christianorum consortio expulsus, patria pelleretur. Hoc insuper placuit universis, veluti vulgo dicitur, ut Treuga Dei vacaretur . . . Et satis iuste. Nam sicuti dies dominicus propter dominicam resurrectionem venerabilis habetur, . . . ita quintus, sextus et septimus, ob dominicae coenae et eiusdem passionis reverentiam, debent ab iniquis actionibus esse feriati.“ O. c. str. 593—594.

²⁾ „Recipite ergo, et tenete pacem et illam trevam Dei, quam et nos, divina inspirante misericordia de coelis nobis transmissam iam accepimus . . . ita constitutam et dispositam, videlicet ut ab hora vespertina diei Mercurii inter omnes christianos amicos et inimicos, vicinos et extraneos, sit firma pax et stabilis treuva usque in secundam feriam, id est, die lunae ad ortum solis, ut illis quatuor diebus ac noctibus omni hora securi sint et faciant quidquid erit opportunum, ab omni timore inimicorum absoluti, et in tranquillitate pacis et istius treuvae confirmati . . . Qui vero treuvam promissam habuerint, et se sciente (vědomě) infringere voluerint, sint excommunicati

Na koncilu clermontském r. 1095 bylo usneseno, aby ženy, kněží a řeholníci byli z práva faidovního úplně vyňati; ostatním pak byla faida zapověděna v neděli a v posledních třech dnech téhodne.¹⁾

Vážná tato ustanovení dokazují, že církev faidu zásadně odsuzovala, a kdyby to bylo bývalo v její moci, byla by ji zajisté odstranila jedním rázem. Z ohledu na časové poměry bylo to však prostě nemožné, jelikož moc státní nechtěla neb nemohla snahy církve se vši rázností podporovati. To platí zvláště o státech německých. Sám G. v. Below, horlivý zastánce svého národa, musil doznati: „Allein, wie die Schwäche der Monarchie in so vielen . . . Beziehungen das Unglück Deutschlands im Mittelalter war, so hat sie auch hier vieles verschuldet. Sie musste sich in der Beschränkung der Fehde mit einem bescheideneren Standpunkt begnügen, als er von den Karolingern zur Zeit des Höhepunktes ihrer Macht festgehalten worden war.“

Omezení pozůstávalo v tom, že soukromá faida byla nyní dovolena pouze pro zločin zabití; v každém jiném případě jenom tenkrát, když spor obou stran právní cestou urovnán býti nemohl.²⁾

Videlicet si quis in ipsis diebus treuvae Dei homicidium fecerit, exul factus atque a propria patria eiectus Jerusalem tendens, longinquum illic patiatur exilium . . . Si vero in aliis quibuslibet rebus supradictam treuvam Dei et pacem fregerit, examinatus per decreta legum secularium iuxta modum culparum cogatur persolvere, et per sanctorum canonum regulas duplicata poenitentia iudicabitur . . . Illos autem, qui contradicunt, excommunicamus, maledicimus et anathematizamus et a limitibus sanctae matris ecclesiae eliminamus.“ O. c. str. 594–595.

¹⁾ „Statutum est, ut in omni die et monachi et clerici et feminae et quae cum eis fuerint, in pace permaneant; tribus autem diebus, scilicet secunda, tertia et quarta, ab aliquo alicui illato non reputabitur pacis fractio: quatuor autem reliquis diebus si quis alicui iniuriam intulerit, fractionis pacis reus habeatur et prout iudicatum fuerit, puniatur.“ Mansi, o. c. sv. 20, str. 816. Concil. Claromontanum, can. I.

²⁾ G. v. Below, o. c. str. 16–17.

Avšak mocní vasalové a rytíři omezení takového na nedobytných hradech svých málo dbali. Z doby císaře Bedřicha I. oznamuje dějepisec Dr. Weiss, že když r. 1155 císař meškal se svým vojskem v Itálii, zuřila v Německu faida měrou nevídanou: „Fehden und Räubereien ohne Zahl!“ Zpupný falckrabě Heřman ze Stahlecku opověděl faidu dokonce staříckému arcibiskupu mohučskému Arnoldovi. Vrátivší se císař, odhodlal se řízným způsobem tomuto řádění udělati konec. Svolal říšský sněm do Wormsu, na kterém oba vinníci byli obžalováni z porušení zemského míru. Aby trest byl co nejcitelnější, byl falckrabě odsouzen, aby na potupu nesl vlastnoručně psa až do nejbližšího hrabství! Hanba z toho byla tak veliká, že falckrabě uchýlil se před světem do kláštera, kde brzy na to zemřel. Za staříckého arcibiskupa, který mimo to byl k faidě donucen, musili psa odnésti jeho přátelé.¹⁾

Po svém korunování na krále italského svolal Bedřich I. na 11. listopad sněm do Roncaglie, na kterém mezi jiným ustanoveno, „že nikdo nesmí o své újmě opověděti druhému faidu, nýbrž že má právo své pohledávati před soudem.“²⁾

Všeobecný církevní sněm lateránský (III.), r. 1179 za papeže Alexandra III. slavený, obnovil dřívější církevní zákony o míru Božím, rozšířil dobu jeho na celý advent až po oktávu Zjevení Páně a celý půst až po oktávu Božího Hodu velikonočního, i napomenul úřadů pod přísnými tresty, aby o zachovávání těchto usnesení dbaly.³⁾ Biskup, který by se u provádění těchto

¹⁾ Otto Frising, *Gesta Frider.*, II., 34–40; Cit. Dr. Weiss, o. c. V. sv. (1903), str. 82.

²⁾ Ragewinus, *Gesta Frider.*, IV., 1–11; Cit. Weiss o. c. str. 91.

³⁾ „Treguas a quarta feria post occasum Solis usque ad secundam feriam in ortum Solis, et ab adventu Domini usque ad octavas Epiphaniae, et a Septuagesima usque ad octavas Paschae, ab omnibus inviolabiliter observari praecipimus. Si quis autem treguam frangere tentaverit, post tertiam commotionem, si non satisfecerit, episcopus suus sententiam excommunicationis dictet in eum et scriptam vicinis episcopis annunciet: quorum nullus excommunicatum in communionem suscipiat. Si quis autem hoc violare praesumpserit, ordinis sui periculo subiaceat. Et quoniam funiculus

předpisův osvědčil liknavým, mohl i svého úřadu býti zbaven!

Císař Bedřich II. svolal na 15. srpen 1235 velkolepý říšský sněm do Mohuče, při němž na 12.000 rytířův a 70–80 členů vysoké šlechty a světských knížat bylo přítomno. Sněm zabýval se téměř výhradně úpravou říšského soudnictví a mírem zemským. Každý, kdo ve svém právu se cítil poškozeným, měl při ztrátě svých právních nárokův a dvojnásobném odškodném obrátiti se na instanci soudní; kdo by porušil zemský mír, měl býti dán do klatby; bylo-li porušení míru spojeno s vraždou, měl býti odsouzen k smrti; klatba měla se vyhlásiti nad ním veřejně, po vší zemi. Kdo by obcoval s vypovězencem, propadal rovněž klatbě. Jenom tenkrát, když žalobce před soudem práva svého nabýti nemohl, směl opověděti faidu, musil to však předem oznámiti a doby míru Božího přesně šetřiti.¹⁾

Král Ludvík Svatý, jednaje v intencích církve a na přímý její popud, snažil se právo privátní faidy úplně zrušiti. Již r. 1245 vydal zákon, dle něhož po porušení míru mezi dvěma stranami musil býti zachován po 40 dní naprostý klid zbraní (*La quarantaine de roy*), aby snad v prvním návalu zlosti nepřišeí někdo nevinný o život. Dalším zákonem královým dovoluje se slabší straně právo, zastaviti vykonávání faidy, jestliže celou spornou záležitost přednese před soud svého lenního pána; tento měl na protivníku vynutiti slib (*assurément*), že neporuší míru dříve, nežli soud vynese rozsudek. Porušení takového slibu trestalo se jako velezrada. — Konečně r. 1257 zapověděl Ludvík Sv. všechny boje ve svém území.²⁾

Přes všechny tyto zákazy a opatření církve i státu bujely faidy dále, tak že se zdá, jakoby obě

triplex non facile rumpitur, praecipimus, ut episcopi solum Dei et salutis populi habentes respectum, omni tepiditate seposita, ad pacem firmiter tenendam mutuum sibi consilium et auxilium praestent. Quod si quis in opere Dei tepidus fuerit inventus, damnum dignitatis suae incurrat.“ *Mansi*, sv. 22., str. 229. *Conc. Lateranense III.*, cap. XXI.

¹⁾ *Dr. Weiss*, o. c. str. 543–544.

²⁾ O. c. str. 663.

autority byly později ztratily všecku chut, obnovovati záповědi, kterých nikdo nedbal. Pověstná „zlatá bulla“ císaře Karla IV. z r. 1356 spokojila se tím, že pro zajištění zemského míru stanovila, aby faida, která nebyla tři dni napřed opověděna, byla trestána jako velezrada.¹⁾

Zemským mírem císaře Václava IV. z r. 1389 stanovena byla obecná povinnost, pro porušení práv dovolávati se výhradně pomoci soudní. „Všech těchto ustanovení začasť zanedbáváno. Ani tak zv. věčný zemský mír, císařem Maximilianem I. na sněmě wormském r. 1495 zřízený, navzdor naprostému zákazu všeho odpovědnictví, ani zřízení t. zv. říšského regimentu nevykořenilo faidy. Ještě v XVI. stol. vyskytují se některé drastické případy. Teprve změna ve válečnictví, jakož i konsolidace moci zeměpanské učinily všemu odpovědnictví i faidám přítrž.“²⁾

G. v. Below připisuje ovšem věčnému zemskému míru větší důležitost; píše: „Nach dem Jahre 1495 sind zwar noch einige Fehden vorgekommen. Allein es handelt sich um ganz vereinzelte Fälle; man kann sie bequem zählen. Von einem Fehdewesen, als einer allgemeinen Erscheinung der Zeit, darf man fortan nicht mehr sprechen.“³⁾

Faida uvádí se někdy ve spojení s pověstnými vestfalskými soudy — Fehme, Fehmgericht. Jsou to však dvě věci úplně rozdílné. Faidy děly se vždy veřejně, kdežto podstatnou značkou soudů vestfalských bylo, že se odbývaly tajně a že slovo při nich vedli pouze zasvěcenci — „Mitwissende“. Nebyli to státně zřízené soudcové, nýbrž jakési sdružení, které ovšem státní moc druhdy trpěla, ano i schvalovala a podpořovala. Faidu vyřídily si svárlivé strany samy mezi

¹⁾ Dr. Weiss, sv. VI. (1891), str. 506.

²⁾ Srv. Ottův Naučný slovník, VIII., str. 1008.

³⁾ G. v. Below, o. c. str. 18. Podrobná data o mírech zemských podává Datt Johannes Philippus: Volumen Rerum Germ. novum sive de pace imperii publica libri V. Ulmae 1698. Literaturu o zemském míru v Čechách, na Moravě a ve Slezsku viz Dr. Čeněk Zibert: Bibliografie české historie, díl I., str. 512. Praha 1902.

sebou; při vestfalských soudech vykonával rozsudek nad odsouzeným zvláště k tomu delegovaný muž, byť i dosud byl s ním žil v nejlepším přátelství. Rozsudek zněl zpravidla — na smrt.

Dr. Weiss nazývá soudy vestfalské „velikolepým a úctyhodným zjevem v dějinách Německa, vyvinuvším se z prastarých právních názorů germánských, který ve XIV. a XV. stol. poskytoval děsné odpomoci proti děsným zlům a který teprve zemskými reformami za Maximiliana I. vzal za své“.

Lidová obrazotvornost a povrchní studium zahalovaly až do posledních dob pověstné tyto soudy v jakési mysteriosní roucho, vzbuzující hrůzu a zároveň jakousi posvátnou úctu. Dle takových pověstí scházivali prý se soudcové v noci, v hlubokých lesích nebo podzemních sklepech, a usedali za hlubokého ticha kolem černě zastřeného stolu. Obžalovaný byl předveden, maje oči zavázané, a žalobce přednesl svoji stížnost, kterou musil potvrditi přísahou. Následoval rozsudek; zněl-li na smrt, zvolali soudcové třikráte „běda“, načež popravčí (der Frohne) rozsudek ihned vykonal. Za temné noci se soudcové zase rozešli, v temnu doznělo úpění ubohého odsouzence.

Důkladné badání novodobé hrůzyplnou onu roušku sňalo. Jest nyní jisto, že se soudy ty nedály v noci, nýbrž ve dne, pod širým nebem, nebo ve stínu hájů, že porotcové (Freischöffe) nebyli zakukleni, nýbrž přicházeli veřejně, jelikož to byla pro každého veliká čest, byl-li členem soudu.

Soudy vestfalské měly původ svůj v nově upraveném soudním řízení Karla Velikého; bylyť to staré lidové soudy, které Karel znovu organisoval a moci státní podřídil. Časem ustoupilo zřízení toto dvorním soudům. Pouze ve Vestfalsku a Engern zůstalo mnohé při starém. Na rozdíl od jiných zemí zachovaly si tam obce své samostatné zřízení. Císařský úředník (comes liberorum — Freigraf) předsedal soudům, jeho okres soudní nazýván „comitia liberorum — Freigrafschaft“, přísedící porota „scabini liberorum — Freischöffe“, soudní sezení „sedes libera — Freistuhl“. Vedle těchto císařských či starolidových soudů byly ve Vestfalsku

ještě zeměpanské soudy. Tyto odchylovaly se časem od starých zvyků soudních vždy víc a více, kdežto soudy lidové lpěly pevně na starých tradicích a právě proto těšily se větší oblibě. Když u zeměpanské instance nebylo lze nalézt práva a ochrany, bralo se útočiště k lidovému soudu.

V dobách, kdy Německo ocitlo se bez císařů, zavládla též v záležitostech osobní bezpečnosti pravá anarchie. Tou dobou vynikly nejvíce tajné soudy vestfalské. „Wie die entsetzliche Not zu einem entsetzlichen Heilmittel in Österreich zum Geräun führte, so in den kaiserlichen Gerichten Westfalens zum heimlichen Verfahren“ praví dr. Weiss. Užívalo se jich pouze proti těm, kteří byvše předvoláni, před veřejný soud se nedostavili.

„Tajné“ nazývali se soudy takové proto, že pouze zasvěcení, „sciti - Vemenoti“, se jich směli zúčastniti. Kdyby se býval nezasvěcenec odvážil vmísiti se tajně mezi ně, měl jej „Freigraf“ třikráte pojmenovati křestním jménem, jemu ruce svázati, vrbový prut kolem krku připevniti a na nejbližším stromě pověsiti!

Předvolán mohl býti každý, kdo byl obviněn ze zločinu, na který se tehda stanovil trest smrti. Proti nezasvěcenci musila napřed žaloba podána býti k soudu veřejnému a on k němu předvolán. Poskytnuta mu lhůta šesti týdnův a tří dnův. Nedostavil-li se v dotčené lhůtě, proměnil se veřejný soud v tajný. Dostavil-li se po vypršené lhůtě a přiznal se k činu, odsoudil se tím sám a byl neprodleně na nejbližším stromě oběšen. Popíral-li, musil nevinu dokázati; pro zasvěcence stačilo iuramentum purgatorium. Jestliže však žalobce při své žalobě setrval a mezi přítomnými dva přísežné pomocníky našel, byl zase on v právu. Obžalovaný mohl ho překonati pomocí šesti přísežníkův. Proti těm musil žalobce postaviti 13 přísežníkův. Jestliže se obžalovanému podařilo 20 pomocníkův vyhledati — byl na-prosto osvobozen.

Nedostavil-li se vinník v předepsané lhůtě, čekala porota až do tří hodin odpoledne. Pak jej Freigraf vyvolal čtyřikráte jménem a tázal se, je-li někdo mezi

přítomnými, který by chtěl se ho zastati a cti jeho hájiti. Jestliže se nikdo nehlásil, musil žalobce kleče a dvěma prsty obnaženého meče se dotýkaje pod přísahou žalobu svoji opakovati. Uvěřilo-li aspoň 6 porotců jeho slovům, byl obžalovaný ztracen. Každý, kdo k tajnému soudu příslušel, měl nyní povinnost nešťastníka oběsiti, jakmile by ho někde dopadl. Jeho statky propadly státu.

Hrozný tento justiční prostředek byl za tehdejších zmatků nutnou sebeobranou a těšil se veliké úctě a důvěře. Nejvznešenější mužové počítali si za čest, býti členy tajných soudův. Roku 1429 hlásil se sám císař Zikmund za přijetí. Té doby čítaly vestfalské soudy na 100.000 zasvěcencův. Časem však zrůdnily tou měrou, že místo ochránců nevinných staly se pěstiteli nejkriklavějšího násilí. Ohromná moc Freigrafů popletla jim hlavy; r. 1476 vynesli na př. rozsudek, aby všechny mužské osoby, od 14. roku počínajíc, byly v Benshausenu (Hessensko) povražděny! Místo bývalé vážnosti zdvihal se proti nim všeobecný odpor. Jejich poslové bývali do pytlů zašívání a do vody házení. Papež Mikuláš V. vyslovil konečně nad nimi církevní klatbu.¹⁾

Že tyto tajné soudy neměly se soubojem, ani s tak zv. „čestnou radou“ nic společného, vysvítá jasně z jejich činnosti. Zmínili jsme se o nich jen proto, že se někdy Fehde a Fehme zaměňují, jakoby to byla tatáž věc. Faida ovšem jakousi podobnost s moderním soubojem má, avšak pouze — po stránce zevnější. Uvažíme-li všechny okolnosti podrobněji, musíme s Belowem uznati, že moderní souboj se středověkou faidou vnitřně nikterak nesouvisí, jak někteří spisovatelé se domnívali.

Především jest moderní duell zápasem pouze dvou osob a děje se dle podrobně předepsaných pravidel. Faida byla však válkou dvou stran v pravém slova smyslu. Kdo opověděl faidu, mohl svá nepřátelská opatření prováděti s toutéž svobodou,

¹⁾ Srv. Dr. Weiss o. c. sv. VII. (1892) str. 553—561.

jako když národ s národem válčí; částečné omezení tohoto práva nelišilo se od omezení, které dnes právo mezinárodní nepřátelským stranám předpisuje.

Za druhé: souboj začíná a končí zápasem; když předepsaný počet ran byl vyměněn aneb účinek, předem již určený, se dostavil, jest celá záležitost skončena. Faida nekončila prvním utkáním, právě jako válka nekončívá první bitvou. Při faidě jako při válce bylo třeba rozsáhlých příprav, které někdy samy již postačily zastrašiti stranu protivnou, tak že k boji ani nedošlo. — Souboji, stalo-li se již vyzvání, lze se toliko výjimečně vyhnouti vzájemným smírem; tak zvané „těžké případy“ nepřipouštějí smíru vůbec, nýbrž musejí zbraní býti urovnány, i kdyby soupeř k sebe větším ústupkům byl ochoten. Faida naopak nesměla býti ani opověděna, byl-li protivník ochoten k dostiučinění, a přestávala ihned, jakmile během boje jedna strana oprávněnost požadavků strany druhé uznala.

Co se dále pohnutek týče, které k modernímu souboji vedou, bývají to téměř výhradně tak zv. čestné záležitosti. Ovšem způsob, kterým se cítí leckdo na své cti uražen, bývá přerozmanitý; přece však jest to vždycky pochroumaná čest, která moderním duellantům vkládá smrtící zbraň do ruky. Pohnutky faidy byly velmi rozdílné: spory o majetek, rozbroje politické, těžká poškození na těle i majetku a pod., v nejřidších případech byly to záležitosti čestné; v. Below, který přece otázce té věnoval zvláštní studium, praví, že mu není znám ani jediný případ, že by pouhá urážka na cti byla zavdala příčinu k faidě.

Jako poslední důvod, pro který nelze faidu ztotožňovati s moderním soubojem, uvádí v. Below moment historický: faida zanikla prý mnohem dříve, nežli se objevily první stopy moderního souboje; proto prý nelze na historickou souvislost obou ani mysliti. Na nejvyšš mohla by prý nastati otázka, je-li mezi nimi jakási souvislost ideová. I odpovídá: Duell a faida shodují se tak dalece, že obé jsou druhy jakési sebeobraný; avšak rozdíl vynikne ihned jasně, přejdeme-li od všeobecné kategorie (sebeobrana) k jednotlivostem

skutečného života a přihlédneme k rozdílům právě vypočítaným.¹⁾

O síle důkazu z historie lze ovšem pochybovati, jelikož jiní stejně vážní badatelé nalézají poslední zbytky středověké faidy v době daleko pokročilejší, nežli jak v. Below ji udává, a první začátky moderního souboje kladou zase do dřívější doby, nežli on.

Na jeden podstatný rozdíl v. Below zapomněl: faida děla se vždy se svolením zemských úřadův, které zákonitě stanovily, v kterých případech a za jakých podmínek jest dovolena; moderní souboj se o svolení státní moci nestará, ano — jak se později ukáže — jest zjevným porušením státních zákonův.

Náš vlastní úsudek o poměru faidy k modernímu souboji zní: Faida byla v prvních svých počátcích zákonem dovolenou sebeobranou v různých záležitostech sporných, prováděna na způsob pravidelné války dvou rodin, rodů či kmenů mezi sebou. Časem vybočila z pravé míry, musila býti státní i církevní mocí zakázána a stala se tak násilnickým skutkem nezákonným, jelikož se při ní instance soudní musila nezbytně obcházeti. Idea zákonem dovolené sebeobrany změnila se v nezákonné zápasy, podnikané z pohnutek čistě soukromých. A tak se snad sensim sine sensu vyvíjela idea souboje moderního jako svépomoci v záležitostech cti, s vědomým pomíjením řízení soudního.

Článek II.

Turnaje.

Ve stejném vztahu k modernímu souboji, jako středověké opovědnictví, stojí asi středověké turnaje.

Aby souvislost i nesouvislost obou jasně vynikla, bude zajisté dobře, podáme-li též krátký popis turnajů středověkých, ačkoliv to nenáleží, přesně uváženo, do úzkého rámce našeho předmětu.

Sledujeme při tom hlavně odborné líčení dra. Weisse.

¹⁾ G. v. B e l o w, o. c. str. 15 – 20.

Čím byly Řekům hry olympické, Římanům zápasy gladiatorské, tím staly se ve středověku národům středoevropským, najmě franckým a germánským, rytířské hry — turnaje zvané. Původ jejich hledati jest opět v bojechtivé povaze národův indogermánských. Jest nesnadno udati dobu, kdy začaly; jisto však jest, že byly známy od dávných časův. V třináctém, čtrnáctém a patnáctém století byly v největším rozkvětu, během XVI. století zanikly.

Starší spisovatelé, jako na př. Vitrarius. Ruxner, Büsching, označují krále Jindřicha I. za vynálezce rytířských zápasů, kdežto Vergil, popisuje hry trojánské. líčí též zápas, podobající se úplně pozdějším turnajům.¹⁾

Zpráva opata Nitharda od sv. Richarda o rytířských hrách, které r. 842 uspořádali Karel Lisý a Ludvík na počest smlouvy mezi nimi uzavřené, podobá se velmi nápadně líčení Vergilovu a jest zároveň důkazem, že tehdaž turnaje již byly ve zvyku.²⁾

Dle toho nebyl by správný náhled Wiesingrův, že turnaje začaly teprve kolem r. 1000; Du Cange se domnívá, že ve Francii začaly kolem r. 1066. Jiní spisovatelé připisují zařízení turnajů králi Arthurovi nebo Karlu Velikému. Dr. Weiss míní však, že tvrzení taková postrádají historických dokladův. Dle všeho vznikly již dříve, a sice — jak v. Below se domnívá — ve Francii; nasvědčujef tomu starý název jejich „Ludi

¹⁾ Aeneis V. 580—586.

²⁾ „Ludos etiam hoc ordine saepe causa exercitii frequentabant. Conveniebant autem quocumque congruum spectaculo videbatur et subsistente hinc inde omni multitudine, primum pari numero Saxonorum, Wasconorum, Austrasiorum, Brittanorum, ex utraque parte, veluti invicem adversari sibi vellent, alter in alterum veloci cursu ruebat. Hinc pars terga versa protecti umbonibus, ac socios insectantes evadere se velle simulabant. At versa vice, iterum illos, quos fugiebant, persequi studebant: donec novissime utrique reges cum omni iuventute ingenti clamore, equis emissis hastilia crispantes exsiliunt, et nunc his, nunc illis terga dantibus insistunt. Eratque res digna tanto nobilitate, nec et moderatione, spectatulo. Non enim quispiam in tanta multitudine ac diversitate generis, uti saepe inter paucissimos et notos contingere solet, alicui aut laesionis aut vituperii quispiam inferre audebat.“ Mansi, o. c. sv. 116, str. 69 až 70.

Gallici“. Kronisté nazývají je obyčejně Tirocinia nebo Turniamenta.¹⁾ Staroněmecký název byl Turney, švédský Torney, český turnaj, sedání, klání.²⁾

Roku 1066 sepsal již Francouz Preuilly zvyky a obyčeje, jakých při turnajích bylo šetřeno. Dle záznamů Lorenze Veronese odbývaly se již v XI. století také v Itálii turnaje; v Anglii potkáváme se s nimi po prvé v letech 1174 a 1194. Ve Španělech slavil se první velikolepý turnaj v Tolose r. 1216 na oslavu vítězství nad Maury. V dobách křižáckých tažení zdomácněly také v Athenách a na Peloponesu. V Rakousku zavedl turnaje — dle svědectví dr. Wiesingra — Jindřich Jasomirgott v době, kdy se zdržoval se svým dvorem ještě v Mödlingu. Později, když se dvůr přestěhoval do Vídně, odbývaly se turnaje na zvláštním místě před hradbami města, kde nyní stojí předměstí Penzing. Jeho jméno odvozuje Hormayer od staroněmeckého „penzen“, což znamená hádati, potýkati se. R. 1194, na svátek sv. Štěpána, zúčastnil se vévoda Leopold VI. velikého turnaje ve Štyrském Hradci; při tom spadl s koně tak nešťastně, že si zlámal nohu. Pro nesnesitelné bolesti žádal, aby mu ji někdo usekl, což konečně na výslovný rozkaz vévodův jeden z kolemstojících komoří učinil. Pět dní později vévoda bolestem podlehl a byl pochován v opatském kostele heiligenkreuzském.

U nás v Čechách vešly turnaje ve známost teprve za krále Václava I. Palacký píše o tom: „Jakož Čechůvubec od jakživa všeho celou duší rád se chápal, cokoliv kdy dojalo smyslův a citův jeho, hotov býval nasaditi sebe, aby uvedl idee své ve skutek, až obluby staré novými vždy nahrazovány: tak i této doby vydával se zvláště horlivě na hru rytířského sedání, čili kolby neb turnaje, s kterouž

¹⁾ Někteří odvozují pojmenování toto od města Tours, jiní od slova tiro = začátečník, jiní od tourner = sem tam se obracet, nebo též od Troje — ludus Troyae. Voltaire odvodil je od tupého meče — ensis torneaticus, jímž se bojovalo. Též islandské slovo Dorna = boj, uvádí se v souvislost.

²⁾ Srv. Budík, Ursprung, Ausbildung, Abnahme und Verfall des Tourniers. Wien 1836, str. 34. Cit. Weis IV. str. 664.

králův věrný druh, pan Ojíř, krajany naše první oznámil. Zanedlouho mladí šlechtici čeští naučili se honiti a kláti s touže umělostí, spanilostí a rytířskou myslí, jako přední bojovné hry této i galanterie mistrové, Francouzi; a vidáno rytíře české choditi po dobrodružství až i do Paříže.¹⁾ Upřímní vlastencové, jako na př. náš Třebízský, za toto zavádění cizáckých mravů králi Václavu mnoho vděčni nebyli.

Kterak marnotratný král Jan Lucemburský na útraty země české této drahé libůstce v cizině hovával, jest zajisté známo. R. 1319 „povolil přání některých mladých pánův co do her rytířských na ten způsob, že ve všech okolních krajinách ryčně ohlásiti dal úmysl svůj, obnoviti v Praze slavnou někdy Artušovu tabuli okrouhlou, k nížto sezval všecky hrdinné turnajníky svého věku: ale když došel byl den sv. Jana, k tomu naznačený, nedostavil se nikdo, a celá věc posloužila byla jen nepřátelům k posměchu. Dvě léta později úmysl zdařil se v ten způsob lépe, že dne 24. února 1321 skutečně odbýval se slavný turnaj na hlavním náměstí Starého města pražského: ale pro krále skončil se velmi bolestně a smutně, an spadnuv s koně, od jezdcův ve blátě tolik pošlapán jest, že strašně utýraný sotva při živobytí zachován byl.“²⁾

V Uhrách snažil se zvláště Karel Robert (1301 až 1342) povýšiti bojovného ducha u šlechty tím, že dovolil jí erby, kterých dosud v zemi neznali, a že pořádal rytířské hry.³⁾

Lépe, nežli dobu vzniku, známe způsob, jakým se turnaje středověké odbývaly. Ale právě tyto zvyky jsou nám důkazem, že turnaj a moderní souboj jsou dvě věci podstatně rozdílné; přece však shledáváme zároveň některé okolnosti, které nevylučují možnosti, že idea novodobého souboje se vyvinula z idee turnajové, čili že turnajové zápasy zrudnily v moderní souboj.

¹⁾ Palacký, Dějiny národa českého. Dílu I. částka II. Třetí vyd. str. 150.

²⁾ O. c. Díl II., částka I. str. 447.

³⁾ Dr. Weiss, o. c. VI. (1391) str. 499.

Turnaje směl se zúčastniti pouze šlechtic bezúhonných mravův a tělesné zdatnosti. Nikdo nebyl připuštěn, kdo se slovem nebo skutkem provinil proti svatosti křesťanského náboženství, kdo nemohl se vykázati aspoň čtyřmi předky z rodu šlechtického, kdo tajně nebo veřejně strožil pikle proti zeměpánu, kdo pána svého zradil nebo v bitvě zbaběle opustil; dále byli vyloučeni, kdo se dopustil falešné přísahy, věrolomnosti nebo zpronevěry, kdo paní neb pannu pohanil slovy nebo skutkem, vdovy a sirotky utlačoval, vraždu, loupež nebo polní pych spáchal, práva faidovního zneužil bez zákonité opovědi neb porušením zemského míru; rovněž tak cizoložník, veřejný nemrava, nepoctivec. Řád turnýrský města Heilbronu vylučuje též rytíře, „kteří si holbou nebo mázem připíjeli“, tedy notorické pijany.

Jak vidíme, byly požadavky, které se kladly na rytíře „bez hany a vady“, dosti veliké.

Turnaje oznamovaly se čestnými heroldy „ve jménu Božím a Svaté Panny“, obyčejně tři měsíce napřed. V pozvání se obyčejně jako hlavní účel udává: „aby mladé rytířstvo zahálkou na síle neochablo a vysoké poslání svého stavu ke zmužilému a obratnému ovládnutí zbraně ve válce za věc svatou stále mělo před očima“. Právo pořádati turnaje příslušelo původně jenom zeměpánu.

Při turnaji nesmělo se užívatí zbraní, kterými by byl život účastníkův přímo ohrožen; původně bojovalo se pouze tupou zbraní. Úmyslem zápasících nemělo býti, zabítí nebo poraniti soupeře, nýbrž vyzdvihnouti ho ze sedla, odzbrojiti ho nebo sraziti s přílby jeho odznaky. Bohužel, že ve skutečnosti zákonů těchto nebylo dbáno, že se zápasilo často náruživě na život a na smrt, se zbraní nebezpečnou.

Boj začal obyčejně kopím, které bylo zakončeno malou korunkou, bylo tudíž tupé. Někdy bylo však také ostré; pak se nazýval boj „zu Ernste“. Místo kopí užívalo se též oštěpů, které protivníci z dálky proti sobě vymršřovali. — Zlámalo-li se kopí, chopili se bojovníci meče, rovněž tupého. Jestliže i ten se přerazil, začal boj palcátem, silným kusem dřeva s mocnou, těžkou hlavicí. Naposled přišla řada na dýku, ale

pouze při zápasech opravdových — „zu Ernste“! Spadl-li jeden soupeř s koně, seskočil i vítěz hbitě, klekl přemoženému na prsa a hleděl ho dýkou probodnouti. Prosil-li onen za milost, pak toho vyžadovala rytířská šlechtnost, aby mu život daroval. Z té příčiny asi nazývá se dýka francouzsky *miséricorde*!

Na ochranu svoji měli rytíři pancíř, přilbu, štít a rukavice i nohavice ze železného plechu.

Za zvuku polnic táhli rytířové se svými zbrojnoši na ustanovené místo. Nezřídka kráčela s nimi dáma, vedouc svého rytíře na hedvábné tkanici, kterou nepustila dříve z ruky, pokud nevstoupil do ohrady, aby se s protivníkem utkal v boji.

Dámy hrály vůbec při turnajích hlavní roli. V radě, která rozhodovala, smí-li se kdo účastniti turnaje, měly též dámy hlas; mezi soudci, kteří určovali vítězství, seděly tři dámy: vdova, paní a panna.

U sedadel, dámám vyhrazených, stál při turnaji stále zvláštní rytíř, se závojem dámským na kopí, aby jejich přání prováděl, zápasníky od sebe odděloval, ohrožené chránil tím, že se jich závojem na kopí doteknul.

Ctižádostivost, zalíbení na hře se zhraní a úslužnost k dámám byly duší těchto zápasův. V nejtěžším boji povzbuzovali se rytíři pohledem na dámu svého srdce. „Bůh pomoz, toť udatný rytíř,“ volaly sličné panny. „Bůh mne pomiluj, jako já tebe,“ odpovídal zápasník.

Dáma, které se některý rytíř kořil, odevzdala mu obyčejně nějakou známkou své přízně, kterou si on na přilbě připevnil. Ztratil-li ji v ohni, poslala mu jinou, aby ho potěšila a povzbudila k dalšímu boji. Za to jí rytíř obětoval podobné památky, které svým soupeřům uzmul.

Po ukončení turnaje sestoupil se soud, aby přiřknul nejjudatnějšímu palmu vítězství. Napřed hlasovali knížete, pak staří rytíři, posléze zvláštní, předem již k tomu ustanovená porota. Jestliže nebylo lze docíliti souhlasu, rozhodovala spor opět dáma. Za ohlušujícího rachotu bubnův a víření polnic i jásotu lidu ohlásil herold jméno vítěze, jemuž pak dáma odevzdala insig-

nie vítězství: zlatý řetěz, drahocenný meč a pod.; vítěz měl právo, dámu svoji za to veřejně políbiti. U vítězoslávě byl pak odveden do zámku, kde mu dámy odňaly brnění a odevzdaly nádherný oděv, jeho skráně ověnčily vavřínovým věncem a uvedly ho do síně hodovní, kde mu zvláštní čestné místo vykázano. Dámy mu přisluhovaly.

„Turnaje — píše Weiss — jsou odstínem her olympických, avšak stanovisko jejich bylo mnohem vyšší. Her olympických zúčastnili se pouze mužové; při turnajích vidíme, kterak žena, kterou pohanský svět tak nízko cenil, zaujímá místo mnohem povýšenější, ano znázorňuje výkvět společenského života. Vedle toho ukazuje se tu prohloubení mravního nazírání a zušlechtění citu. Na vítězi se žádá, aby po vítězství zůstal právě tak milosrdným, jak neúprosným byl v boji, aby byl pokorným a velikodušným. „Dnes byly štěstí a osud mně příznivy, zítra podlehnu snad ranám soupeře méně obratného a udatného, nežli jakým jste vy,“ pravil vítěz k přemoženému.

Hlavním účelem her rytířských byla příprava na skutečný boj za veliké statky života: náboženství, vlast a mužnou čest. „Kdo baží po slávě dokonalého rytíře, tomu radím, aby po turnajích vzal kříž a táhnul do zemí zámořských, kde by poslední důkazy své udatnosti podati mohl ve službě Boží; nebylo by dobře, kdyby nebyl ochoten pro Boha dvakrát tolik obětovati, co učinil pro slávu světskou. Proto musí v boji s ostře nabroušeným mečem pronásledovati nepřátele Ježíše Krista; jenom tenkrát zaslouží si náзву muže čestného“ — tak zní staré jakési poučení pro rytířstvo středověké.“¹⁾

Při turnajích r. 1199 v Ecry (Champagne) odbývaných vyzval Fulco, farář z Neuilly, přítomné panstvo, aby udatnost svoji osvědčili raději v boji pro osvobození Božího Hrobu. Vyzvání ihned uposlechl dvaadvacetiletý hrabě Theobald V. ze Champagne, a stejně mladý hrabě Ludvík de Blois a Chartres, oba blízcí příbuzní královi; k nim se přidružily veliké zástupy baro-

¹⁾ Srv. Dr. Weiss, o. c. IV. sv. str. 663—672.

nův a rytířů francouzských, flanderských, anglických a italských.¹⁾

Ačkoli tedy původní idea turnajů středověkých byla úplně čestná, zrudnily přece časem tak, že je již nebylo lze schvalovati. Jest to smutným údělem vrtkavé povahy lidské, že snadno i věci nejlepší zneužije. Místo nevinné zábavy na hrách, romantické náladě doby tehdejší tak přiměřených, dostavila se časem náruživost, málem se lišící od krvežíznivých choutek starých Římanů, přihlížejících zápasům gladiatorským. Způsob, jakým se bojovalo, stával se stále nebezpečnějším, krev tekla vždy častěji a četná těžká zranění i zabití byla později obyčejným zjevem. Mimo to se počet turnajů stále množil. A protože výdaje s nimi spojené byly velmi veliké, jelikož jeden druhého chtěl překonati nádherou, vzmáhala se i marnotratnost a ješitnost rytířstva vůbec. Že také přemrštěný kult ženské krásy neplynul vždy z čistého pramene, kdo by o tom pochyboval?

První proti turnajům ozvala se proto opět církev. Vycházejíce od mravní zásady, že dobrovolné vydávání se těžkému poranění, ba nebezpečí života protiví se jak zákonu přirozenému, tak zákonu Božímu, pozdvihli církevní mužové dosti záhy proti turnajům výstražné hlasy.

Již sv. Bernard, opat clairvauxský, horlil proti vzrůstající se manii turnajové. Princ Robert, bratr krále Ludvíka VII., a Jindřich, syn hraběte champagnského, vrátivše se s výpravy křižácké, ohlásili turnaj. Sotva sv. Bernard o tom zvěděl, psal listy na všechny strany vlivným osobnostem, vyzýváje jich, aby tomu zabránily. V listě, zaslaném opatu Sugerovi r. 1149, nazývá takové slavnosti „*diabolica figmenta*“ a „*maledictas nundinas*“, a upozorňuje na nesrovnalost v jednání obou pánů, kteří, vrátivše se z výpravy, kde tolik svízelně pro věc svatou vytrpěli, nyní svým lehkomyšlným počínáním zemský mír ohrožují. I zapřísahá ho, by pro blaho vlasti a církve veškerý svůj

¹⁾ O. c. sv. V. (1903) str. 471.

vliv vynaložil, aby jejich záměr překazil.¹⁾ Kardinál Gerdil domnívá se sice, že se tu nejednalo o turnaj, nýbrž o souboj mezi oběma pány; my však, přečetše dotčené psaní, nabyli jsme přesvědčení, že to byl turnaj. Uvádíme je pod čarou v doslovném znění. Snad pohnula slovutného učenice k jeho náhledu slova: „ut irruant et interficiant semetipsos“. To se však při turnaji mohlo také státi, jak zkušenost dokazovala, a sv. Bernard rád by tomu předešel, aby se tak nestalo.

Podobně horlil papež Alexander III. proti turnajům na sněmě lateránském a zakázal církevní pohřeb těm, kteří při turnaji padli, jako sebevrahům. Že se biskupové dle tohoto papežského nařízení řídili, dosvědčuje autentický doklad z kroniky kláštera Petersbergu (Mons serenus) u Halle. V překladě zní: „R. 1175 byl hrabě Konrad, syn markraběte Fridericha, při rytířské hře, obyčejně turnaj zvané, kopím proklán. Tak hluboce byla tato zhoubná hra v našich krajinách zakořeněna, že během jednoho roku 16 rytířů přišlo při ní o život; z té příčiny vyslovil arcibiskup Wichman exkommunikaci nad každým, kdo by se jí zúčastnil.

¹⁾ „Nunc tempus et opus est, ut apprehendatis gladium spiritus, quod est verbum Dei, contra diabolica figmenta, quae regerminare moliuntur iterum. Homines namque illi, qui reversi sunt, maledictas illas nundinas post festa paschalia praefixerunt et statuerunt laxatis habenis dominus Henricus, filius Comitum, et dominus Robertus, frater Regis, ut irruant et interficiant semetipsos (kdežto při křižácké výpravě válčili proti nevěřícím). Animadvertite, quali voluntate viam Ierosolymitanam aggressi sunt, qui cum voluntate huiusmodi regressi sunt . . . Post tot labores, post tot pericula, quibus vexati sunt a tribulatione malorum et dolore, regnum in pace est et Dominus Rex abest: et per hos duos potest terra singulariter commoveri sed et perturbari. Supplico et consulo Sublimitati vestrae, quia maximus princeps estis in regno, ut vel discussione, vel vi totis viribus vos oponatis, ne hoc fiat: quia sic convenit honori personae vestrae et terrae vestrae et utilitati Ecclesiae Dei. Vim autem appello, quod ad ecclesiasticam pertinet disciplinam.“ Migne, o. c. sv. 182., str. 581. Nejedná-li se tu skutečně o turnaj, není vyloučeno, že tu běží o soukromou faidu, jelikož sv. Bernard se obává, že mír zemský bude porušen. Jistě nelze slovy „maledictae nundinae“ rozuměti pouhý souboj!

Dověděv se o smrti dotčeného hraběte, poslal z Rakous, kde právě meškal, posla se záповědí, že usmrčený nesmí býti církevně pochován. Když pak později týž arcibiskup své suffraganní biskupy svolal a za velikého účastenství duchovenstva v kostele halleském církevní synodu slavil, dostavili se otec a bratři zabitého, totiž Otto, markrabě z Meissenu, Dedo, hrabě z Groitzu, hrabě Jindřich a Bedřich s mnohými šlechtici a úředníky, vrhli se za velikého pláče arcibiskupovi k nohám a prosili, aby dovolil zabitému církevního pohřbu věřících, stále ujišťující, že před svou smrtí přijal kajícně a byv od hříchův rozhrěšen Tělo Páně.“ — Na to předvolán byl kněz, který nešťastníka před smrtí zaopatřil. Když tento přísahou potvrdil, že onen rytíř skutečně velmi kajícně skončil, zmínil arcibiskup svůj rozsudek. — „Mimo to přísahali zmínění šlechticové na výslovné přání arcibiskupovo . . ., že se turnajů navždy zdrží, v celém svém území nikdy takové hry nedovolí a svým poddaným a úředníkům veškeré účastenství zapovědí. Tu dovolil konečně arcibiskup církevní pohřeb, ale s tou výhradou, že autorita Apoštolské Stolicе nesmí býti porušena. Tak se stalo, že nebožtík tak dlouho zůstal nepohřben, až jeden z rytířů, jeho věrný zbrojnoš Wernher, dovolení papežova si vyžádal.“¹⁾

Papež Innocenc III. zapověděl na čtvrtém sněmu lateránském r. 1215 pod trestem exkomunikace ipso facto všechny turnaje na tři léta, za příčinou většího účastenství na křižácké výpravě, kterou vypsál. Z jeho záповědi vysvítá mimo to, že různá jiná církevní shromáždění je před tím též zapověděla, a sice všeobecně; zní: „Ačkoli turnaje byly na různých sněmech pod určitými tresty všeobecně zapověděny, zapovídáme je tentokráte . . . přísně na tři léta pod trestem exkomunikace, a sice proto, že jimi záležitost kříže velmi trpí.“²⁾ Innocenc záповědi dřívější nikterak neodvolal,

¹⁾ Pertz, Monumenta Germaniae, tom. 23. str. 155—156. Cit. Stimmen aus Maria-Laach, 1886, str. 255—256.

²⁾ „Licet autem torneamenta sint in diversis conciliis sub certa poena generaliter interdicti: quia

nýbrž pro příští tři léta ještě ji zostril, ustanoviv větší trest pro neposlušné.

Velice přísné tresty na turnaje uvalil Klement V. (1305—1314) na koncilu vienneském r. 1311. Všichni účastníci, jakož i ti, kteří zápasníkům poskytlí přístřeší, propadali církevní exkomunikaci se všemi, tehda ještě dalekosáhlými důsledky; nad krajinami, kde se turnaj odbýval, měl býti vyhlášen interdict.

Taková přísná nařízení nedala se prakticky prováděti: bylyť by v krátké době celá Francie, Anglie, Německo bývaly bez služeb Božích, a tento krutý trest byl by musil snášeti nevinný lid k vůli choutkám vysokých pánův.

Proto papež Jan XXII., nástupce Klementa V., zmírnil zase tyto tresty, aby předešel všeobecnému zmatku a zároveň roztrpčené rytířstvo povzbudil k tím horlivější účasti na výpravách křížáckých.

Někteří spisovatelé spatřovali v tom jakousi slaboušskou povolnost papežovu vůči francouzskému králi, zapomínajíce, že ani Syn Boží nechtěl smrti hříšníka, nýbrž aby se polepšil a živ byl. Jest ostatně otázka, co by řekli jiní, kdyby církev přísná nařízení Klementa V. byla ponechala navždy v platnosti. Klement byl nadšený horlitel pro věc Boží, zároveň pak velmi energický muž (zrušil též řád templářův); i nelze se diviti, že snad při své horlivosti a rozhodnosti poněkud přestřelil. Jeho disciplinární nařízení nebylo přece žádným dogmatem, a proto je mohl zajisté nástupce zmírniti, aby většímu zlu předešel. Dokazovati z jednání Jana XXII. dokonce, že turnajům přál, byla by patrná zlovolnost. Zamítavé stanovisko církve vůči turnajům nedá se sofistickými obraty zatemniti.

Přes to udržel se neblahý zvyk tento dosti dlouho, což zajisté jest také důkazem, že ani ve středověku

tamen hoc tempore crucis negotium per ea plurimum impeditur, nos illa sub poena excommunicationis firmiter prohibemus usque ad triennium exerceri.“ Mansi, o. c. tom. 22. Concil. Lateran. IV. Str. 1066.

nesahala moc církve tak daleko, jak se často povídává.

Ve Francii přestaly hry rytířské teprve v 16. stol., následkem velikého neštěstí, jemuž sám král Jindřich II. padl za obět. Dne 10. července 1559 slavil se totiž velikolepý turnaj, při kterém se Jindřich II. utkal v boji s hrabětem Montgomery. Nešťastným způsobem byl král kopím proboden.

V Německu zazářily turnaje ještě jednou za císaře Maximiliana I., „posledního rytíře“, † 11. ledna 1519. S úpadkem rytířstva zanikly též jeho romantické hry.

Poslední veliký turnaj v zemi české, který Palacký zaznamenal, slavil se 18. ledna 1523, kdy Pražané ustrojili králi a králové na radnici staroměstské skvostnou hostinu. „Hod ten, ku kterémuž pozváni byli také přední královi důvěrníci a dvořané, oslaven, dle obyčeje věku, také rytířskou kolbou na Staroměstském náměstí.“¹⁾

Zastánci moderního souboje snaží se jej uvésti ve spojení také se středověkým turnajem. Nelze upřít, že jakási zevnější podobnost zde jest. Ačkoliv se ho mnoho rytířů zúčastnilo, přece bojovali vždy dva a dva — byly to tudíž hromadné souboje. Dále nebyl připuštěn k turnaji kdokoliv, nýbrž pouze pravý rytíř bez hany a vady, nad jehož rodem a mravní zachovalostí zvláštní soud rozhodoval. Podobný moment uplatňuje se v moderních názorech o schopnosti satisfakce. Rytířům jednalo se o to, osvědčiti v boji neohroženost a mužnou sílu a získati tak čest a slávu — případně též srdce své vyvolené. Moderní souboj jest prý též záležitost čestná, sledující podobné cíle.

Leč to jsou jenom jakési vnější podobnosti; ve skutečnosti jest doznati, že mezi oběma jest podstatný rozdíl. Již co se dotčené otázky „čestné“ týče, jest rozdíl ten patrný. Při moderním souboji jedná se zpravidla o očistu cti, domněle či opravdově pokálené (Ehrenrettung!); při turnajích snažil se rytíř, který již tak uznán byl ctným, dobyti cti a slávy nové. Pohnutkou nebyla mu tedy uražená pýcha a pomstychtivost

¹⁾ Palacký, o. c. Díl V., částka 2., str. 426.

- a doplnili Dr. Još. Tumpach a Dr. Ant. Podlaha. S dodatkem „Co jsou jesuité?“ od P. Jos. Svobody T. J. Cena K 12.60.
- Svazek XXI.: Dra Rich. Špačka „Práce ve světle zjevení Božího“. Cena 80 h.
- Svazek XXII.: „Katolická filosofie dějin“. Napsal Louis Leroy, přel. Vojtěch Kameš. Cena 80 h.
- Svazek XXIII.: „Několik vynikajících katolických povah XIX. stol“. Napsal L. z Hammersteinů, přel. prof. Jan Kosina. K 2.30.
- Svazek XXIV.: Dra Jana Sýkory „Pravost, neporušenost, věrohodnost a příslušná vážnost knih novozákonních vůbec, evangelií pak zvlášť“. Cena K 1.60.
- Svazek XXV.: P. J. A. Krose: „Jak náboženské vyznání působí na mravnost“. Přeložil Dr. Karel Kašpar. Cena 1 K.
- Svazek XXVI.: Fr. Tom. Cámery „Náboženství a věda“. Odpověď na Draperovy Dějiny konfliktů mezi náboženstvím a vědou. Přel. A. Freccr. Cena K 4.80.
- Svazek XXVII.: „Výhodní církevní otázka a úkol Rakouska při jejím řešení“. Napsal prof. Dr. Alb. Ehrhard. Přeložil Dr. K. B. Kašpar. Cena 1 K.
- Svazek XXVIII.: „Věra katolická dokázaná a obhájená slovy a důvody nepřátel“. Napsal Jak. Bottau. Ve výběru z vlaš. podává ThC. J. Mergl. Cena K 2.50.
- Svazek XXIX.: Fr. Tischera: „Heřman hrabě Černín z Chudenic“. Cena K 3.50.
- Svazek XXX.: „O bolesti“. Napsal Msgr. Em. Bougaud, biskup lavalský. Přel. Ant. Melka. Cena 90 h.
- Svazek XXXI.: „Bedřich Nietzsche a jeho filosofie.“ Napsal Dr. Ant. Podlaha. Cena K 1.80.
- Svazek XXXII.: P. Vavř. Wintery „Odboj Broumovských“ 60 h.
- Svazek XXXIII.: Dra J. Kachníka „Dějiny filosofie“. Cena K 4.10.
- Svazek XXXIV.: Základní nauky církve katolické, jak je podává a proti moderním bludům sociálním hájí papež Lev XIII. Z projevů papežových sestavil Dr. Česlav M. Schneider. České vydání pořídil prof. Václav Müller. Cena K 4.70.
- Svazek XXXV.: Dra Jaroslava Sedláčka „Úvod do knih Starého Zákona“. Cena 5 K.
- Svazek XXXVI.: Prof. Dr. Al. Musila „Od stvoření do potopy.“ Cena 2 K.
- Svazek XXXVII.: „Animismus“. Napsal Dr. A. Borchert, přeložil Vojt. Vávra. (Cena 2 K 25 h.)
- Svazek XXXVIII.: Dr. Al. Soldáta „Bytová otázka dělnická“. Cena K 1.70.
- Svazek XXXIX.: Prof. Františka Vacka „Sociální dějiny české doby starší“. Cena 5 K 90 h.
- Svazek XL.: Dr. R. Špačka „Božství Ježíše Krista“. Apologeticko-dogmatická úvaha. Cena 1 K 30 hal.
- Svazek XLI.: Dr. Al. Soldáta „O jednotě a nerozlučnosti manželství“. Cena 2 K.
- Svazek XLII.: P. Fr. Žák: „O modlitbě prosebné.“ Cena 1 K.
- Svazek XLIII.: P. A. Špaldák T. J.: „Člověk a zvíře“. Sbírká klassických studií o anthropomorfistickém pojímání života zvířat. S filosofickým úvodem „O duši zvířat“. K 1.60.

- klassických studií o anthropomorfistickém pojmání života zvířat. S filosofickým úvodem „O duši zvířat“. K 1'60.
- Svazek XLIV.: Dr. J. Samsour: „Církevní dějiny obecné“. K 18 20.
- Svazek XLV.: P. Maryana Morawského „Večery u jezera Genevského“, přel. R. Korec. Cena 1 K 90 h.
- Svazek XLVI.: „Spiritismus“. Napsal Dr. Alois Kudrnovský. Cena K 4'35.
- Svazek XLVII.: „Biblické zprávy v různém světle.“ I. Kniha východu Hebreů z Egypta. Výklady Sedláčkova starozákonního semináře při theologické fakultě c. k. české university v Praze. Cena K 2'20.
- Svazek XLVIII.: „Antika a křesťanství“. Napsal František Pohunek. Cena K 1'25.
- Svazek XLIX.: Dra Fr. Grivce „Východní otázka církevní“. Ze slovinského přel. A. Jašek a F. Jemelka. Cena 65 hal.
- Svazek L.: R. P. Badet: „Ježíš a ženy v evangeliu.“ Dle pátého vydání francouzského se svolením autorovým přeložil František Vaňous. Cena K 1'80.
- Svazek LI.: Dra Jos. Bilczewského, arcibiskupa ve Lvově, „Eucharistie ve světle nejstarších památek literárních, ikonografických a epigrafických.“ S četnými obrazy. Z polského originálu podává Dr. Josef Tumpach. Cena K 6'—.
- Svazek LII.: Dra Frant. Kryštůfka „Rozluka církve a státu ve Francii.“ Cena K 2'—.
- Svazek LIII.: Dra Viléma Stanga „Socialismus a křesťanství.“ Z anglického přeložil Ferdinand Romportl. Cena K 1'70.
- Svazek LIV.: Dr. V. Šandý „Starosemitské nápisy.“ Cena K 2 50.
- Svazek LV.: Časové otázky paedagogické. Napsal dr. Jos. Kachník. Cena 8 K.
- Svazek LVI.: „Zpověď a Eucharistie.“ Napsal Em. Bougaud. Přel. A. Malá. K 1'80.
- Svazek LVII.: „Apoštolové slovanští Konstantin-Cyril a Methoděj“. Napsal Fr. Snopek. K 1'70.
- Svazek LVIII.: „Rozluka církve a státu ve Spojených státech severoamerických, v Brazílii, v Genevě a v Irsku“. Napsal Dr. Frant. Xav. Kryštůfek. Cena K 1'20.
- Svazek LIX.: „Ježíš Kristus jako božský Mesiáš a pravý Syn Boží dle synoptikův.“ Napsal Dr. Rich. Špaček. (V tisku.)
- Svazek LX.: „O souboji“. Podává P. V. Smolík C. SS. R. Sešit 1.—2.

Na řadu přijdou: Dra Václava Hazuky „Mojžíš a Hammurabi. Srovnávací studie starozákonní“. — Dra Fr. Gabryla „Noëtika“. Z polského podává J. Snížek. — „Vznik soustav planetárních dle theorie Kant-Laplaceovy.“ Úryvek z knihy P. Karla Brauna T. J. „O kosmogonii“. Volně přeložil Cyr. Meth. Hercík. — „Umění víry“; napsal Aug. Nicolas, z francouzského podává Fr. Schroller. — P. Conniera O. S. D. „Hypnotismus“, přeložil Jos. Filipi. — „Výbor listů sv. Kateřiny Sienské“ podává Dr. K. Vrátný. — „Stručné dějiny křesťanského umění výtvarného se zvláštním zřetelem k zemím českým“ od Dra A. Podlahy (s hojnými obrazy). — Ženská otázka“ od prof. Dra J. Sedláka v Brně — „Dějiny staršího písemnictví křesťanského“ s připojenou anthologií. — Aesthetika všeobecná i zvláštní. — Astronomie a mn. j.

Cyrillo-Methodějská knihtiskárna V. Kotrba v Praze.

Vzdělávací knihovna katolická.

- Svazek I.:** „Apologie víry křesťanské na základě věd přírodních“. Šepsal kanovník F. Duilhé de Saint-Projet. Přeložil Dr. A. Podlaha. Cena 4 K 20 h.
- Svazek II.:** Dra. Jana Sýkory „Umučení a oslavení Pána našeho Ježíše Krista podle čtyř evangelií“. Četná vyobrazení v textu a 2 přílohy. Cena 6 K.
- Svazek III.:** Dra. Pavla Vychodila „Básnictví a mravouka“. 80 h.
- Svazek IV.:** Dra. Eugena Kadeřávka „O původu tvorstva dle zpráv biblických“. Cena 80 h.
- Svazek V.:** Arnošta Hella „Podobizny Svatých“. Z frančtiny přeložil Sig. Bouška O. S. B. Četné obrazy starých i novějších mistrů. Titulní list kreslil mistr Jenewein. Cena 4 K.
- Svazek VI.:** Dra. Frant. Kryštůfka „Dějiny církve katolické ve státech rakousko-uherských s obzvláštním zřetelem k zemím koruny české od r. 1740–1898“. (S obrazy vládařů rakouských.) — Díl I. Cena 6 K. Díl II. Cena 11 K.
- Svazek VII.:** P. Jindř. Pesche a P. Vict. Cathreina „Soukromé vlastnictví“. Dvě sociologických studií. Z něm. podává Dr. J. Tumpach. Cena 2 K 70 h.
- Svazek VIII.:** P. A. Lapôtra T. J. „Moravané“. Stať ze spisu „Evropa a svatá Stolicе za dob Karlovců“. Z frančtiny přel. Dr. Fr. Ehrmann. Cena 1 K.
- Svazek IX.:** Dra. J. Bilczewského „Archaeologie křesťanská ve službách dějin církevních a věrouky“. S četr. illustr. v textu. Z polského originálu podává Dr. Jos. Tumpach. Cena 5 K.
- Svazek X.:** Msgr. Em. Bougauda „Ježíš Kristus. Důkaz Jeho božství“. Z frančtiny přeložil Antonín Melka. Cena 90 h.
- Svazek XI.:** P. Victora Cathreina T. J. „Socialismus“. Autor. překlad VII. vydání z r. 1898. 8 K.
- Svazek XII.:** J. A. Zahma „Věda a učenci katoličtí“. Z angl. přel. ThC. Václav Hazuka. Cena 1 K 50 h.
- Svazek XIII.:** Dr. Ant. Vřešťála „Lichva a úrok ve světle mravouky katolické“. Cena 1 K 50 h.
- Svazek XIV.:** „Mimo církev není spásy“. Studie o nesnášlivosti církve. Napsal August Nikolas. Vyňato ze spisu „Filosofické studie o křesťanství“. Dle VII. franc. vydání přeložil Vojtěch Kameš. Cena 1 K.
- Svazek XV.:** P. Lva z Hammersteinů T. J. „Od ateismu k plné pravdě (Edgar).“ Autorisovaný překlad dle 9. vyd. pořídil Alois Svojsík. Cena K 28.
- Svazek XVI.:** P. J. Biederlacka T. J. „Otázka sociální“. Přeložil Dr. Ferdinand Beneš. Cena 2 K 50 h.
- Svazek XVII.:** Rudolfa Vrby „Stávky“. Několik úvah z bojiště práce s kapitálem. Cena 1 K.
- Svazek XVIII.:** P. Aug. Röslera C. SS. R. „Pravá a nepravá emancipace žen“. Přel. Dr. J. Tumpach. Cena 60 h.
- Svazek XIX.:** „Mozek a duše“. Napsal Dr. Štěp. Pawlicki. Přeložil Fr. Jos. Mergl. Cena 80 h.
- Svazek XX.:** P. Bern. Duhra T. J. „Bajky o jesuitech“. Přeložili